

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TARSUS AMERİKAN KOLEJİ'NİN KURULUŞU, GELİŞİMİ
VE FAALİYETLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Erdal AÇIKSES**

**HAZIRLAYAN
Meral HALİFEOĞLU**

ELAZIĞ - 2007

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TARSUS AMERİKAN KOLEJİ'NİN KURULUŞU, GELİŞİMİ
VE FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 19/ 02 / 2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Danışman

Üye

Üye

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Tarsus Amerikan Koleji'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Faaliyetleri**

Meral HALİFEOĞLU

Fırat Üniversitesi**Sosyal Bilimler Enstitüsü****Tarih Anabilim Dalı****2007; Sayfa: IX +134**

Bu çalışma Tarsus Amerikan Koleji'nin kuruluşundan günümüze kadarki kısmı kapsamakla birlikte Tarsus' taki Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini de içermektedir. Tarsus ' ta bir Amerikan okulunun açılma fikri Albay Elliott F. Shepard 'ın Tarsus'u ziyareti ile başlamıştır. Albay Shepard ile Amerikan misyonerlerinden biri olan Dr. Christie arasındaki görüşmeden sonra St. Paul Enstitü'sü 22 Kasım 1888' de Tarsus' ta kurulmuştur. Bir Amerikan Okulu olmasına rağmen okulun ilk müdürü Ermeni kökenli Harutune Jenanyan'dır. Okulun ikinci müdürü olarak 20 yıl çalışmış olan Dr. Christie'nin liderliğinde okul büyümeye başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı toprakları İngilizler, İtalyanlar ve Fransızlarca işgal edilmiştir. Bu yüzyılda Anadolu'daki Ermeniler Amerikalı misyonerlerce desteklenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra misyonerlik faaliyetleri devlet tarafından denetim altına alınmıştır. Cumhuriyet döneminde St. Paul Enstitüsü Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Okul zaman zaman parasal sorunlar yaşamasına rağmen yüzyıla aşkın bir süredir hala varlığını devam ettirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Misyonerlik, Osmanlı, Tarsus, Türkiye Cumhuriyeti, Eğitim ve Öğretim

SUMMARY

Masters Thesis

Establishment, Development and Activity of Tarsus American College

Meral HALİFEOĞLU

University of Firat

The Institute of Social Science

And Postgraduate Study in History

2007; Page: IX +134

This study narrates the process of the Tarsus American Collage from establishing until today while involving American missionaries' activities in Tarsus. The idea of establishing an American School in Tarsus begins with the visit of Colonel F. Shepard to Tarsus. After the meeting between Shepard and Dr. Christie who was one of the American Board missionary Institute of St. Paul is established 22nd on November of 1888 in Tarsus. Although it is an American School, the first director of the school was Harutiyan Jenanyan who was Armenian. The second manager of the school was Dr. Christie who worked for 20 years in Tarsus American Collage in his leadership, the school began growing

In the First World War Ottoman territories were invaded by England, Italy and France. In this century, Armenians in Anatolia were supported by the American missionaries. After the founding of Turkish Republic, the effort of missionaries were under control by government. In the Republican Period, the school was bounded to National Education Ministry by the law of Tevhid-i Tedrisat. The school has been existing over a hundred years although it had financial problems sometimes.

Key Words: Missionaries, Ottoman, Tarsus, Turkish Republic, Education

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ	VIII

BİRİNCİ BÖLÜM

1.OSMANLI DÖNEMİNDE TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ

1.1. Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Topraklarına ilk Gelişleri.....	1
1.2. Osmanlı Devleti'nde Türk Amerikan İlişkilerinde Diplomatik Temaslar	4

İKİNCİ BÖLÜM

2.AMERİKALI MİSYONERLERİN EĞİTİM FAALİYETLERİ

2.1.Protestan Misyonerlerin Yetişmeleri ve Özellikleri.....	8
2.2. Amerikalı Misyonerlerin Okul ve Neşriyat Faaliyetleri	8
2.3.Yabancı Okulların Osmanlı Topraklarında Çoğalmas› ve Osmanlı Devleti'nin Buna Karşı Tutumu.....	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AMERİKALI MİSYONERLERİN TARSUS MİSYONUNU KURMA ÇALIŞMALARI

3.1. Tarsus'un Coğrafi ve Tarihi Yapısı.....	19
3.2. Merkezi Türkiye Misyonunun Kuruluşu.....	22

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARSUS AMERİKAN MİSYONUNUN FAALİYETLERİ

4.1. Amerikalı Misyonerlerin Tarsus'a Geliş'i.....	26
4.2. Tarsus Misyonunda Okul Açma Faaliyetleri	27
4.3.Okul Binalarının ve Eğitimin Genişletilmesi Yolundaki Faaliyetleri.....	32
4.4. Kuruluş Yıllarında İdari ve Eğitim Kadrosu	39

4.6. Kolejin Lise Kısımında Okutulan Dersler.....	48
4.7. Kolejin Eğitim Kadrosu	52
5. 2. Lozan Görüşmeleri Sırasında Türk Amerikan İlişkileri.....	66
5.3. Tevhid-i Tedrisat Sonrası Tarsus Amerikan Koleji'nin Durumu.....	69
5.4. 1925'lerden 1950'lere Kadar Amerikan Koleji'nin Durumu.....	75
5.5. 1950'lerden Sonra Tarsus Amerikan Koleji'in Genel Durumu	80
5.6. 1980'lerde Tarsus Amerikan Lisesi 'nin Durumu.....	90
SONUÇ.....	95
BİBLİYOGRAFYA.....	98
EKLER.....	103
A-BELGELER	103
B-RESİMLER	124

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı 19. yy içinde etkinlik gösteren misyonerler, Osmanlı Devleti'nin siyasi faaliyetlerine dolaylı olarak yön vermekle birlikte Osmanlı cemiyeti içindeki gayrimüslimlerin teşkilatlanmalarında etkili olmuşlardır.

Misyoner faaliyetleri içerisinde 1800'lerden sonra varlık göstermeye başlayan Amerikalı misyonerler, Anadolu içindeki diğer misyon gruplarının adeta önüne geçmeyi başarmıştır. Amerikalı Protestan Misyonerler, Merkezi Türkiye Misyonu adı altında Anadolu'nun güney bölgesinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Mersin'e bağlı Tarsus beldesinde 1888 yılında inşa edilmiş olan St. Paul's Enstitü'sü bu misyon grubunun çalışma sahası içerisine girip okulun sevk ve idaresi Protestan Misyonerlerce yürütülmüştür. Bu çalışmamızda, Enstitü'nün kuruluş aşamasını ve bölge içinde etkinliklerini incelemeye çalıştık.

Araştırmamız, beş ana başlıkta ele alınmıştır. Giriş kısmında yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecini nasıl hızlandırdıklarını ve Osmanlı Devleti'nin içinde etkin bir şekilde çalışan misyonerlerin ortaya çıkışları, çalışmaları ve ülke içinde ortaya çıkan manzara ifade edilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde, Osmanlı Devleti ile ABD arasında başlayan münasebetlerin tarihi seyri ile Amerikalı misyonerlerin Türkiye'ye gelerek teşkilatlanmaları üzerine durulmuştur.

İkinci Bölümde, Amerikalı misyonerlerin yetişmeleri, okullaşma ve neşriyat faaliyetlerine yönelik çalışmaları incelemeye çalıştık.

Üçüncü bölümde, Tarsus'un coğrafi yapısı, Tarsus misyonunun kurulması ve bu misyon sahasında yapılan çalışmalara yer vermeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise, Amerikalı misyonerlerin Tarsus'a gelmeleri, Tarsus'ta okul açma çalışmaları, eğitim kadrosu, kolej bölümünün orta ve lise kısmındaki dersler hakkında yeterli düzeyde bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızın beşinci bölümünde, Amerikan okulunun bir ara kapanmak durumunda kalması ve okulun yeniden açılması sırasında Türk Amerikan münasebetleri ışığı altında Lozan'a gidilen süreçte iki ülkenin birbirlerine tutumu ile birlikte çeşitli dalgalanmalar ve sorunlar yaşayan okulun günümüze kadar devam eden seyri verilmeye çalışılmıştır.

Misyonerlerin birçok alandaki çalışmaları gizli olarak yürütüldüğü için ortaya çıkmamış birçok belge bulunmakla birlikte misyoner faaliyetlerini araştırabilmek amacıyla kaynak temininde karşılaştığımız zorlukları elimizden geldiğince aşmaya çalıştık.

Amerikalı misyonerlerin yalnız bir misyon sahasını ele alarak incelediğimiz çalışmamızda, bu faaliyetlerin sadece çok küçük bir bölümünü ele aldığımızı da belirtmek durumundayız .

Araştırmamız sırasında kaynak temini, incelenmesi, yazımına kadar bütün yönleriyle ve yönlendirmeleriyle de yardımını esirgemeyen, değerlendirmeleriyle yol göstererek beni destekleyen Hocam Sayın Doç. Dr. Erdal AÇIKSES'e ve Arş. Grv. Dilşen İNCE ERDOĞAN'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca Osmanlıca tercümeleri konusunda yardımını gördüğüm Sayın Kıvanç ÜNALTEKİN'e çok teşekkür ederim. Tüm çalışmalarım ve zaman zaman yaşadığım sıkıntılarım sabırlarıyla ve destekleriyle beni yüreklendiren sevgili babam Sayın İhsan HALİFEOĞLU'na ve aileme sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Meral HALİFEOĞLU

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
American Board:	American Board of Commissioners for Foreign Missions
B.F.M.P.C	: Presbyterian Board
Bkz-bkz	: bakınız
E.Ü	: Erciyes Üniversitesi
E.Ü.S.B.E	: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
G.Ü.K.E.F	: Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
SBG	: School's Board Governors
SEV	: Sağlık ve Eğitim Vakfı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TAC	: Tarsus Amerikan Koleji
TAS	: Tarsus Amerikan Okulu
UCBWM	: United Church Board For World Ministries
UCC	: United Church Of Christ
USAID	: United States Agency For International Development
Y.M.C.A	: Young Men's Christian Associations

GİRİŞ

Albay Eliot Fitch Shepard'ın gayretleriyle Tarsus'ta tesis edilen St. Paul Enstitü 22 Kasım 1888 yılında açılmıştır. İlk dönemlerde okulda az olan öğretmen ve öğrenci sayısı daha sonraki yıllarda giderek bir artış gösterecektir. Okula kayıt yaptıran öğrenciler ilk yıllarda sadece Protestan Ermenilerden oluşurken okulun eğitimde belli bir başarı grafiği yakalamasıyla birlikte ağırlıklı olarak öncelikle Rum öğrenciler daha sonra Türk ve Kürt öğrenciler kayıt yaptırmıştır.

Enstitüde verilen dersler oldukça yoğun olmakla beraber sıkı bir disiplin altında eğitim gören öğrencilerde aranan en temel özellik iyi ahlaklı ve başarılı birer birey olmalarıydı. Disiplin kurallarını aşan öğrenciler işledikleri suça göre cezalandırılırlardı.

Araştırma sahamız olan Tarsus, Amerikalı Misyonerlerin işgal sahası olmakla birlikte bu bölgedeki Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı teşkilatlanmalarına yardım etmekle beraber konunun daha iyi anlaşılması için Mersin (Tarsus) bölgesindeki misyoner çalışmalarının nasıl şekillendiğini anlatmaya çalıştık. Bu nedenle Amerikalı Protestan misyonerlerin bağlı olduğu Amerikan Board'ın tarihçesine değinerek olayların birbirleriyle olan ilişkilerine değinmeye çalıştık. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşadığı ekonomik, siyasi ve toplumsal çözümler içinde başlayan Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermenilerin Amerikalı Misyonerin elinde nasıl oyuncak haline getirildiğine ve Ermenilerin Osmanlı Devleti içinde yaptıkları tahribata değindik.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan Board okullarının genel durumu ile birlikte Tarsus Amerikan Okulun ayakta kalma mücadelesi içinde Türk Amerikan ilişkilerinin nasıl şekillendiğini ve günümüze kadarki sürecini incelemeye çalıştık.

Araştırma sahamız olan Tarsus Amerikan Koleji'nin tarihçesini ilgili yaptığımız araştırmaları orijinal belgelere dayandırabilmek için, başta T. C. Başbakanlık Arşivinin değişik tasnifleri, konu ile ilgili olanlar taranmıştır. Yalnızca Osmanlı Arşiv belgeleri incelenmemiş konuyla ilgili ikinci bir bakış kazandırabilmek adına Amerikan Arşivinden de konuyla ilgili belgeler incelenmeye çalışılmıştır. T.C. Başbakanlık Arşivi ile yaptığımız çalışmalarda tespit ettiğimiz belgelerin bir kısmı zuhur etmediği gibi, bir kısmına numara verilmediği için ulaşamadık.

Tarsus Misyonu'nda görev yapmış misyonerlerle, Tarsus Misyonu'nun bağlı olduğu Amerikan Board Misyoner Teşkilatı'nın yayınlarından istifade etme imkanı bulmamız, devrinde yazılan birinci elden kaynaklara ulaşmamızı sağlamıştır.

Ayrıca Frank Stone, Alan A. Bartholomew, David Brewer Edyy gibi yazarların eserleri de bize yardımcı olan eserler arasındadır.

Türk eğitim tarihi ile ilgili tetkik eserlerde, genel hatlarıyla verilmiş olan bilgilerden faydalandık Bu eserler arasında Bayram Kodaman, Yahya Akyüz, Mustafa Ergün, Osman Ergin gibi yazarların tetkikleri sayılabilir Bunlara ilave olarak doktora ve yüksek lisans çalışmaları yapılmış, yayınlanmış ve yayınlanmamış araştırmalardan da istifade etmeye çalıştık. Öncelikle daha sonra yayınlanmış olan Hidayet Yaşar Temiz'in basılmış yüksek lisans tezi, Esra Danacıoğlu'un yüksek lisans tezi ile Hidayet Vahapoğlu ve İlkur Polat'ın doktora tezleri bunlar arasında sayılabilir.

Araştırmamızda ulaşamadığımız arşiv belgeleri de bulunmaktadır. Amerikan Board'ın İstanbul'da Rıza Paşa Yokuşu'nda bulunan merkezinde yazılı ve şahsen yaptığım müracaatlar karşılığında Amerikan Board'ın kütüphanesinde çalışma imkanı buldum. Ancak çalışmalarım sırasında isteğim belgeler daha sonra şahsıma ulaştırılmakla birlikte eksik gönderilmiştir. Kaynak incelemelerinde var olan eksiklikler giderilmeye çalışıldıysa da tamamıyla istenen sonuca ulaşılammıştır. O nedenle bazı kaynaklarda eser adı, basım tarihi ya da yılı eksik olarak bize ulaşmıştır. Amerikan Board'ın dolaylı olarak kontrolünde olan Tarsus Amerikan Kolej'inin kuruluşundan bugüne ulaşan oldukça zengin bir kütüphanesi bulunmaktadır. Amerikan Board vasıtasıyla okul ile yaptığımız temaslar sonuç vermemiştir. Dolayısıyla okul ile ilgili çok önemli olan bilgiler gün ışığına tamamıyla çıkarılabildiği düşüncesinde değilim.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.OSMANLI DÖNEMİNDE TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ

1.1. Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Topraklarına ilk Gelişleri

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti içinde yaşayan farklı milletler Fransız ihtilalinin getirdiği milliyetçilik düşüncesi etrafında toplanmışlardır. Bu durumun yarattığı sorunlarla Osmanlı Devleti'nin uğraşması bu yüzyılda olmuştur. Bu döneme damgasını vuran sorunlarda maddi ve manevi bağı olan ve 19. yüzyılda altın çağını yaşamış olanlar ise misyonerler olmuştur.¹

Misyonerlerin başta gelen özelliklerine baktığımızda gittikleri her ortama uyum sağlamışlardır. Kendilerinden olmayanlara farklı davranmamakla birlikte buldukları yerin ahlak yapısını, gelenek ve göreneklerini incelemiş ve özellikle yerel lisanı öğrenmeye gayret etmişlerdir². Dünyanın farklı bölgelerine yayılan misyonerlere göre insanlığın kurtuluşu Hristiyanlığın öğrenilmesi ve yayılması ile olabilirdi. Bunun için bu amaca hizmet edecek genç Hristiyanların, dinamik, iyi ahlaklı ve bu mistik havayı ruhuna işlemiş insanlardan olması gerekimekteydi. Her ne sorun yaşanırsa yaşasın içlerindeki ateşi söndürmeyecek kadar dirayetli insanlar olmaları gerekiyordu³.

Amerikalı misyonerler, 1810 yılında kurulan American Board Of Commissioners For Foreign Mission (Amerikan Yabancı Misyonerler Teşkilatı)'a bağlı olarak çalışmışlardır. Bu misyon örgütünün kuruluş aşaması 1806 yılına kadar uzanmaktadır⁴. Samuel Worcester, Dr. Samuel Spring, beş misafir papaz, Mr. Jeremiah Evarts ve Andover Koleji öğrencilerinden beş kişi Prof. Moses Stuart'ın evinde toplanarak ABCFM'nin temellerini atmışlardır. Toplantının ana konusu Asya topraklarında neler yapılabileceği üzerine olmuştur⁵.

Toplantıda tartışılan birçok konu yanında bu misyon örgütüne isim veren, 1810-1819 yılları arasında Tebernacle Kilisesi papazı olan Samuel Worcester'in⁶ önderliğinde birçok Amerikalı misyonerin katıldığı ve zamanla dünyanın birçok yerinde başlangıçta dini daha sonra mali ve siyasi olaylarda da etkin rol oynayacak ve hatta devletlerin kaderlerinde etkili olan bu misyon örgütü American Board ya da American Board Of Commissioners For Foreign Mission adıyla tarihe geçmiştir.

¹ George E. White, *Adventuring With Anatolia College*, Herald – Register Publishing Company, 1940, s. 7.

² Dilşen İnce Erdoğan, Amerikalı Misyonerlerin Ermeni İsyanlarının Çıkmasındaki Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 9, 2003, s.149.

³ George E. White, *a.g.e.*, s. 7.

⁴ George E.White, *a.g.e.*, s. 7.

⁵ Dilşen İnce Erdoğan, *a.g.m.*, s. 150 ; George E. White, *a.g.e.*, s. 7.

⁶ William Strong, *The Story Of The American Board*, The Pilgrim Press, Boston, 1910, s. 5.

Amerikan Board, kalvinci geleneği temsil eden 16. yüzyıl ile 17. yüzyılda İngiltere ve Amerika'nın doğusunda filizlenen Puritian akımının belli başlı üç temsilcisinden biri olan Congregationalistlerce kurulmuş bir misyon örgütü olmakla beraber, misyoner örgütleri içinde en kıdemli örgüt olarak çalışmalarına devam etmiştir⁷.

1810 yılında üç kilisenin temsilcileri tarafından Massachussetts'de kurulan ve Amerikalı misyoner örgütü olan ABCFM, 1818 yılında toplanmış ve Osmanlı Devleti'nde misyon istasyonların kurulmasını kararlaştırmıştır. 5 Ocak 1820 yılında Plink Fisk ve Levi Person adlı iki misyoner bu amaçla Osmanlı topraklarına gelmişlerdir⁸. Bu misyonerler ilk olarak İzmir'e gelmiş bölge halkının gelenek ve göreneklerini incelemekle birlikte lisan üzerinde de ciddi çalışmalar yapmış, gördükleri her şey hakkında raporlar hazırlamışlardır. 1822'de ölen Levi Person yerine Jonas King geçmekle beraber 1825 yılına kadar da Plink Fisk çalışmalarına devam etmiştir⁹. Fisk, 1820'lerde Beyrut, Kudüs, Şam, Antakya, gibi bölgeleri gezerek Türkler, Araplar, Dürziler, Maruniler, Rumlar Ve Ermeniler hakkında detaylı bilgi toplamıştır.

1822'de Malta'ya giden Fisk, bölgede dağıtılacak dini ve öğretici yayını basmak amacıyla bir matbaa kurmuştur. Beyrut'u Osmanlı Devleti için bir misyon örgütü haline getiren ABCFM'nin kurduğu Protestan okullarının sayısı 1827 yılında 13'ken, 1824-1886 yılları arasında bu rakam 400'e çıkmıştır¹⁰.

Bu iki misyonerin dışında Anadolu topraklarında da çalışmalarda bulunan ve birçok misyoner kaynaklarında adından övgüyle bahsedilen misyonerler de vardır. Bunların başında William Goodell ve İsaac Bird gelir. Goodell, tam 40 yıl aktif misyonerlik çalışmalarına ömrünü adanmış bir misyonerdir. Ortadoğu'dan Anadolu'yu kontrol eden misyon merkezi Beyrut'tur. Bu misyon sahasında çalışmaya başlayan Goodell ve Bird, ilk olarak dil sorunu üzerinde ciddi çalışmalarda bulunmuşlardır. Arapça, Türkçe ve Ermenice öğrenmeye gayret etmekle beraber dönemin Amerikan Board sekreteri olan Rufus Anderson, 1829 yılında Anadolu'ya gelerek bir dizi incelemelerde bulunmuştur.

⁷ Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s. 15.

⁸ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika ilişkileri (1786-1829)*, Beyan Yay., İstanbul, 2002, s. 222.

⁹ David Brever Eddy, *What Next In Turkey*, Glimpes The Amerikan Board, Work İn The Near East, Boston, 1913, s. 57.

¹⁰ Hasan Tahsin Fendoğlu, *a.g.e.*, s. 222.

*Beyrut, Suriye ve Filistin misyonu olarak merkez seçilmekle beraber bu misyon sahasının kurucuları ise Fisk ve Parson'dur. Beyrut misyon sahasının merkezi seçildikten sonra 1824 yılında bir ilkokul açılmıştır. Plink Fisk ve Levi Person'un dışında Anadolu'ya Eli Smith ve Harison Gray Ofis Dwigt Doğu Anadolu'da tetkik seyahatleri yapmıştır. 1823'te W.Goodell ve W. Schaufller, İsaac Bird İstanbul'a gelen ilk misyonerlerdir. Eli Smith'in yorumlarından, Müslümanları Protestanlaştırmanın imkansız olduğu, hristiyanlar üzerinde çalışmalıdır demiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadi Bayram, " Merzifon Anatolia Koleji-1", *Türk Dünyası Kültür Dergisi*, S: 229, Ocak, 2006, s. 41.

Ömrünün 49 yılını (1789-1893) aktif olarak misyoner sahası içinde geçiren bir başka isimse William Schauflerdir. Özellikle dil çalışmalarında Amerikan Board bünyesine çok ciddi katkıları bulunmuştur.

Bir diğer önemli isimse Ellias Riggs (1810-1901)'dir. Nerdeyse bir insan ömrü kadar bir zamanı tam olarak 69 yılını bu işe adamıştır. 9 yaşında Yunanca, 14 yaşında ise İbranice öğrenmiş 1832 yılında da seyahatlere başlamıştır. Özellikle İncili Ermeniceye çevirerek Ermeniler üzerindeki çalışmalara ağırlık vermiştir.

Çok önemli misyonerlerden biri de Cyrus Hamlin (1811-1900)'dir. 1829 yılında İstanbul'a gelmiş, Bebek'te misyon çalışmalarını sürdürmüştür. Christopher Robert adlı New York'lu işadaminin katkılarıyla Robert Koleji'nin oluşumunda emek harcamış ve okul ismini bu işadamından almıştır¹¹.

Amerikalı misyonerler hedeflerine ulaşmak için Osmanlı toraklarında birçok kilise ve manastır açmışlardır. Yardıma muhtaç insanlara maddi yardımlarda bulunurken, öksüz çocuklar için yetimhaneler açmışlardır. Hasta olan insanlar için hastaneler açarak İsa'nın şefkati sayesinde hastaların iyileştiklerini dile getirerek buna benzer telkinlerde hep bulunmuşlardır. Yeraltı ve yer üstü zenginliklerin bol olduğu ve stratejik öneme haiz olan bölgelerde açılan okullar ve konsolosluklar, misyonerlerin hedeflerine ulaşabilmelerini sağlayan en önemli etmenler olmuştur¹².

Amerikalı misyonerler 1870 yılına kadar Amerikan Board adına hizmet vermişlerdir. Bu tarihten sonra Board Of Foreign Missions Of Presbyterian Church (Presbyterian Kilisesi Yabancı Misyonerler Teşkilatı) adına çalışmaya başlamışlardır¹³. Misyonerlerin bağlı buldukları teşkilatın ismi ve kişileri değişmişse de hedefler noktasında herhangi bir değişiklik olmamış aksine ilerleyen zaman içinde daha sistemli ve oturmuş programlar dahilinde çalışmalar devam edilmiştir.

Görüldüğü gibi 1820'lerden sonra Anadolu topraklarına sızmaya başlayan Amerikalı misyonerler için ilk sorun dil sorunu olmuştur. Dil sorununu çözülmedikçe yapmaları gereken birçok şeyi yapamayacaklarını bilen misyonerler dil çalışmalarını artırmışlardır. Karşılarına çıkan maddi ve manevi sorunlar çalışmalarından vazgeçmeleri için bir sebep asla olmamıştır. Aynı zamanda hedefledikleri ganimetin bolluğundan zaman içinde fazlasıyla faydalanmakla beraber çok sistemli bir eğitimden geçen donanımlı, sabırlı, zeki, her türlü sorunla mücadele edebilecek kişilere misyon alanlarında çalıştırılmıştır.

¹¹ David Brever Eddy , *a.g.e.*, s. 62-63.

¹² Dilşen İnce Erdoğan, *a.g.m.*, s. 152.

¹³ Şamil Mutlu, *Osmanlı Devletinde Misyonerlik Okulları*, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2005, s. 285.

1.2. Osmanlı Devleti'nde Türk Amerikan İlişkilerinde Diplomatik Temaslar

Osmanlı topraklarında öğretmen, maden bilimcisi, mühendis, din adamı, doktor gibi sıfatlar adı altında keşif amaçlı gelen misyonerler çalışma sahası olarak belirledikleri istasyonları hristiyan nüfusun çokluğu, stratejik yapısı gibi özelliklere bakarak tayin etmekle birlikte, Bab-ı Ali topraklarında da tamamıyla çok rahat hareket edememişlerdir.

Osmanlı Devletiyle ABD ilişkilerinin başlangıç dönemi; Osmanlı Devleti'nin bir yandan, dış ilişkilerinin yüzyıllardır yürütüldüğü geleneksel tarzı yenileyerek modern diplomatik usullere geçmeye çalıştığı, diğer yandan da bu geçişi yavaşlatan sorunlarla uğraşmaya başladığı dönem¹⁴ içinde olmuştur.

Amerikan ticaret gemilerinin 1797 yılında İzmir Limanı'na gelmesiyle başlayan süreç 1830'larda iki devlet arasındaki ilişkilerin daha resmiyete dönüşmesine neden olmuştur¹⁵.

Amerika ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin gelişmesi sonucu ilk ticaret şirketi 1811'de açılmış ve daha sonra 1827'de 4'e bu sayı çıkmıştır¹⁶. Amerikalılar Anadolu'ya ilk geldikleri dönemlerde herhangi bir sorunla karşılaştıkları takdirde İngiliz diplomatların, konsoloslukların himayesinde işlerini yapmaya çalışmışlardır¹⁷. Bu gelişmelerin akabinde 1811'de Wodnes ve Offley adlı şirketin temsilcisi olan David Offley'in müracaatları sonucu, Osmanlı yetkililerinden İzmir'deki İngiliz Konsolos'un himayesi olmadan ticaret yapabileceğine dair izin alınmıştır. Böylece, Amerika, Osmanlı Devleti ile konsolosluk ilişkilerini resmileştirmek için baskı yapmaya başlamıştır.

1827'de Rus, İngiliz ve Fransız donanması, Navarin'de Osmanlı donanmasının büyük bir kısmını imha etmiş, bu durumu ise Amerika ihanet olarak telakki etmiş ve Osmanlı Devleti'ne yakınlık göstermiştir. Amerika'nın bu yaklaşımı, Osmanlı Devleti'nin kendisine sıcak bakmasına neden olmuştur¹⁸. 12 Eylül 1829 yılında ABD başkanı Andrew Jackson, Captain James Biddle, David Offley ve Charles Rhindi ABD, Osmanlı ilişkilerini düzenlemek üzere görevlendirmiştir. Osmanlı Devleti ve ABD ilişkileri 8 Şubat 1830 yılında yeniden başlamıştır¹⁹. Girişilen birkaç adım istenildiği gibi olamamışsa da Amerika, Osmanlı

¹⁴ Çağrı Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Yay., 2001, s. 138.

¹⁵ Necdet Sevinç, *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*, Milenyum Yay., 2002, s. 77.

¹⁶ Oral Sander-Kurthan Fişek, *Türk Amerikan Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*, İstanbul, 1977, s. 19.

¹⁷ George E. White, *a.g.e.*, s. 8.

¹⁸ Erdal Açıkse, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2003, s. 30-31; daha önce 1826 yılında Komoder Rodgers'in kumandasındaki Amerikan Filosunu görerek hayranlık duyan Kaptan-ı Derya Mehmed Hüsrev Paşa, anlaşmanın imzalanmasına olumlu bakmıştır. Bu gelişmeler ışığında 1828 yılında David Offley İstanbul' a bir anlaşma için çağrılmışsa da karşılıklı beklentiler yüzünden anlaşma sağlanmamıştır.

¹⁹ Hasan Tahsin Fendoğlu, *a.g.e.*, s. 194.

Devleti'nin kendisi için bir maddi kazanç olduğunu görmüş ve ısrarla her fırsatta temasa geçmeye devam etmiştir. Sonunda Amerikanın ısrarlı çalışmaları diplomaside cevap bulmuş ve 7 Mayıs 1830 yılında bir antlaşma yapılmıştır²⁰.

Bu anlaşma ABD Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması olup, 9 maddeden oluşmaktadır. Böylelikle ABD'ye “ *En Ziyade Müsaadeye Mahzar Millet (The Most Fovered Nation)*” statüsü verilmiştir. Bu statü sayesinde ABD, Osmanlı limanlarını ziyaret eden Amerikalı tacirlerden daha fazla gümrük talep edilmemesi ve diğer ülke vatandaşlarının sahip olduğu her türlü ayrıcalık ve muafiyetten de yararlanmalarını sağlanmıştır. Antlaşmanın diğer hükümleriyle, 2 ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması, Osmanlı topraklarından suç işleyen Amerikan vatandaşlarının hangi hukuki rejime tabi olacakları ve Amerikan ticaret gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçerek Karadeniz'e açılmaları konusunda düzenlenmiş bir antlaşmadır²¹.

Bu antlaşmanın bir de gizli maddelerden oluşan bir bölümü vardır. Bu maddenin genel içeriği Amerika'nın Osmanlı Devleti adına savaş gemisi yapacağı ve Türkiye'de yapılacak gemiler için kerestenin Amerika'dan temin edileceğine dairdir. Osmanlı Devleti, Amerika'ya verdiği imtiyazların karşılığı olarak bu gizli maddeyi ön görmüştür. Buna rağmen Amerikan Senatosu'nun bu gizli maddeyi tasdik etmemesine bakılmadan birçok ülkeye tanınan imtiyazlar Amerika'ya da tanınmıştır²².

Antlaşma metnini onaylamak üzere ABD'ye gönderilmesinden önce, ABD Hükümeti tarafından Rhind ile birlikte görevlendirilen Offley ve Biddle'nin de antlaşma metnini imzalanması gerekiyordu. Bu iki görevli 24 Mayıs'ta İzmir'den İstanbul'a geldiklerinde, Rhind'in kendi görüşlerini almadan antlaşmaya gizli maddenin eklendiğinden haberdar olmuşlardır. Bu duruma doğal olarak tepki göstermişlerdir. Offley ve Biddle kendilerine böyle bir gizli maddenin kabul etmelerinin Washington'dan yollanan talimata aykırı olduğunu savunmuşlardır.

Gizli maddenin çıkarılması antlaşmanın Osmanlı Devleti için anlamsız olması demektir²³. Bu gizli madde her ne kadar Amerikan makamları tarafından resmen kabul edilmemiş ise de pratikte hayata geçirilmiş ve gemi yapımıyla ilgili olarak teknik yardım Osmanlı Devletine yapılmıştır. ABD'nin en ünlü gemi mühendislerinde Henry Eckfard 1831 Ağustosunda kendi yaptığı bir savaş gemisiyle İstanbul'a gelmiştir. Bunu ABD başkanının

²⁰ Şamil Mutlu, *a.g.e.*, s. 297.

²¹ Yavuz Güler, “ Osmanlı Devleti Dönemi Türk Amerikan İlişkileri (1795-1914) “, Gazi Üniversitesi, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, S: 1, 2005, s. 233.

²² Erdal Açıkse, *a.g.e.*, s. 32.

²³ Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s.126-127.

senatosu gizli maddeyi reddetmesine rağmen olumlu bir adım olarak değerlendiren Osmanlı Padişahı 2. Mahmut, 1831 Ekim’inde antlaşmayı onaylamıştır²⁴.

Osmanlı Hükümeti, bu antlaşma ile Amerika’ya da ayrıcalıklı ülke statüsü tanıyarak diğer devletlere verilen tüm imtiyazlardan faydalanmasını sağlamıştır. Bir diğer ayrıcalık da Amerikan tüccarların Osmanlı sınırları içinde her milleten ve dilden *simsar kullanabilmeleri idi. Simsarlar ise Osmanlı toprağında ya Rumlardan ya da Ermenilerden oluşmaktaydı. Amerikalılar, Türkiye’ye getirecekleri veya Türkiye’den alacakları malların simsarlığını Rumlara ve Ermenilere vererek, Osmanlı Devleti aleyhine bu topluluklarla temasa geçilmiştir.

Daha sonra Amerikalılar, Ermenileri himayeleri altına alarak ve onlara vatandaşlık hakkı da vermişlerdir²⁵. Nitekim antlaşmadan sonra ABD, 1831 yılında İstanbul’da elçilik açmış ve Dawid Porter’i bu göreve atanmıştır. Kısa sürede tam bir kapitülasyon şekline dönüşen antlaşma ile ABD diplomat ve tüccarları, Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmaya başlamışlardır.

Antlaşmadan sonra Osmanlı topraklarındaki Amerikan tüccarların hangi düşüncelerle geldiklerini İzmir’deki Amerikan tacirlerinden, A. G. Alexander’ın 25 Ekim 1842 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Daniel Webster’e yazmış olduğu mektuptan daha iyi anlıyoruz. Bu tüccar, bir gayrimüslim tebaadan aldığı borcu vaktinde ödemeyince Türk mahkemesine çıkarılmış ve daha sonra beraat etmiştir. Bunu hazmedemeyen Alexander, bir Amerikan vatandaşının Türk mahkemesine çıkarılmayacağını Amerikan Hükümetinin kendisini koruması gerektiğini yazmıştır. Tüccarın bu yanlış mantığına daha sonraları Amerikan Hükümeti de katılarak ve 1830 yılına ait antlaşma Amerikalılarca yeniden incelenerek antlaşmada yer alan 4. maddeyi “ *Hiçbir Amerikan vatandaşının hiçbir durumda, hiçbir şekilde bir Türk mahkemesi önüne çıkarılmayacağı*” şeklinde yorumlamıştır. Yanlış anlaşılma Amerika’da Osmanlı elçiliğinin açılmasından (İstanbul’daki Amerikan elçiliğinin telkiniyle, Bahriye Mektebi öğretmenlerinden Fransız asıllı Edouvard Blacgue 23 Ağustos 1867’de ABD’ye atanan ilk Türk elçisidir.) sonra uzun yıllar tüm yazışmalara rağmen devam etmiştir²⁶.

Türk Amerikan ilişkileri zamanla artmış ve yerini yeni antlaşmalar almıştır. 13 Şubat 1862 tarihinde yapılan antlaşmalar daha ayrıntılı olmuştur. Böylelikle yeni bir ticaret

²⁴ Yavuz Güler, *a.g.m.*, s. 233-234.

*Simsar, komisyon alan kişiye verilen isme denilmektedir.

²⁵ Necdet Sevinç, *a.g.e.*, s. 77.

²⁶ Yaşar Temiz, *Türk-Amerikan Münasebetleri Işığında Chester Projesi*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1987, s. 2-3.

antlaşması olmuştur. Osmanlı Devleti ile Amerika arasındaki en pürüzlü yıllar genellikle Ermeni olaylarının arka arkaya patlak verdiği dönemlerdir²⁷. Osmanlı Devleti'nin içinde yaşadığı iç sorunların arkasında yabancı devletlerin desteklerinin olduğu Osmanlı devlet adamlarınca bilinmesine ve hatta tespit edilmesine rağmen 19. yüzyıl'ın şartları Osmanlı Devletini çok aktif bir politika izlemesine engel olmuştur.

Böylelikle Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl'da dış ilişkilerindeki yoğun ve olumsuz sonuçlanan bir siyasi başarısızlık Osmanlı'nın kendisinde zarar görmediği ve yoğun diplomatik temaslar sonrası başta yaklaşmadığı ABD'ye yaklaşmasına ve bir ticaret antlaşması imzalanmasına sebep olmuştur. Devletin güven ortamını kaybettiği bu durumda yapabileceği tek şey kendi içinde bir denge politikası uygulayabilmesiydi. Bu ruh haliyle ve dönemin şartları gereği yaklaşmak durumunda kaldığı Amerika, Osmanlı devletinin kötüye giden durumunun daha da fenalaşmasına neden olacaktır. Böylelikle Osmanlı topraklarının birçok yerinde gayrimüslimlerin bağımsızlık faaliyetlerine ve devletin ise yok oluşuna engel olunamayacaktır.

²⁷ Erdal Açıkses, "Lozan'da Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasında İmzalanan 6 Ağustos 1923 Tarihli Antlaşma", *Atatürk Yolu*, Yıl: 11, Cilt: 6, S: 21, Ankara, 1998, s. 4.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AMERİKALI MİSYONERLERİN EĞİTİM FAALİYETLERİ

2.1. Protestan Misyonerlerin Yetişmeleri ve Özellikleri

Amerikalı misyonerler görev sahalarına gönderilmeden önce hem dini içerikli hem de akli içerikli olan aynı zamanda birbirini tamamlayan her türlü eğitimi gerekli hassasiyet gösterilerek alan ve yetişen misyonerlerden oluşurlar. Dönemin ihtiyaçları ne ise o ihtiyaçlar üzerine eğitim alır ve birçok aşamadan, sınavdan geçerler. Misyonerlerin yetiştirilmeleri esasında en önemli husus disiplin ve sürekli çalışmaktan geçmektedir. Amerikalı misyonerlerin birçoğu Amerika'nın önde gelen yüksek okullarda eğitilir, bu okullardan mezun olduktan sonra görev bölgelerinde kurucu vazifesi görür, yerli halktan mutlaka kendilerine destek olacak, işlerini kolaylaştıracak ve yerli halkın desteğini sağlayabilecek yerli yardımcılar bulur ve bu kişileri de misyon sahası içinde etkin hale getiren kişilerdir¹.

Misyonerlerin pek çoğu Massachusetts, Connecticut, Maine, New England eyaletlerinden seçilen fakir aile çocuklarıdır. Bu ailelerden seçilen çocuklar Yale, Ambarst, Darmouth, Brow, Bowdain, Princeton ve William gibi dört yıllık kolej eğiti alır ardından da Andover, Bangor, New Haven, Auburn, Princeton, East Windor ve Union² gibi okullarda ilahiyat eğitimi alırlardı. Bu ikili eğitimden başarıyla mezun olanlar da misyoner faaliyeti içinde bulunanlar da misyon sahalarına gider ve misyoner örgütleri içinde en kıdemli olan American Board Programına uygun olarak hizmet verirlerdi. Uzun yılları alan bu titiz çalışmalar aynı zamanda büyük bir sabrın da ürünüydü. Bu ürün misyon sahalarında yapılacak olan çalışmaların karşılığında, Osmanlı Devleti'nin yavaş yavaş parçalanmasından başka bir şey değildi.

2.2. Amerikalı Misyonerlerin Okul ve Neşriyat Faaliyetleri

Amerikalı misyonerlerin Osmanlı Devleti içindeki etkinlikleri ABD'nin Osmanlı Devletiyle resmi temasların başlamasından önce var olan bir durumdur. Bir anlamda Amerikalı misyonerler, ABD'nin Osmanlı Devletiyle yapacağı diplomatik temasların ön zeminin hazırlanmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz³.

¹ Şamil Mutlu, *Osmanlı Devletinde Misyonerlik Okulları*, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2005, s. 290.

² Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s. 32-33.

³ Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü", *Atatürk Yolu* (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi), Yıl 1, S: 1, Ankara, Mayıs, 1998, s. 2.

Osmanlı Devleti içindeki azınlıkların dini merasimlerini ve bununla birlikte eğitim faaliyetlerine yönelik toleran İstanbul'un alınmasıyla başlamıştır. Yani Fatih Sultan Mehmet'in Rum unsuruna, patrikhanesine ve patriğine verdiği imtiyazla şekil almış ve daha sonra artarak devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin tebaasına göstermiş olduğu dini hoşgörü içindeki yabancı devletlerin Osmanlı azınlıklarına yönelik çalışmalarına engel olmuştur⁴. Bunun dışında Osmanlı Devleti, başlangıçta yabancı unsurların eğitim çalışmalarına dokunmamıştır. Devletin güçlü olduğu zamanlarda fark edilmeyen bu eksiklik zamanla devletin zayıflamaya başladığı ve milliyetçilik fikirlerinin artık gün yüzüne çıktığı dönemlerde kendini gösterecek ve 18. yüzyıla damgasını vuracaktır.

İstanbul'daki gayrimüslimler daha çok Rumlardan oluşmaktaydı. Rumların kendilerine ait okulları bulunmakla beraber, okulların gelirleri; kilise ve cemaat emlakinden elde edilen gelirlerden, kilise vergilerinden, bağışlardan, zenginlerin ve büyük papazların vakıflarından sağlanmaktaydı. Ayrıca cemaat işlerinin yönetimini ellerinde tutan Rumlar; evlenme, boşanma ve miras gibi özel hukuka yönelik davalara kendi mezheplerinin kural ve gereklerine göre de çözmeye çalışmışlardır⁵. Görüldüğü gibi 15. yüzyılla Anadolu topraklarında Bizans'tan süre gelen sıkıntılar İstanbul'un alınışıyla beraber son bulmuş, Osmanlı tebaasında huzurla yaşayan gayrimüslim unsurlar daha sonraki yüz yıllarda Müslümanlardan daha fazla ayrıcalığa sahip olmuş ve bu durum Müslümanların hoşnutsuzluğuna yol açmıştır.

Üç kıt'a da 625 sene hüküm süren Osmanlı Devleti, Yeniçerilerin ortadan kaldırılıp nizami orduya geçmeleri esasında, Tanzimat Fermanı öncesinde, yani bir nevi Batılılaşma hareketinin başlatıldığı dönemde eğitime de büyük önem vermiştir. Batıların baskısı altında yenilikçi, bir çeşit Batılı olmaya çalışmışlardır. Osmanlı gelirlerinin zaman içinde elden giden topraklar nedeniyle azalması, Avrupa da fabrikaların hızla çoğalması, kapitülasyonlar, el sanatlarının zaman içinde değerini kaybetmesi nedeniyle ekonomi büyük ölçüde sarsılmış ve Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerce hasta adam olarak görülmüştür.

Amerikalıların Osmanlı topraklarındaki ilk eğitim faaliyetleri için hedef alınan ilk kitle Cyrus Hamlin'in "doğu'nun Anglo-Saxsonları" dediği Ermeni Cemaati hedef alınarak gerçekleştirilmiştir. Ancak Gregoryen ve Katolik Ermeni Kiliseleri buna karşı çıkmış, onların propagandalarından cemaatlerini uzak tutmaya çalışmışlardır. Dr. George White bunu Ermeni hiyerarşisi ile çatışma olarak yorumlamış, Protestan kiliselerin kurulmasını istemiştir⁶.

⁴ Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Ankara, 1990, s. 58.

⁵ İlay İleri, "Azınlıkların Eğitimi", *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S:17, Ankara, 2005, s. 319- 320.

⁶ Sadi Bayram, "Merzifon Anatolia Koleji-I", *Türk Dünyası Kültür Dergisi*, S: 229, Ocak, 2006, s.41.

Osmanlı topraklarına gelen misyonerlerin en hassasiyet taşıyan faaliyetlerin başında neşriyat gelmektedir. Çünkü birçok insana dergi, kitap, mecmua vasıtasıyla ulaşılabilir, verilmek istenen başta dini, daha sonraları siyasi olaylara yön verecek çalışmaların ağırlık kazanacağı bu durum öncelikle Malta'da başlamıştır⁷.

Misyonerlerin çalışma sahaları özenle seçilmiş alanlardan oluşmaktadır. Buldukları bölgenin ya dini ya ekonomik ya da siyasi önem arz eden bölgeler olmasının yanı sıra mutlaka stratejik önemi olan bir saha olması dikkate değer bir durumdur. Neşriyat sahası için seçilen *Malta'da bu özellikleri içinde bulunduran bir merkezdir. Çünkü Yunanistan ve Türkiye yakın olması buradaki çalışmaların daha yakından izlenmesine fırsat verdiği gibi yayın ve basım çalışmalarında Türkiye'den daha rahat hareket etmeleri ve İstanbul ile olan temasın güvenilirliği açısından Malta seçilmiştir. Burada çalışan Amerikan Board misyoneri olan Daniel Temple döneminde 9 yıl içinde 35.000 adet farklı dillerde kitap basılmakla beraber İtalyanca ile birlikte modern Yunanca eserler neşredilmiştir. İlk olarak Türkçe basım, Yunan harfleriyle neşredilirken; Türkçe-Ermenice karakterli basım da 1828 yılında yapılmıştır. Dönemin şartları gereği Suriye' den (Beyrut) ayrılan William Goodell, Malta'ya yerleşmiştir. 1831 yılında İstanbul'a gelen Goodell, Malta'daki basımevini İzmir'e taşımak için uğraşmış ve sonunda da 1833'te önce İzmir'e daha sonrada İstanbul'a 1852 yılında taşınmıştır. Osmanlı Devleti İstanbul'daki Protestan Cemaatini 1850'de resmen kabul etmiş ve bu olayın ardından kısa bir süre sonra neşriyat çalışmaları için İstanbul'un merkez olarak seçilmiş olması da pek tesadüf bir durum değildir⁸.

Rum-Ortadosk kilisesi Sırların, Rumların imparatorluktan hukuki veya fiili kopuşuyla otorite alanını yitiriyordu. Şimdi Tanzimat'ın getirdiği dini tolerans ulusalcılıkla birleşince, henüz imparatorluğun uyruğu olan Bulgarlar üzerindeki kontrolünü de kaybetmiştir. İngiliz elçisi Canning'in Bab-ı Ali nezdinde ki ısrarlı girişimleriyle,1850 Kasımında Protestan Cemaatinde resmen tanınmış ve millet statüsünü elde etmiştir. Protestanlık bundan sonra yayılmaya başlayacak ve planda imparatorluğun Ermenileriyle Suriye ve Filistin'deki Araplar arasında taraflar toplayacaktır. Protestanlığı yaymaya çalışan Amerikalı misyonerler sürekli okul, yetimhane açıyorlardı⁹.

⁷ *The Missionary Herald* , Vol : LXVIII, December ,1872, No: XII, s.379 ; George E. White , *a.g.e .* , s. 7.

*1822'de İngilizlerin himayesinde Malta'da kurulan matbaa,1826 yılına kadar 8 milyon sayfa basmış 1833-1853 yılları arası arasında da 20 milyon sayfa basmıştır. Ermenice,Rumca Ermeni harfli Türkçe,İbranice İnciller,The Friend of Youth,Yararlı Bilgiler dergisi,Ermenice Avedaper,Rumca Angeliophoros,Bulgarca Zornitza, Arapça Nesra, Kukap el Sabah, Muktatıf, Hrpoot News,Station Notes,North American Review,journal Of Arts And Science, Anal Of Edocations gibi dergilerde basılmıştır.bkz. Sadi Bayram, *a.g. m.*, s. 42.

⁸ Çağrı Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Yay., 2001, s. 333.

⁹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yay., İstanbul, 2006, s. 117.

Katolikler gibi 1850’de millet statüsünde kavuşan Protestan Misyonerler basım faaliyetlerinin İstanbul’a taşınmasından sonra Bab-ı Aliye çok yakın olan Rıza Paşa Yokuşunda (Eminönü) çalışmalarını sürdürürken, Bible House adıyla da bugün de neşriyat çalışmalarına devam etmektedir.

19. yüzyıla gelindiğinde 711,700 adet basım yapılmış olmakla beraber 166,500’ü tanrının egemenliğini anlatan kitaplardan olmakla beraber, 167,400’ü okul kitaplarından (37 farklı tex-book) , 377,80’i ise dini nitelikli kitaplardan oluşmaktaydı. Okul kitapları konularına göre coğrafya, aritmetik, cebir, astronomi, felsefe, gramer kitapları ve dini içerikli kitaplardan meydana gelmekteydi. Dini içerikli kitaplar Amerikan ve İngilizce basımlı kitaplardan oluşan çevirilerdi Önceleri basımı yapılan kitap adeti az iken daha sonralara da giderek artmıştır¹⁰. Basımı yapılan kitapların çoğu Osmanlı topraklarını içine alan misyon sahalarında yapılmıştır. Böylelikle Matbaa faaliyetleri Osmanlı Devletini parçalamak adına yapılan yayınlardan oluşmakla beraber Avrupa da vuku bulup yayılan bu neşriyat faaliyetleri de giderek gelişme imkanı bulmuştur.

Osmanlı Devleti’nde Ermenilerin bir kısmı ulusal kiliseleri olan Gregoryen Kilisesinden Avrupa’nın propagandaları nedeniyle Katolik mezhebine geçmişlerdir. Böylelikle 19. yüzyılda Katolikler mezhebine katılan Ermeniler yanında Protestanlık mezhebine giren Ermeniler de olmuştur¹¹. Ermeni cemaatindeki birçok Ermeni, Protestan öğretilerine bağlı kalarak çalışmalarını sürdürmüş ve dolayısıyla kitapların basımında ve dağıtımında etkileri olduğu gibi ülke içinde misyon örgütleri için çalışan yerli yardımcıları da bu anlamda katkıda bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlerin yoğun basım faaliyetleri Osmanlı Müslüman halkından oldukça ileri bir düzeyde seyretmekteydi. Osmanlı toprağına matbaanın ilk gelişi 1493 yılında İspanyadan gelen Musevilerce olmuştur. Daha sonra matbaa 1567’de Ermeniler tarafından, 1627 yılında ise Rumlar tarafından kurularak çalışmalar devam ettirilmiştir¹².

İlk Türk matbaası 1727 yılında İbrahim Müteferrika tarafından kurulmuştur. Bu tarihe kadar ülkemizde Türkçe kitap basılmamıştır. Bununla birlikte azınlıklara Türkçe ya da Arapça basım yasaklanmış ve 274 yıllık bir gecikme ile gelen matbaanın Osmanlı insanını düşüce biçimiyle birlikte ülke içindeki sosyo-kültürel sebepleriyle de yakinen ilgisi bulunmaktadır. Bunun en önemli nedenleri arasında dinsel tutuculuk ve hattatlık mesleğinin ülke içinde

¹⁰ The Missionary Herald, *a.g.m.*, s. 380-381.

¹¹ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 115.

¹² *Tarih Ansiklopedisi*, Cilt No:VI, Berikan Yay., Ankara, 2002, s. 334.

yaygın olmasıdır¹³. Osmanlı içindeki Müslüman halkın dinsel tutuculuğunu ve bağlılığını gören ve bunu önceden sezen Amerikalı misyonerler Müslümanlardan çok kendilerine daha yakın buldukları, sanıldığına aksine sadık millet olma vasfını taşımayan Ermenileri amaçları doğrultusunda kullanmayı amaç edinmişlerdir.

Misyonerlerin amaçlarına hizmet eden vasıtalarından biri olan matbaanın yanı sıra öncelik verdikleri bir başka vasıta ise okullardı. Osmanlı ülkesinde ki yabancı okulların yapılanma ve çalışma faaliyetleri Osmanlı medreselerinden oldukça farklılık göstermiştir. Çünkü Osmanlı eğitim müesseselerinin en önemlilerinden biri olan medreseler ortaçağ dönemindeki ve Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemindeki başarısını 18. yüzyılda devam ettirememiştir. Eğitim alanında gittikçe gerileyen Osmanlı medreselerinin yerini bu dönemde yabancı okullar alacaktır.

Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim alanında ilk yenilikler Batı örneğine benzetilmeye çalışılan askeri okulların açılmasıyla olacaktır. Bu Osmanlı Devleti'nin savaşlarda yenilgisinin çok olması yenileşme hareketlerinin öncelikle askeri alanda olmasına sebep olacaktır. Bu yenileşme hareketlerine karşı medreseler ses çıkarmamıştır. Bu süreçte yabancı okulların açılmasıyla medreselerle sivil okullar arasındaki fark iyice artmıştır. Osmanlı hükümetleri başlangıçta medreseleri hedef almamış, ilk ve orta öğretimdeki düzeyinde çalışmalar yapılmıştır. Fakat vakıf sistemi, mali bakımdan medreseleri besliyor ve onların yaşamasını kolaylaştırıyorlardı¹⁴.

15. yüzyıldan sonra Batı Dünyasının iktisadi yapısındaki değişme ve gelişmeler sonucu batı toplumu, Yakın Doğudan aldığı teknoloji ve organizasyon şekillerini özümseyip geliştirebilmeyi başarmıştır. 16. yüzyılda Coğrafi Keşiflerle beraber ticaret yollarının değişmiş olması Osmanlı hazinesine giren paranın azalmasına neden olacaktır. Osmanlı Devleti, Doğu transit ticaretinin deniz yoluyla Batı'ya akmasına engel olamayacak, bunu engelleyebilmek içinde yarım yüzyıl mücadele etmiştir¹⁵. Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıldan itibaren karşılaştığı savaşlar, Fransız İhtilali'nin ülke içinde yaydığı milliyetçilik hareketleri, ülkenin güvenliği için harcanan paralar, kaybedilen topraklar, azalan vergiler Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısında yeniden yapılanmasına neden olacaktır. Başta yapılan askeri ıslahatların yerini zamanla diğer kurumlarda yapılan ıslahatlar almıştır. Fakat yapılan yenileşme hareketleri Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatını durduramamıştır.

¹³ Hüseyin Gazi Topdemir, *İbrahim Müteferrika ve Türk Matbaacılığı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s. 21-27.

¹⁴ Asım Arı, "Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim", Gazi Üniversitesi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, S: 2, Yıl: 2002, s. 183.

¹⁵ Mehmet Genç, *Osmanlıda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul, 2002, s. 206-207.

Osmanlı içindeki halk kitleleri az önce bahsettiğimiz nedenlerden dolayı tarımdan beklediği verimi alamayınca köy gençleri şehirlere akın etmeye başlamıştır. Bu gençler medreseleri dolduran öğrenci yığınları haline dönüşmüştür. Bunun nedeni Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıla kadar kadılık, naiplik, müderrislik gibi makamları ardına kadar açmasıyla ilgilidir¹⁶. Osmanlı Devleti'nin ilim yuvası olan medreselerde Kuran'ın esas alındığı, Arapçanın hakim olduğu, Batı'daki değişim rüzgarlarından oldukça uzak bir yapıda varlığını sürdürmüştür¹⁷. Bu da mevcut düzeni bozmuştur. Bu açık, yabancı okullara Müslüman okulları arasındaki farkları ve benzerlikleri iyice ortaya koymuştur. Her iki okulun ortak noktasına baktığımızda,

1. Her ikisi de belli bir sosyal kurum etrafında toplanmıştır. Yabancı okullar kilisenin medreseler camilerin yanında kurulmuşlar.
2. Her iki kurumda sınıf geçme esastır.
3. Her iki kurumda kendi kendine yetebilme ve yapabilme esastır.
4. Her iki kurumda halk ile temas esastır. Gayri Müslimler bunu seminer ve konferanslar vasıtasıyla yaparken, Müslümanlar da cer sistemi denilen halkın ayağına gidip halk ile yakın temaslarda bulunarak yapmıştır
5. Her iki kurumda dini eğitim esas olmakla beraber kiliseler daha sonra secular eğitimle fen derslerini de içine alan bir eğitim sistemini tercih ederken medreseler bunun gerisinde kalmıştır¹⁸.

Medreseler, Avrupa'nın karanlık bir döneme saptandığı andan itibaren eğitim ve öğretim noktasında Avrupa'daki okullarla kıyaslanmayacak derecede ilerideydi. Fakat değişen dünya içerisinde Avrupa'daki aydınlanma çağı ile birlikte gözle görülen büyük değişimler Hristiyan dünyasının okullarında görülecektir. Kilise öğretilerinin dışında artık dünyayı kavrayan ve anlayan gençlerin eğitimlerine yönelik çalışmalar başlamış ve bu çalışmaların şekillenmesinde Avrupalı misyonerlerinde çalışmaları da oldukça yoğun olmuştur. Dolayısıyla Osmanlı medreseleri klasik yapısının içine çağın gereklerini katmadan tek taraflı bir eğitim programı izlediği için Osmanlı ülkesindeki boşluk misyonerlerin önayak olduğu azınlık ve yabancı okullarla doldurulacaktır. Böylelikle Osmanlı ülkesinde sadece dini eğitim alan Müslüman halk ile dini eğitimin yanında matematik, astronomi, fizik, kimya, cebir, felsefe gibi alanlarda eğitim gören gayrimüslim tebaa arasında ikilik olacak ve Osmanlı toplumunda ayrılıklar iyice artacaktır

¹⁶ Mustafa Akdağ, *Celali İsyancıları*, Barış Yay., Ankara, 1999, s. 206-207.

¹⁷ StanWood Cobb, *The Real Turk*, The Pilgrim Presss, Boston, s. 130.

¹⁸ İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar ve Misyonerlik Faaliyetleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2003, s. 34.

2.3.Yabancı Okulların Osmanlı Topraklarında Çoğalması ve Osmanlı Devleti'nin Buna Karşı Tutumu

Misyonerlerin ana hedefleri Osmanlı topraklarına Hristiyanlığı yaymaktan çok zengin Osmanlı topraklarını parçalayarak, sahip olmak istedikleri yeni düzen içinde temsil ettikleri devletin hakimiyetini devamlı hale getirmektir. Bir anlamda misyonerler, temsil ettikleri devletlerin dış siyasetleri için gerekli koşulları hazırlayan ve aynı zamanda devletlerinin yapmak istedikleriyle kendi yapmak istedikleri arasında birebir örtüşen, genelde fikir birlikteliğinin olduğu ortak paydada buluşabilen madalyonun bir yüzünü meydana getiriyorlardı.

Misyonerlerin hizmet ettikleri toprak parçasına kendilerince istasyon bu istasyonlara bağlı kısımlara ise uç istasyon adını vermişlerdir. İşgal sahası da dedikleri çalışma alanlarında eğitim faaliyetlerini sürdürebilmeleri için araziler kiralamış ve buralara okullar inşa etmişlerdir¹⁹. Yabancıların okulları için giriştikleri teşebbüsler içinde karşılıklarına çıkan en temel iki sorundan biri halkın tutumu bir diğeri ve beklide onlar için en önemlisi Osmanlı Devleti'nin tutumu olmuştur. Misyonerlere birebir tepki halk tarafından olmamışsa da misyonerlerin yanında olanlara karşı olmuştur. Böylesi durumların yaşanması sonucunda Osmanlı Devleti olaya el atmış ve sonunda karışıklığın önüne geçebilmek için misyonerlere yönelik sınır dışı edilmeleri gibi önlemler almıştır²⁰. Bu arada Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde yabancı devlet veya teşkilatlarca okulların açılıp yaygın hale gelmesine sebep olan en önemli etken bazı batılı devletlere verilen imtiyazlar olmuştur. Kapitülasyon verilmiş olan ülke Osmanlı topraklarına elçilik ya da konsolosluk açabiliyordu. Böylelikle misyonerler elçilikleri, elçilikler de misyonerleri çıkarları noktasında gözetiyordu.

Osmanlı Devleti'nin bir lütuf olarak verdiği imtiyazlar devletin duraklama ve gerileme dönemlerinde gitgide büyümüş, başka devletlerde diğerlerini emsal göstererek imtiyaz istemişlerdir. Zamanla genişleyen kapitülasyonlar zinciri Osmanlı Devleti'nin yıkılma dönemine kadar devam etmiştir. Ancak istenen imtiyazlar hiçbir zaman durmamış, zamanla milletin vatan ve istiklalini de istenmesine kadar doymak bilmeyen bir açgözlülükle devam etmiştir²¹.

1840'lı yıllarda Amerikan misyonerleri, gerek Ermeni toplumunun Batı kültürüne ait beklentisini karşılamak gerekse Ermeni kilisesi içinde belli bir reformasyona temellik etmek ve gerçek İncil'in bilgisini Osmanlı topraklarında yaymak için birtakım okullar açmışlardır.

¹⁹ Erdal Açıkses, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2003, s. 64.

²⁰ Erdal Açıkses, *a.g.e.*, s. 199-201.

²¹ Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Ankara, 1990, s. 68.

1846 yılında oluşmakta olan Protestan cemaatinin eğitimi yeni ve farklı düzeylerde okulların açılmasını zorunlu kılmıştır²². Açılan Protestan okullar ve Amerikalı misyonerlerin çalışmaları Ermeni Gregoryan Patrikliğinin yöneticilerince hoş karşılanmamıştır Amerikalı misyonerlere sert tavırlar sergilemelerine neden olmuştur. Bunun en önemli nedeni Amerikalı misyonerlerin kendilerine hedef olarak Ermenileri seçmiş olmalarıdır.

Ermeni Patrikliğinin dışında Katolik cemaatlerinden de tepki alan Amerikalı misyonerler, 1839 Tanzimat Fermanıyla rahatlayacaklarını düşünmüşlerse de yanıldıklarını zaman içinde anlamışlardır. Protestanlığı seçen Ermeniler, Osmanlı Devleti'ndeki İngiliz diplomatlarının himayesine girmişlerdir. Protestan misyonerlerden rahatsız olan Katolik ve Gregoryen Ermeniler, şikayetlerini dönemin İngiliz elçisine yaparak bu duruma bir çözüm bulmasını istenmişlerdir²³. Yabancılar ve azınlıklar, Tanzimat'ın kendilerine tanıdığı aşırı özgürlüklerden yararlanarak eğitimde epeyce yol kat etmişlerdir. Misyonerler için Osmanlı Devleti'nin çok uluslu, çok dinli ve çok dilli olması onlar için bulunmaz bir ortam oluşturmuştur.

1856 Islahat Fermanı ise gayrimüslim uyruklara, kendi dinlerine ve kültürlerine dönük, ilk, orta ve yüksek derece de okullar açma fırsatı vermiştir. Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Hristiyanlar, Araplar her yerde okullar açmıştır. Katolikliği ve Protestanlığı yaymak isteyen Fransa, İtalya, İngiltere, Almanya, Avusturya ve Amerika kilise çevreleri de yarış halinde okul kampanyaları başlatmışlardır. Bunda sayılan devletlerin siyasal, kültürel ve ticari çıkarlarına hizmet amacı vardı. Nitekim çok geçmeden Osmanlı kentlerinde, kendi ülkelerine ve uluslarına hayranlık duyan elit topluluklar²⁴ ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti adalet, savunma ve maliye alanının dışındaki alanlarla pek girmemiş, sadece denetim görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı derinden etkileyen eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi hizmetler, bu gün 3. sektör denilen vakıflar tarafından yürütülüyordu. Devletin geri kalmasında ilmiyenin ve eğitim sisteminin önemli rolü olduğu da kuşkusuzdur. Tanzimat ve sonrasında eğitim yabancıların eline teslim edilmiş bir hal almıştır²⁵.

Amerikalı misyonerlerin okul faaliyetleri 1860'lı yıllardan sonra giderek hız kazanırken bu okullara olan rağbet artmıştır ve öğrencilerin çoğu da Ermeni kökenli Osmanlı

²² Esra Danacıoğlu, *Anadolu'da Amerikan Misyoner Faaliyetleri (1820-1914)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987, s. 67.

²³ Erdal Açıkses, *a.g.e.*, s. 199-201.

²⁴ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2003, s. 87.

²⁵ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri*, Beyan Yay., İstanbul, 2002, s. 226.

vatandaşları olmuştur. Kurulacak okullar için arazi alımlarının artması, öğrencilerin çoğunun gayrimüslim olması zaman içinde Osmanlı Devleti'ne rahatsızlık vermeye başlamıştır. Çünkü bu okullardaki öğrenciler batılı değerler olan milliyetçilik, liberalizm gibi düşünceler aşılana çalışılmıştır. Ayrıca 1860'lerden sonra Bible House, Müslümanların İncil'i anlamaları için Türklere yönelik basım çalışmaları da yapmıştır. Osmanlı Devleti tamamıyla olmasa da bu durumu bir yerde kontrol altına almaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslim çocuklar, devletin askeri ve sivil okullarında okuma hakkına sahiptiler. Ancak Gayrimüslim çocuklar daha çok Galatasaray Lisesi, Tıbbiye, Eczacılık, Sanay-i Nefise, Hukuk ve Mülkiye mekteplerini tercih etmişlerdir. 1877 Osmanlı-Rus savaşında Bulgarların, Osmanlı Devleti'ne ihaneti üzerine bundan sonra gayrimüslim çocuklar askeri okullara alınmamaya başlanmıştır. Fakat eğitim açısından gayrimüslim çocuklar Müslüman çocuklardan da fazla olanağa sahiptiler. Çünkü bunlar devlet okullarının yanı sıra hem kendi azınlık okullarına hem de yabancı okullara devam edebilme şansına sahiptiler²⁶.

Rum, Ermeni, Yahudi mektepleri de büyük çabalar göstermiş, Osmanlı Devleti'nin aleyhinde çalışmalarını sürdürmekle beraber, azınlıkların Tanzimat dönemindeki esas olan "eğitim yoluyla Osmanlılık politikasına" ilgi duymamışlar ve giderek kendi okullarına ağırlık vererek ayrılıkçı emellerine hız vermişlerdir²⁷.

Misyonerlerin zararlı yayınlarıyla birlikte yürütülen okul çalışmaları sonucunda Osmanlı Hükümetine gelen şikayetler üzerine 1860 ve sonrasında Hariciye Nazırı Ali Paşa, 27 Kasım 1862'de tüm elçiliklere bir yazı göndererek politika ve dini amaçlı her türlü yayının sansüre tabi tutulacağını bildirmiştir. İlerleyen yıllarda Bab-ı Ali yabancı yayınları sınırlandırmakla kararlı olduğunu bir kez daha göstermiştir²⁸.

Osmanlı Devleti'nde Amerikan okulları tüm diğer yabancı okullar gibi uzun yıllar hiçbir denetime tabi olmadan açılmış ve varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu konudaki ilk kapsamlı yasal düzenleme 1869 tarihli "Maarif-i Umumiye Talimatnamesi"dir. Buna göre, okulların kuruluşu bir ruhsat kuralına bağlanmış, hatta 1898, 1899, 1900, 1901 ve 1903 tarihli Maarif Salnamelerinde ruhsatsız Protestan okullarının bulunması bu talimatnamenin hemen işlerliğe kavuşmadığını göstermektedir²⁹.

²⁶ Ersoy Taşdemirci, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar", Erciyes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 10, Kayseri, 2001, s. 19.

²⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yay., İstanbul, 2001, s. 220.

²⁸ Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s. 202.

²⁹ Esra Danacıoğlu, *a.g.e.*, s. 70.

1875 yılındaki düzenlemeye göre yurt dışında basılan yayınların daha sıkı denetlenmesi, Osmanlı topraklarında basılacak kitapların yayınlanmadan önce Maarif Nezaretince değerlendirmeye alınması kararlaştırıldıysa da Amerikalı misyonerler doğal olarak buna itiraz etmişlerdir³⁰. Osmanlı Devleti getirdiği yasal sınırlamaların dışına yabancı okulların çıkmasını istememiştir. Bu amaçla Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar sürecek olan Maarif Umumiye Nizamnamesi 1 Eylül 1869 tarihindeki neşriyle hem yerli hem yabancı okullarla ilgili düzenleme getirmiştir. Bu nizamnamede en önemli unsur gayrimüslim okulların açılışını hedefleyen 129. maddedir³¹. Bu maddede “ *Mekatib-i hususiyse bazı mahallelerde cemaatler tarafından ve ya gerek Tebaa-i Devlet-i Aliye ve gerek tebaa-i ecnebiyeden olan efrad ve eşhasdan biri canibinden ücretli ve ücretsiz olarak ihdas ve tesis olunan mekteplerdir ki, bunların mesarifat ve muhassasatı müessisler tarafından veyahut merbut oldukları vakıfları cenibinden idare ve veriyet kılınır*” denilmekteydi³². Bu maddeyle devlet ayrıcalıklı ve kötü niyetli çalışmalara fırsat vermemeye çalışmıştır. Okulların açılması, öğretmen kadrosunun niteliği, işlenecek olan derslerin ne olacağı yönündeki kanuna yönelik denetimin yerinde olabilmesi için İstanbul'da Büyük Maarif Meclisi kurulması kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin sınırlarının çok geniş olması merkezden idareyi zorlaştırdığından her vilayet merkezinde Meclis-i Kebir-i Maarife bağlı olmak üzere birer Maarif Meclisi açılması düşünülmüştür³³.

Tanzimat dönemini içine alan bu yıllarda Osmanlı Devleti, yabancı okulların keyfi tutumları için gerekli önlemleri alırken Osmanlı medreseleri için kökten bir değişimi içine alan önlemler almamıştır. Talebe-i Ulum (bilim öğrencileri) adını kendilerine pek yakıştıran medreseliler, daha çok sokağa dökülmekte, olaylarda yer almışlardır.

1876'daki siyasal çalkantıların hepsinde yer alan güruha, Osmanlı Padişahı II.Abdülhamit olumsuz bakmış, medreselerin büsbütün cahil kalmasına ses çıkarmamış, medreseye kayıtlı olanların askere alınmayacakları koşuluyla bu kurumlar asker kaçaklarıyla dolu³⁴ eski dinamik yapısından uzak bir vaziyet-i hal almıştır.

Osmanlı Devleti okulların faaliyetleri için bir yandan uğraşırken, Protestan misyonerlerin Anadolu'ya gelişlerinden itibaren yoğun ve titiz çalışmalar içinde buldukları

³⁰ Çağrı Erhan, *a. g. e.*, s. 202-203.

³¹ Şamil Mutlu, *Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları*, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2005, s. 25

³² Osman Engin, *Türk Maarif Tarihi 1-2*, İstanbul, 1997, s. 808-811.

³³ İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ocak Yay., Ankara, 1993, s. 25.

³⁴ Necdet Sakaoğlu, *a. g. e.*, s. 93 ; yabancı okulların giderek eğitim anlamında çağrı yakalayan daha kaliteli eğitim veren kurumlar olmasına rağmen, Osmanlı medreselerinin ilmi, edebi ve akli anlamda kalitesinin bozulmasına yol açan ve bu durumun Osmanlı Devletinin 18.yüzyıl sonrasında yenilenme hareketleri içinde Devlet-i Ali'nin çabalarını nasıl etkisiz hale getirdiği hakkındaki ayrıntılı bilgi için bkz . Mustafa Akdağ, *Celali İsyaları*, Barış Yay., 1999, s. 153-160.

inkar edilemez bir hakikattir. 1820 yıllarda Anadolu'da etkinlik gösterecek olan Amerikalı misyonerler 1840'lardan 1870'lere gelindiğinde 17 büyük yerleşim istasyonu ile 180'e yakın uç-istasyona sahip olmuşlardır³⁵.

Amerikalılar ve diğer yabancı milletlerden oluşan misyoner okullarında okuyan öğrenciler milli benlikleri, dilleri öğretilerek milli edebiyatlarının da gelişmesi yolunda ciddi çalışmalar yapıldı. Böylelikle Hristiyanlar ile Müslümanlar kendilerini ve birbirlerini değerlendirmeye başladılar. Amerikalı misyonerlerin etki alanında olan Ermeniler, siyasal bakımdan mahrum olmalarının, birbirlerinden kopuk yaşamalarının nedenini Osmanlı yönetimine bağlamışlardır. Bu okullardan mezun olan zeki Ermeni öğrenciler, Amerika'ya gönderilerek yüksek öğrenim görmeleri sağlanmış, bu durum iki aklın arasının daha açılmasına neden olacaktır³⁶. Bu durum önlemler almaya çalışan Osmanlı Devleti'nin ulaşmak istediği Osmanlılık düşüncesinin parçalanmasına kadar gidecektir.

1876 Kanun-i Esasi'nin ilanıyla ülkede başlayan demokratik rüzgar havası içinde Kanunun 15. ve 16. maddesi yabancı okullara yönelik kararlar içermekle beraber gerek Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve gerek Kanun-i Esasi ülkedeki bütün okullar üzerine devlet denetimi istemiştir. Misyonerler gayrimüslim okulların devlet denetimine girmesini istemeyeceklerdir. Bu sorundan kaçmanın yollarını da aramışlar ve devlet içinde devlet gibi davranmaya çalışmışlardır³⁷. II. Abdülhamit, dönemi içindeki yabancı okullara yönelik sıkı bir politika yürütmeye de çalışmışsa da bu okulların sayıları o kadar çok artırmıştır ki, 129. maddeye yeni bir şekil verme ihtiyacı duyulmuştur. Bunun üzerine okulların, memurların, öğretmenlerin ve eğitim işleyiş biçimine yönelik kararlar alınmıştır³⁸.

Osmanlı Devleti, bir türlü nizamla girmeyen okullar için en sert kararları 1895 yılında almıştır. Avrupalı devletler alınan sert kararlar karşısında şaşkına dönmüş ve Osmanlı Devletinden gümrükten geçirilmeyen yabancı neşriyatlara yönelik tutumunu bırakmasını istemişlerdir. Hatta Osmanlı Devleti'ne nota vererek gerekirse savaş yapılabileceği yönünde yaptırımlarda bulunmaya çalışmışlardır³⁹. Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına almak istediği okullar isteği yabancı devletlerin Osmanlı topraklarındaki planlarına ters geldiği için bu devletler azınlık ve yabancı okulları sürekli desteklemiş, Osmanlı Devleti'nin iç içlerine müdahil olmaya başlamış ve bunu sürekli hale getirmişlerdir.

³⁵ Metin Hülagü, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye", Erciyes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 10, Kayseri, 2001, s. 65.

³⁶ Dilşen İnce Erdoğan, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni İsyanlarının Çıkmasındaki Etkileri", *IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu*, (16 -17 Ekim) Elazığ, 2003, s. 301.

³⁷ Ersoy Taşdemirci, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar", *E. Ü. S. B. E. Dergisi*, S: 10, Kayseri, 2001, s. 26.

³⁸ Şamil Mutlu, *a.g.e.*, s. 34.

³⁹ İlknur Polat Haydaroğlu, *a.g.e.*, s. 29.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AMERİKALI MİSYONERLERİN TARSUS MİSYONUNU KURMA ÇALIŞMALARI

3.1. Tarsus'un Coğrafi ve Tarihi Yapısı

Tarsus, (eski adıyla da Tersus olarak bilinen), Kilikya ovasında, deniz seviyesinden 20-30 metre yükseklikte yer almaktadır. Arkasından kuzeye doğru 3 km uzaklıkta, ova seviyesinden itibaren düzgün bir biçimde tepeler yükselmeye başlar. Bunun hemen arkasında yavaş yavaş uzanan sıradağlar, derin vadilerce yarılr ve sonunda da kuzey kısmına bakan bölümde Torosların geniş ve yüksek yaylalarına uzanan kısmı göze çarpmaktadır¹.

Kilikya (Çukurova), Akdeniz sahilin doğusunda kalan, doğu-batı bölgesi içerisinde ki üçgene verilen isimdir. Tarsus, ismini Cydnus (Tarsus) nehrinden almakla birlikte bu misyon, bu bölgede kurulmuş olup Kilikya kapısına uzanan eşğin içinde yer almaktadır².

Tarsus'un tarihi dokusu antik dönemlere dayanmaktadır. St. Paul Enstitüsünün arkasına düşen Gözü Kule ilk yerleşim yeridir. Buradaki arkeolojik kazılar dönemin taş devrine kadar uzandığını göstermektedir.

Tarsus, Hitit Kralı Kizzuwatna döneminde tam bir kale görünümündeydi. Anadolu'daki Hitit egemenliğinden sonra Anadolu Asurların kontrolüne geçmiştir. Asurlardan sonra bölgede Persler hüküm süreceklerdir. Bizans hakimiyetine giren bölge daha sonra 1078 yılında Selçuklu Türklerinin eline geçecektir. İlk Haçlı Seferinin 1097'de başlamasından sonra haçlıların Anadolu'daki ilerleyişine Tarsus şahitlik yapacaktır. Bölge daha sonra Mısır'da kurulmuş olan Memlûkluların hakimiyetinden sonra Osmanlı Türklerinin eline geçecektir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Tarsus ve çevresi Fransız işgaline uğramıştır. Ancak yöre halkının mücadelesiyle bölgedeki işgal sona erdirilmiştir. İşte bunun anısına her 5 Ocakta şehrin işgalden kurtuluşu kutlanmaktadır. Tarsus, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan yeni Türk devletinin sınırları dahilinde³ olan bir şehir konumdadır.

¹ W. M. Ramsay, *Tarsus (Aziz Pavlus'un Kenti)*, Çev. Levent Zoroğlu, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2000, s. 9.

² David Brever Eddy, *What Next In Turkey*, Glimpes The Amerikan Board, Work In The Near East, Boston, s. 127 ; Catalogue Of St.Paul's Collegiate Institute, Tarsus, *Asia Minor*, 1914-1915, s. 5 ; Alan A. Bartholomew, *A History Of Tarsus American School (1888-1988)*, İstanbul, 1988, s. 12 ; Catalogue Of St.Paul's Institute , Tarsus, *Asia Minor*, February, 1904, s. 48.

³ *Tarsus American College, A Secondary School For Boys*, Tarsus, Turkey, General Information, 1964-1965, s. 15.

Tarsus'ta antik dönemden kalma birçok anıt bulunmakla beraber daha sonraki dönemlere ait farklı kültürlerin izlerini taşıyan tarihi yapılarla doludur. Roma devrinden kalma izler Donuktaş ve Eski Hamam iken Osmanlı dönemine ait yapı ise 15.yüzyıla ait Ulu Camidir⁴. Kilikya Kapısı olarak bilinen ve çok önemli bir geçit olan Gülek Boğazı aynı zamanda bölgenin ticari faaliyetleri için de önem arz eden bir geçittir.

Tarsus'un Akdeniz'e yakın olması, ılıman etkisi, temiz havasının dışında bir diğer önemli özelliği de antik dönemlerden itibaren ticaret yolu üzerinde olması ve Mersin'i çevreleyen Yumurtalık, Silifke, Karataş gibi önemli güzergahları bünyesinde taşıması buranın öneminin artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Osmanlı döneminde yapılmaya başlayan ve daha sonraki yıllarda Mersin ve çevresinin ticari önemini artıracak, ekonomik olarak buranın kalkınmasına neden olacak Adana-Mersin demir yolu projesinin hayata geçirilmesidir. Bir liman kenti olan Mersin, 1800'lerde önemli stratejik mamul olan pamuk ihracatında büyük rol oynayacaktır. Verimli toprakları sayesinde buradaki pamuk ekimiyle yabancı tüccar ve şirketler 19. yüzyıldan itibaren ilgilenmeye başlayacaklardır. Adana-Mersin demiryolu, Bağdat-İstanbul demir yolu projesi içinde yer alan hem devletin ekonomik hem de politik amaçlarına hizmet etmek amacıyla II. Abdülhamit zamanında gerçekleştirilen projenin de bir parçasıdır⁵. Adana-Mersin demir yolu inşasının bitimi ve etkin olarak kullanımı 1887 yılından itibaren olmaya başlayacaktır⁶. Tarsus'taki en önemli zirai mamul pamuk olmakla birlikte Amerikalı tüccarlarda Mersin'de pamukla yakinen ilgilenmişlerdir. Amerikalıların pamukla bu kadar ilgili olması Amerika'da 1861-1864 yıllarına ortaya çıkan iç savaşla ilgisi vardır. Çünkü Amerika'daki pamuk üretimindeki olumsuzluklar yabancıları bazı arayışlara itmiştir⁷.

Tarsus'un tarihi, üç coğrafi koşul tarafından belirlenmiştir. Bunlar,

1- Kilikya ovasının diğer bölümlerle olan ilişkisi

⁴ *Tarsus Amerikan College, Hand Book For New Lise Student, Tarsus, İçel, Turkey, s. 8.*

⁵ Meltem Toksöz, *The Çukurova: From Nomadic Life To Commercial Agriculture (1800-1908)Dissertation: Submitted İn Partial Fulfillment Of The Requirement For The Degree Of Doctor Of Philosophy in History in The Graduate School Of Binghamton University Binghamton University State University Of NewYork, 2000, s. 137-138.*

⁶ *Catoluge Of St.Paul's Institute , Tarsus, Asia Minor, February-1904, s. 48.*

⁷ *St.Paul's Ins..., 1904, s. 48, Amerikan iç savaşı kuzey ve güney bölgeleri arasındaki ekonomik anlaşmazlık yüzünden çıkmıştır. Güney Amerika halkı genelde Katoliklerden oluşmakla beraber,büyük pamuk,mısır çiftlikleri bulunmakta ve buradaki tüm üretimden zenci köleler sorumlu olup ekonomisi tarıma dayalı bir bölgeydi. Güney bölgesi, hiç bir hakkı olmayan zenci kölelerden bu şekilde yararlanırken; Kuzey kısmındaki ekonomik yapılanma Protestanların ağırlıklı olduğu endüstriye dayalı kömür ve demir yataklarının çok olduğu, zenci kölelerin güneydeki gibi çalışmasına karşı bir yapıya sahipti. Güney mamul maddeleri bakımından kuzeye bağlı olup, yüksek gümrük duvarlarını da aşmak durumundaydı. Kuzey bölgesi 1827 'de endüstri için faydalı olmadığını gördüğü zenci esaretini kaldırdı ve ücretli işçi sistemini getirdi. İşte Kuzey ve Güney çatışması çıkarların ters düşmesiyle 12 Nisan 1861 yılında başlayan savaş 9 Nisan 1865 yılında sona erecek ve zenci esareti ortadan kaldırılacaktır. Daha fazla bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*,Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1999, s. 722-732.*

2- Tarsus nehri üzerinden denizle olan bağlantısı

3- Akdeniz dünyasının tarihi bilinmeyen en büyük yolun sonundaki, Toros dağlarının, Anadolu'nun ortasındaki platoya ve kuzey –batı bölgelerine açılan en önemli geçidine, Kilikya kapıları egemen konumda olmasıdır.

Antik Tarsus (Cydrus) nehri, kentin sekiz ya da dokuz km aşağısındaki göle dökülür. Burada iskele ve depolar bulunmakta deniz faaliyetlerinde etkin bir şekilde kullanılmakta olup, Mısır Kraliçesi Kleopatra'ya da ev sahipliği yapmıştır⁸. İsmi Mısır Kraliçesinden alacak olan Cleopatra Kapısı, Tarsus kentinde hayat bulmuş ve Mısır kraliçesi ile Mark Anthony'nin M.Ö 41 yılında bu kentte buluşmalarının anısına böyle adlandırılmıştır⁹.

Şehirdeki Ulu Cami, Türk mimari tarzının en güzel özelliklerini içinde barındırmakla birlikte iklimi açısından değerlendirildiğinde aralık ile mayıs arasında sürekli yağmur alırken; yaz sıcaklığı 30 derece ile 40 derece arasında değişmektedir. Tarsus'u besleyen Tarsus nehri farklı kaynaklardan beslenerek şehrin dışına uzanan bir nehir olmakla beraber tarımsal açıdan da önem taşımaktadır. Şehrin çevresinde kilise ve camilerin iç içe olması şehir halkının yapısı hakkında bize bilgiler vermektedir.

Tarsus'ta bulunan Donuktaş, antik dönemin izlerini günümüze taşıyan kaya bloklarından oluşmuş önemli bir yapıdır. Tarsus nüfusunun %20 ya da %25'i Araplardan oluşmuştur. Tarsus'a Arapların gelişleri Osmanlı yönetimine bağlı Mısır Valisi İbrahim Paşa dönemine kadar uzanmaktadır.

Tarsus'ta ki demir yolu Bağdat-Berlin demiryolu projesi için Almanlara zamanında Osmanlı Devleti'nce yaptırılan demiryoludur¹⁰. Geçim kaynağı olarak tarım önemli bir ekonomik gelir olmakla birlikte pamuk üretimine çok önem verilmektedir¹¹.

⁸ W.M.Ramsay, *a.g.e.*, s. 25.

⁹ Brian Johson, *Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan Bir Miras (Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri)*, Çev. Handan Cingi, Ofset Yapımevi, s. 3.

¹⁰ Osmanlı devleti'nde ulaşım politikası ekonomik ve özellikle askeri amaçlı görülmüştür. Amaç orduların en kısa zamanda sınırlara ulaşmalarını sağlamaktır. 19. yüzyılda batıda başlayan sanayileşme batının Osmanlı topraklarına göz dikmesine neden olmuştur. Batılı devletlerinin sanayileri için gerekli bol ve ucuz hammadde Osmanlı Devleti de fazlasıyla bulunmaktaydı. Ancak en önemli sorun Batı endüstrisine en hızlı bir şekilde elde edilen mamuller ulaştırılmak durumundaydı. Gelişen Batı ülkelerinin bu yaklaşımları Osmanlı demir yollarının yapım projelerini kapma yarışına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti demir yollarının yapımı için gerekli sermayeye sahip olmadığı gibi teknik elamanı da yetersizdi. Sultan II. Abdulhamit yabancılar tarafından yapılan demiryolunu, Batı politik kavram ve ilkelerinin içine sızması anlamına geldiğini bilmesine rağmen, ekonomik ve stratejik bakımdan ülkeye getireceği yararların daha çok olduğu düşüncesindeydi. Bu dönemde demir yolu inşaatının başlamasındaki bir başka etken de 1882'de kurulan Duyun-u Umumiye idaresinin kurulmasıdır. Çünkü bu kurumun meclis üyelerinin çoğu demiryolu şirketinin yönetim kurulları üyesidirlere ve yabancı şirketlerin kumpanyaların isteklerini Bab_1 Ali'ye karşı başarıyla savunmuşlardır. Daha fazla ayrıntı için bkz. Yaşar Semiz, *Türk Amerikan Münasebetleri Işığında Chester Projesi*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Basılmamaış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1987, s. 29-30.

¹¹ Roger P.Mattesons, *My Years In Turkey (1923-1927)*, Des Plaines, Illinois, 1982, s. 12.

Tarsus'ta 19. yüzyılda inşa edilecek olan okulun ilk dönemlerdeki ismi St. Paul Enstitüsü olup, hemen arkasında görülen Gözlü Kule antik dönemden kalan en erken izleri taşımaktadır. Tarsus kenti yerleşim yeri olarak Ermenileri, Türkleri, Rumları ve Arapları da barındıran bir şehirdir. Hristiyanlar için ayrıca Hz. İsa'nın havarilerinden olduğuna inanılan Aziz Pavlus'un doğup yaşadığı¹² ve Hristiyanlığı yaymaya çalıştığı yer olarak da önem arz eden bir kenttir. Ayrıca antik dönemden kalan üniversitenin varlığı kaynaklarda göze çarpmaktadır¹³. Antik dönemde inşa edilmiş olan Tarsus Üniversitesi Helen dönemindeki üniversitelerin izleri taşımaktan çok taşralı bir üniversitedir. Ancak Tarsus'taki felsefik gelişim, çağın başlangıcındaki Atina ve İskenderiye'deki okullardan daha üstün bir hal almıştır¹⁴.

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren Anadolu'da varlık gösteren Hitit, İon, Roma, Asur, Selçuklu ve Osmanlı döneminde sahip olduğu coğrafi yapı deniz ve tarım ticareti noktasında kenti etkin hale getirirken, tarihi dokusuyla da ayrıca önem arz eden bir şehir haline gelecektir. Tarihi dönemler içinde böyle önemli bir saha cezp edici özellikleri nedeniyle de farklı yabancı unsurların hakimiyet mücadelelerine sahne olacaktır.

3.2. Merkezi Türkiye Misyonunun Kuruluşu

Anadolu'yu çeşitli kısımlara ayıran Amerikalı misyonerler, Anadolu'daki faaliyet alanlarının esasını teşkil eden kısmın Ermeniler olacağına karar verdikten sonra, daha önce Batı Türkiye Misyonu olan misyonun adı değiştirilerek Ermeni Misyonu olarak anılmaya başlanmıştır. Bu nedenle de 1856 yılında Ermeni Misyonu kendi içinde Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmıştır¹⁵. 1856 yılında Güney Misyonu olarak adlandırılan bu bölge 1860 yılında Merkezi Türkiye Misyonu olarak adlandırılacaktır¹⁶.

Antep'teki Amerikalı misyonerlerin buraya gelmeleriyle ilgili gelişmelere baktığımızda 1844 yılında Thomas Laurie ve Dr. Azaria Smith, Betrut'tan Antep'e gelmişlerdir. Evangelist eğilimlerin dolayı İstanbul'dan sürülen Ermeni keşiş Bedros

¹² St. Paul's Ins.....,1904, s. 48.

¹³ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁴ W. M. Ramsay, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁵ Ayhan Doğan, "Maraş'ta Misyonerlik Faaliyetleri", Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:11, Kayseri, 2001, s. 311.

¹⁶ Buradaki misyon sahasının 1821-1825 yıllarında açıldığını ifade edilmiştir bkz. Esra Danacıoğlu, *a.g.e.*, s. 99 ; Necdet Sevinç, Ajan Okulları adlı eserinde Antep bölgesine ilk misyonerlerin 1818 ve 1819 yıllarında Antep'e gelmiş olduğunu yazmıştır.

Vartabed Jizmedjian¹⁷ Antep'e kaçmış ve burada Protestan fikirlerini yaymaya başlamış, fikirleri Antep'te ilgi uyandırmıştır¹⁸. Bu durumun böyle gelişmesi üzerine 1845 yılında 82 Antep'li aile İstanbul'daki Amerikan Board merkezine başvurularak bölgeye görevli kişileri göndermelerini rica etmişlerdir. Bunu dikkate alan Amerikan Board yetkilileri ön araştırma için bölgeye Henry J.Van Lenney'i gönderirler. Ardından özel görevli olarak 1847 yılında Thomas P. Johson ve Bedros Vartabed gönderilerek bu tarihte güney sahasını içine alan merkezi Antep olan Merkezi Türkiye Misyonu kurulur.

İlk Ermeni Evangelist Kilisesi 30 Ocak 1848 yılında 8 üyenin başkanlığında kurulacak ve kiliseye bağlanacak üye sayısı yılın sonunda hızla artarak yüzü aşacaktır¹⁹. Yine bu tarihte Dr. Azariah Smit'in teklifiyle 1848'de Gaziantep'linin Amerikan Hastanesi dedikleri Azariah Hastanesi; daha sonra da Amerikan Tıp Fakültesi ve Ermeni azınlık okulları açılmıştır.

İstanbul'da kurulan ilk Kiliseler birliğinden sonra ikinci Kiliseler Birliği Antep'te kurulmuştur. Aynı yıl şehre hakim olan bir tepe üzerinde inşa edilen Dr. Smith Hastanesi'nin kurulduğu günlerde Beyrut'taki misyoner merkezinden bir başka talimat gelmiştir. Antep'te bir Amerikan Koleji'yle bir Tıp Fakültesi kurulmasıyla ilgili bir talimatnamedir. Dr. Smit, bu talimatnameyi Beyrut'ta bulunan Dr. George E. Post ve Dr. Vandyck'inden almıştır²⁰.

Dr. Smith, Cyrus Hamlin'in İstanbul'daki Bebek Seminerinde eğitim gören Zenop Vartabed Israelian'ını Antep'e getirmiş ve okulun yapımında görevlendirmiştir. Okulun yapımına hemen başlanmış ve Vartabed, 1850- 1854 yıllarına okulda bizzat çalışmış ancak dönemin sonunda yakalandığı hastalık nedeniyle ölmüştür. Onun yerine 1856- 1872 yıllarında öğretmenlik yapacak olan Alexen Bezjian geçecek, bu tarihten sonra eğitim amaçlı gittiği Amerika'dan döndükten sonra Merkezi Türkiye Misyonunun kurucuları arasında yer alarak ömrünün sonuna kadar (1913) tam 40 yıl bu misyon sahasında çalışacaktır²¹.

¹⁷ Frank Stone, *Academies For Anatolia, A Study of Rationale, Program and Impact Of Educational Institutions Sponsored By The American Board In Turkey, 1830-1980*, s. 99.

¹⁸ Esra Danacıoğlu, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁹ Frank Stone, *a.g.e.*, s. 100.

²⁰ Necdet Sevinç, *Ajan Okulları*, Oymak Yay., 3.Baskı, s.48-50, 1822'de Malta'dan sökülerek İzmir'e getirilen matbaa 1831'de Antep'e taşınacak ve bol miktarda İncil basılarak bölgedeki Ermenilere dağıtılacaktır. 1840 yılında bu matbaa 6 Ermenice kitap 34 bin adet, 1 Ermeni harfli Türkçe kitap 8 bin adet, 7 Rumca kitap 36 bin 500 adet basılmışken, 1841'de 15 Ermenice kitap 42 bin 500 adet, 21 Rumca kitap 100 bin 400 adet, Ermeni harfli Türkçe 1 kitap 3 bin adet basıldı. 1845'te 9 Ermeni kitap 1 milyon 123 bin adet basılırken, 1847'de Ermenice 7 kitap 2 milyon 318 bin sayfa olarak 9 bin adet basılarak azınlıkların eline tutuşturulmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Necdet Sevinç, *Osmanlıdan Günümüzde Misyoner Okulları*, Milenyum Yay., 4.Baskı, Şubat, 2002, s. 81.

²¹ Frank Stone, *a.g.e.*, s. 101.

Merkezi Türkiye Misyon sahası içinde; Antep, Maraş, Tarsus, Halep, Adana, Urfa, Antakya girmektedir²². Tarsus'ta açılacak okul, Antep Merkezi Türkiye Yüksek Okulu'na hazırlayıcı eğitim yaparken²³ Tarsus St. Paul Enstitüsü'nde okuyan öğrenciler Beyrut'taki Protestan Kolej'indeki Eczacılık Okuluna ya da Maraş İlahiyat Okuluna girebilmek için hazırlık devresini Tarsus'ta tamamlayarak bu misyon sahalarında eğitimlerine devam edebiliyorlardı²⁴. Bir anlamda Maraş'taki okul, Tarsus'taki okulun bir ünitesi durumundaydı. Tarsus'taki St Paul Enstitüsü'nün ilk sorumlusu olan Maraşlı bir Ermeni Harutyun Stafanos Cenanyan, Ermeni cemaatini teşkilatlandırmak için harekete geçerek 11 ayrı cemiyet kurmuştur. Ayrıca Cenanyan, iki Maraş'ta, bir Tarsus'ta, bir de Sivas'da olmak üzere 4 tane yetimhane açmıştır. Tarsus'tan 1892 yılında ayrılarak Konya'da Apostolik Enstitüsünü kuran Cenanyan, bu okullardan da iki tane de Maraş'ta²⁵ kurmuştur.

Merkezi Türkiye Misyonunu ana karargahı olan Antep, Milli Mücadele döneminde de Ermenileri misyonerler kullanmıştır. Osmanlı toprakları üzerindeki ayrılıkçı hareketlere devam etmişlerdir. Bu amaca hizmet eden okular, hastaneler ve basım evleri faaliyetlerine de devam etmiştir. Ancak Milli Mücadele döneminin hız kazandığı süreçte Antep'teki Amerikan Hastanesi hariç tüm okul ve gazeteler İstiklal Savaşı'ndan sonra ortadan kaldırılmıştır. Böylelikle buradaki misyonerler ve Ermeniler kaçmak durumunda kalacaktır²⁶.

Merkezi Türkiye Misyonu için seçilen üyelerle baktığımızda (Tarsus Misyonu için de çalışan heyet- 1800'lerin sonlarına doğru faal olmaya başlamıştır)

- 1-Rev. Thomas Dr. Christie, *D.D, *L. L.D (Tarsus'taki okuldan sorumlu kişi)
- 2-Rev. William N. Chambers, D.D, Adana
- 3-Rev. Edward C. Woodley, *B. A, *B.D, Maraş
- 4-Rev. John C. Martin, B. A, B.D, Antep
- 5-Rev. Fred F. Goodsel, B. A, B.D, Maraş
- 6-Rev. James K.Lyman, B. A, B.D, Sekreter, Maraş²⁷

Görüldüğü gibi Merkezi Türkiye Misyonundan sorumlu misyonerler tamamıyla Amerikalılardan oluşmakla beraber herkesin payına düşen şehirde gerek öğretmenler olsun

²² Necmettin Tozlu, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Ankara, 1991, s.111.

²³ Esra Danacıoğlu, *a.g.e.*, s. 103.

²⁴ Catalogue Of St.Paul's Collegiate Institute, Tarsus, *Asia Minor*,1914-1915, s. 4.

²⁵ Ayhan Doğan, *a.g.m.*, s. 317.

²⁶ Necdet Sevinç, *a.g.e.*, s. 56-57.

²⁷ Catalogue Of St. Paul's Inst..., 1914-1915, s. 6.

* D.D, doktor olmaya hak kazananlara verilen unvan, L. L. D, Hukuk diploması almaya hak kazanan verilen unvan, B. A, Edebiyat Fakültesi diploması almaya hak kazananlara verilen unvan, B. D, İlahiyat Fakültesi diploması almaya hak kazananlara verilen unvan.

gerek müdürler olsun çoğu Ermenilerden seçilmiştir. Bunun yanında kendilerine şehir içinde yerel yardımcı seçmişlerdir.

Amerikalı misyonerler gittikleri misyon sahasında ilahiyat okulları ile birlikte Orta okul ve lisenin karışımı olan kolejler kurmuşlardır. Bunun yanı sıra açtıkları yetimhaneler, hastanelerle insanlara hizmet verirken insanların en aciz oldukları durumlardan, hastalık, fakirlik gibi durumları değerlendirerek, bu misyon sahası içindeki Ermenilerin tahsil hayatlarını devam ettirebilecek cazip telkinlerde bulunarak yardım ederken zaman içinde bölgedeki bir çok Ermenin de protestanlaşmasını sağlamışlardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARSUS AMERİKAN MİSYONUNUN FAALİYETLERİ

4.1. Amerikalı Misyonerlerin Tarsus'a Gelişi

Tarsus'ta açılacak okulun finansman kaynağı hem yayımcı hem de avukat olan Eliot Shepard, New York eyaletine bağlı Jamestown Kasabasında 25 Temmuz 1832 tarihinde doğmuştur. Shepard ailesi 1845 yılında New York'a taşınmışlardır. Amerikan iç savaşına katılmış olan Shepard, göstermiş olduğu başarılarından dolayı şeref madalyası almıştır. New York'un itibarlı ailelerinden William H. Vanderbilt'in kızı Marget ile evlenerek prestijini arttırmıştır. New York eyaletindeki meşhur 5. Cadedeki Presbyterian Kilisesinin sadık bir üyesi olarak çalışmalarını sürdürmüştür¹.

1885 baharında Amerikan Board tarafından bölgeyi incelemesi için görevlendirilen Dr. Thomas Christie bölgeye bu amaçla gelmiştir. Hac ziyareti için Kudüs'e gitmekte olan Shepard, Aziz Paul'sun doğduğu Tarsus'u ziyaret etmek amacıyla gezisine ara verir. İşte Christie ile Shepard'ın karşılaşmaları burada olur. Tarsus şehrini gezerken ABCFM'nin çalışmaları üzerine konuşurlar ve ne yapılması gerektiği konusunda düşüncelerini paylaşmışlardır². Ancak elimizdeki çevirilerde okulun açılışı ile ilgili başka bir ayrıntıda dikkatimizi çekmiştir. Buna göre Shepard ile 5. Cadde Presbyterian Kilisesi Papazı (vaizcisi) olan Dr. John Hall birlikte Tarsus'a gitmişlerdir. Burada inzivaya çekilmiş olan Frech Steam'le görüşürler. Shepard, bu keşişe Evangelist fikirlerin yayılabilmesi için ne yapılması gerektiğini sormuştur. Bu sorunun karşılığında keşiş, ona Tarsus'ta antik dönemlerde çok ünlü bir üniversite olduğu söylemiştir. Hristiyanlık için, Evangelist amaçlara hizmet edilebilmesi için antik dönemdeki üniversite kalitesinde bir okulun gerekliliğini dile getirmiştir³. Bahsettiğimiz bu iki olay farklı kaynaklardan alınmakla beraber yukarıda bahsedilen keşişin kim olduğunu tam bilmemekle birlikte Amerikan Board görevlisi olan Dr. Christite olduğu kanaatindeyim.

Kaynaklarda hayırseverliği bolca anlatılan Shepard, 1870 yılında Amerikan Board'ın bir birimi olan B F. M. P. C (Presbyterian Board) 'ın sadık üyesi olacaktır.

¹ Frank Stone, *Academies For Anatolia, A Study Of Rationale, Program and Impact of Educational Institutions Sponsored By The American Board in Turkey, 1830 -1980*, s. 205; Alan A.Bartholomew, *A History Of Tarsus Amerikan School (1888 -1988)*, İstanbul, 1988, s. 11.

² Catalogue Of St. Paul's Collegate İnstitute, Tarsus, *Asia Minor*, 1914-1915, s.2; Brain Johnson, *Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan Bir Miras (Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri)*, Çev. Handan Cingi, Ofset Yapımevi, s. 5.

³ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 12.

Shepard'ın Tarsus'taki okul açma fikri B. F. M. P. C tarafından onaylanacaktır. Bu kilisenin papazı ve Presbyterian Board'ın ilk başkanı olan Howard Crosby⁴, Mr. Mc William, Mr. Hatch ve Mr. Whition açılacak okula izin veren isimler arasındadır. Crosby'ın ölümü üzerine yerine New York Üniversitesi başkanı (rektörü) Dr. Maccrackan geçecek ve 1887 tarihinde açılacak olan okulla ilgi prosedürler New York senatosunca imzalanacaktır⁵. Elliot Shepard'ın yapılacak çalışmalara mali destek sözü vermiştir. Böylelikle bir mütevelli heyeti kurulmuştur. Tarsus'ta, resmi adı St. Paul's Institute olacak erkek okulunu açmak için New York eyaletinden izin alınmış ve bu amaca yönelik çalışmalar başlanmıştır.

4.2. Tarsus Misyonunda Okul Açma Faaliyetleri

Tarsus'ta gerekli incelemeler yapıldıktan sonra okul, 22 Kasım 1888'de eğitim ve öğretim yılına başlamıştır. Okulun kuruluş amaçlarından en önemlisi Hristiyanlık ruhunu öğrencilere verebilmek ve bu halkayı olabildiğince yaymaktır. Okula kayıt yapan öğrencilerin hepsi Ermeni kökenli öğrencilerdi⁶. Okula kayıt yaptıran öğrenciler Protestan inancında olan Ermeni ailelerinin çocuklarından oluşmaktaydı. Ermeni öğrencilerin sayısı zaman içinde artacaktır. Bu durum dolayısıyla Ermeni öğretmenlerin de sayısında bir artış olmasına neden olacaktır.

Tarsus'taki Enstitünün başına müdür olarak atanan ilk kişi, New York (1884- 1888) İlahiyat Fakültesinden mezun olan Harutyun S. Cenanyan'dır. Okul için gerekli talimatları almak için Washinton'a gitmiş, orda bir Amerikalı bayanla evlenerek Servia⁷ adlı vapurla 1888'de Tarsus'a gelmiştir. Bu tarihte okul hakkındaki düşüncelerini yazdığı bir mektubunda öğreniyoruz. Mektubunda Cenanyan ;

“Bunun ilahi bir görev olduğunu düşünüyorum. Amacımız fakir ve yetim çocukları eğiterek eğitimlerini tamamlamak ve sonraki hayatlarına onları en iyi şekilde hazırlayabilmektir” şeklinde düşüncelerini kaleme almıştır. Okulda eğitimi gören öğrenciler zengin ailelerin çocuklarından çok çoğunluğunu fakir aile çocukları oluşmaktaydı. Tarsus ve çevresinde yapılan incelemeler sonucunda okul öğrencileri Ermeni ailelerin zeki olan

⁴ Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s. 159.

⁵ *St. Paul's Institute*, Tarsus, February, 1904, s. 48.

⁶ Okul kayıtlarına baktığımızda öğrenci sayısı 8, öğretmen sayısı 2'dir. Bkz. Catalogue Of St.Paul's Institute , Tarsus, *Asia Minor*, 1887-1904, s.3 ; St. Paul's Ins...,1904, s. 48 ; Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 13 ; Catalogue Of St.Paul's Collegiate Institute, Tarsus, *Asia Minor*, 1914-1915, s. 2 verdiğimiz bu bilgiyi doğrulamaktadır.Fakat Uygur Kocabaşoğlu'nun Anadolu'daki Amerika adlı eserindeki kayıtlar 3 öğretmen ve 17 öğrenci olduğuna dair bir bilgiye yer vermiştir. Bu bilgi muhtemelen Frank Stone'nin Academies For Anatolia adlı eserinden alınarak aktarılmıştır.

⁷ Frank Stone, *a.g.e.*, s. 206 ; Uygur Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

çocukları arasından seçilmekteydi. Eğitimlerine artık Tarsus'taki Amerikan okulunda devam edecek olan öğrencilerin çoğu yatılı öğrencilerden oluşuyordu.

19 Aralık 1888'de göreve başlayan Cenanyan okulda göreve başlamıştır. Cenanyan'ın öğrencilik yıllarından arkadaşı olan Aleksander Maclachlan da okulda çalışacaktır⁸. Maclachlan'ın daha sonraki yıllarda yerini dolduracak kişi John C. Martin⁹ ortalama iki yıl Tarsus'ta çalışacaktır. Daha sonra Haçın (Saimbeyli) 'e geçerek hizmetlerine devam edecektir¹⁰.

Cenanyan, 1888 ve 1893 yıllarında toplam 5 yıl Tarsus'ta çalışmış ancak yaşadığı şahsi sorunlar ile okul yönetimdeki fikri noktalardaki ayrılıklar onun 14 Mart 1893 yılında okuldaki müdürlük görevinden ayrılmasına neden olacaktır. Cenanyan, Tarsus'tan ayrıldıktan sonra 1894 yılında Konya Apostolik Enstitüsünü açarak aynı yıl 15 öğrenci ile burada eğitim faaliyetlerine devam etmiştir¹¹.

14 Mart 1893 tarihinde okulun yönetimden artık sorumlu olacak kişi, Cenanyan'ı da yetiştirmiş olan aynı zamanda da incelediğimiz kaynaklarda isminden övgüyle bahsedilen Amerikan Board misyonerlerinden biri olan *Dr. Christie'dir. Onun bu kadar övgüyle anılmasının ve Amerikan Board misyonerleri içinde prestijinin yüksek olması, ömrünün 27 yılını Tarsus misyonu içinde harcamış olmasıdır. Ayrıca her ne engel olursa olsun amacından vazgeçmemiş olması da övgüyle söz edilmesine neden olmuştur. Dr. Christie, St. Paul Enstitüsü'nün başına geçtikten sonra etkisi her zaman hissedilen sıkı disiplin kuralları onun öncülüğünde hayat bulmuştur. Ölümünden sonraki dönemlerde dahi Cristie'nin okul için belirlemiş olduğu disiplin esas alınacaktır.

Dr. Christie'nin okuldaki ikinci yardımcısı (müdür muavini) Herbert S. Mckitrik olmuştur. 14 Mart 1893 tarihinde Christie'nin okuldaki görevine başlamıştır. Göreve başlamasından tam 11 gün sonra 25 Mart 1893 yılında Tarsus'taki okulun kurucusu olan Shepard ölecektir¹².

⁸ St. Paul's Institute..., 1904, s. 48.

⁹ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁰ St. Paul's Institute..., 1904, s. 48.

¹¹ F. Stone *a.g.e.*, s. 223

¹² Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 13.

*Dr. Christie, 1843 yılında doğmuş, 1861- 1865 yıllarında Amerikan iç savaşında yer almış olup,1862 'de Belliot Koleji'ne kayıt yaptırmış ancak iç savaş nedeniyle kolej eğitimini 1871'de tamamlayabilmiştir. Buradan mezun olan Dr.Christie, Andover Seminary de ilahiyat eğitimini 1874- 77 yıllarında tamamlayarak uzun yıllar Anadolu'da birlikte çalışacağı eşi Sarah Carmelite ile evlenerek 1877'de Amerikan Board misyonerleri olarak Türkiye'ye giriş yaparlar. Bay Christie, Aberdeeh Üniversitesinden hukuk alanındaki yeterliliği nedeniyle kısaca L.L.D (hukuk diploması almaya hak kazanan) olarak gösterilen bir unvanla şereflendirilmiştir. Özellikle Ermenilerin lehine çalışmalarda etkin bir rol oynayacaktır. Önce Maraş'ta çalışmalara başlayan çift, Tarsus'ta açılacak okul için ilk girişimlerde bulunan Eliot Shepard ile temasa geçeceklerdir. Eşi bayan Christie ise İllinois eyaletinin Leecenter kasabasında doğmuş, Racford Seminer Okulundan mezun olduktan sonra ingilizce

Okul artık kurulmuştur. Ancak Osmanlı yönetimi ile zaman zaman bazı sorunlar da yaşamıştır. 1869 yılında yürürlüğe giren Osmanlı Hükümetinin Maarif-i Umumiye Nizamnamesin'e göre tüm yabancı okulların ruhsat almaları gerekmektedir. Maarif Nezaretini'nin Salnameleri'nde St. Paul Enstitüsü'nün ruhsatını 1893'te aldığı belirtilmektedir¹³. Böylelikle okul, Maarif Nezareti tarafından idadi (lise) düzeyinde bir yabancı okul olarak tanınmıştır. Christie'nin müdürlüğü esnasında St. Paul Enstitüsü, akademi ile günümüzdeki ortaokul ile lisenin karşılığı olarak Osmanlı yönetimince resmen tanınmış bulunuyordu.

Tarsus'taki açılan okulun öğrencileri Protestan erkek Ermeni öğrencilerden oluşmakla birlikte uzunca yıllar Ermenilerin çoğunlukta olduğu bir okul olmaya da devam etmiştir. St. Paul Enstitüsü'nü denetlemek üzere dördü Amerikalılardan dördü Ermenilerden oluşan bir mütevelli heyet oluşturulacaktır¹⁴. Amerikan Board misyoner örgütü Amerikalıların çalışmalarıyla şekillenmiş olmasına rağmen Osmanlı topraklarında kurulan bu misyoner okulların başında mutlaka üst düzeyde bir görev Ermeni Cemaat üyelerinden birine verilmiştir. Kaldı ki St. Paul Enstitüsü'nün ilk müdürü bir Amerikalı olmamıştır. Böylelikle Ermenilerin sempatisini kazanabilen Amerikalı misyonerler, bir yandan Ermenileri Protestanlaştırırken bir yandan da Anadolu üzerindeki planlarında maşa gibi kullanmışlardır.

Tarsus St. Paul Enstitüsü'nden sorumlu heyet;

1-D. Samuel Jessup

2-Dr. Henry Jessup (Beyrut)

3-G. F. Montgomery (Adana)

4-Alexander Maclachlan

6-Kevark Michaelyan (Adana)

7-Stephanos Solisyan (Sorumlu olduğu şehir bilinmiyor)

8- Harutune S. Cenanyan (Tarsus)

Okulun kuruluşundan itibaren Amerika'da kurulan Amerikan Board misyon örgütün desteğini alan okul, daha sonraki yıllarda ABD'nin Osmanlı topraklarındaki vizyonu ve amaçlarına hizmet etmiştir. Bu nedenle ABD, Osmanlı topraklarındaki Protestan okullar için varlığını ve desteğini Bab-ı Aliye hissettirecektir.

ve botanik öğretmenliği yapmıştır. Bkz. Dr. Christie, *Of Tarsus, President Of St. Paul's Institute, Central Turkey*, s. 245.

¹³ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 8.

¹⁴ F.Stone, *a.g.e.*, s. 207.

1895 yılında Beyrut Valisi (Rusuhi ?), Bab-ı Aliye gönderdiği bir mektupta Tarsus'taki mektep hocalarına ve öğrencilerine yapılan saldırıların Beyrut Amerikan Konsolosluğunca takip edildiğini bildirmiştir. Bundan kaynaklanan rahatsızlık nedeniyle de Amerikan Devleti tarafından Mersin limanına bir Amerikan gemisinin gönderileceği ancak okula saldırıda bulunanların tutuklanması üzerine Amerika'nın bu karardan vazgeçtiği ve tutuklulara gereken cezanın verilmesi gerektiği beyan edilmiştir¹⁵. Türk kara sularına gönderilecek olan geminin ismi ise "Marbhead" olduğu dile getirilmiştir. Bu nedenle Tarsus hadisesi ile ilgili detaylı açıklamalar Amerikan hariciyecisine sunulmuştur¹⁶.

Tarsus'taki Amerikan Okulu ile ilgili hadiseler zaman içinde giderek artacaktır. Mesela okulun müdürü Dr. Christie'nin iki öğrencisinin ve bir hizmetçisinin yörede yaşayan Zeybek Ali adında birinin evini taşlamaları üzerine bir takım sorunlar yaşanmıştır. Adana Vilayetinden sorumlu olan Vali Faik'in Osmanlı makamlarına gönderdiği malumatta bu basit meselelerin yüksek devlet makamlarına bildirilerek bu makamları gereksiz yere rahatsız edilmelerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmekle birlikte durumun Mersin Mutasarrıflığına bildirildiği ve bu dalaşmaların son bulmasını istediğini beyan etmiştir¹⁷.

Mersin ve çevresinde okul ile ilgili olarak yaşanan bir başka vaka ise; Amerikalı Doktor Menini (isim net bir şekilde okunulmamaktadır ?) adlı birinin Suriye havalisinden Nuseyri 20 ile 25 kız öğrencinin beyinleri yıkanıp gerekli talim ve terbiye verildikten ve buldukları çevrelere iadeleri söz konusu olduktan sonra Protestanlığın yayılmasında kullanıldıkları ifade edilmiştir. Tarsus'ta yaşayan Nuseyri taifesinden İbrahim bin Mahmut adlı bir vatandaşın kızlarının Amerika'ya kaçırılabilceği endişesiyle yaptığı müracaat üzerine Osmanlı Devleti gerekli incelemelerin başlatılmasını istemiştir¹⁸.

Tarsus'ta okulun kuruluşun itibaren okul öğretmenlerinin Protestan mezhebini yaymaya çalışmaları nedeniyle Tarsus halkının bundan duydukları rahatsızlık duymasına neden olacaktır. Bununla birlikte okul öğretmenlerin Tarsus halkıyla bazı sorunlar yaşaması bazen de mektep öğrencilerinin saldırgan tutumları istenmeyen olayların yaşanmasına sebep olmuştur.

Tarsus ve çevresindeki Hristiyanlarla Müslümanların devam eden sorunları Osmanlı Devletiyle ABD'nin karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti bu sorunları olabildiğince dengeli ve adil bir şekilde yürütmeye çalışmıştır. Çünkü

¹⁵ BOA, *Sadaret Evrakı*, Tasnif Kodu: MKT. MHM, Dosya No: 616, Gömlek Sıra No: 5.

¹⁶ BOA, *Elçilik ve Şehbenderlikler Tahriratu*, Tasnif Kodu: Y. PRR. EŞA, Dosya No: 22, Gömlek No: 49.

¹⁷ BOA, *Sadaret Evrakı*, Tasnif Kodu: MKT. MHM, Dosya No: 616, Gömlek No: 5.

¹⁸ BOA, *Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı*, Maarif Nezareti Maruzatı, Tasnif No: Y.PRK. MP, Gömlek No: 11, Tarih: 1311. B, 2.

Osmanlı'da yaşayan azınlıklar yabancı devletlerin desteğini görmekteydiler. Yeri geldiğinde Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışarak kimi zaman tehditkar davranmışlardır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti gayrimüslim tebaanın sorunlarını fazlasıyla dikkate almıştır. Osmanlı Devleti'nin amacı Avrupa devletlerinin iç işlerine karışmasını engellemektir. Ancak gereksiz yere ya da küçük meseleler yüzünden Osmanlı Devleti'nin meşgul edilmesinden de oldukça rahatsızlık duymuştur. Bu durum bize göstermiştir ki Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlerin oldukça şımarmıştır.

Okulun kuruluşundan yaklaşık 9 yıl sonra yaşanacak olaylar Osmanlı Devleti ile ABD'yi karşı karşıya getirecektir. Adana ve Tarsus vilayetlerinde Türk vatandaşlarından fanatik olanların Hristiyan vatandaşlara karşı saldırgan tutumları Amerikalı Hristiyanlar arasında tepkiyle karşılanmıştır. Osmanlı Hariciye Nezaretine ABD'nin gönderdiği resmi evrakta bölgede Şeyh Mahmut diye bilinen ve aslen Kürt kökenli olan bu kişinin Hristiyan halka karşı Müslümanlara vaaz verdiğini ve Adana havalisinin idari sorumluluğunu üstlenen devlet görevlisinin bu tip eylemleri gizlice desteklediği yazmaktadır. Dolayısıyla Adana Valiliğinin bölgedeki Hristiyanların can ve mallarını korumada yetersiz kaldığını ve Bab-ı Ali'nin duruma el koyması istenmiştir¹⁹.

Güney bölgesinde kurulan okullar başta olmak üzere Hristiyanlarca kurulmuş yapılar ve çalışmalar gelenekçi ve dini unsurlarına sıkı halde bağlı kalan Türk insanının misyonerlere prim vermemesi misyonerlerin çalışma hızlarını yavaşlattığı gibi rahatsız da etmiştir.

St. Paul Enstitüsü'nün kuruluş yıllarında karşılaştığı sorunlara karşı Dr. Cristie hep güçlü olmaya çalışmıştır. Okulda işlenecek derslerde Dr. Christie, coğrafya, jeoloji, astronomi, felsefe Yunanca derslerine ağırlık vermiştir. Dr. Cristie Yunanca ve Türkçeyi ayrıca çok akıcı konuşan biriydi. Coğrafya derslerine bizzat giren Dr. Cristie havanın uygun olduğu zamanlarda derslerini bazen açık arazi üzerinde anlatarak uygulamalı bir şekilde daha etkili ve eğlenceli kılmaya çalışmıştır.

Enstitü, ilk yıllarda doğrudan Amerikan Board'a bağlı olmamışsa da bu misyoner örgütün en üst kurulu olan Prudential Komitesinin kontrolüne 1903 yılının kasım ayında²⁰ giderek ayrılıkçı faaliyetlerini sürdürmüştür.

¹⁹ BOA, *Hariciye Nezareti Siyasi Kısım*, Tasnif Kodu: HR. SYS, Dosya No: 2792, Gömlek No: 51, Tarih: 1817. 5. 10, Orijinal Kayıt No: 307/ 53.

²⁰ Catalogue Of St. Paul's..., 1914-1915, s. 2.

4.3.Okul Binalarının ve Eğitimin Genişletilmesi Yolundaki Faaliyetleri

Eski bir asker olan Christie'nin döneminde okuldaki yaşam oldukça sıkı ve katı kurallardan oluşmuştur. Bu nedenle Christie için disiplin her şeyin başında geliyordu. İç savaş sırasında kendinden küçük kardeşine dersleriyle ilgili yazdığı bir mektuptan eğitim noktasındaki fikirlerine baktığımızda ;

“Hızlı ilerlemek hatadır. Bu eğitim planı için oldukça tahripkardır. Bir çalışmayı gelişigüzel yapmak, bir süre büyük bir şevkle sürdürüp tam olarak öğrenilmemiş şekilde, yeni bir şeyi denemek üzere bırakmak erkeği de kadını da asla adamakıllı eğitmez²¹ ...” şeklinde fikirlerini dile getirmiştir. İşte bu azim ve kararlarla Christie çifti okuldaki kampusu şekillendirmeye ve genişletmeye karar verdiler.

Dr. Christie St. Paul Enstitüsü'ne müdür tayin edilmeden önce okul kiralanmış ve eğitim faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmıştır. Ancak Eliot Shepard'ın eşi tarafından okula yapılan bağışla bir bina ile 12 dönüm arsa satın alınmıştır. Satın alınan bina ile ilgili olarak Dr. Christie'nin kızı, yazdığı bir mektupta binanın yaşlı bir adama ait olduğunu ve ölümü üzerine kardeşi tarafından okul yönetimine satıldığını belirtmiştir. Böylelikle yenilenen ve eklenen dersliklerle bina, bağış yapan dul Shepard'ın kızının hatırasına Marguerite Shepard Hall olmuş ve bina ileride kampüsün çekirdeğini oluşturacaktır²². Bu arada okuldaki bu değişimler, New York Board vekili Henry Mccracken (*D.D, L.L.D) gözetiminde yürütülmüştür²³.

St. Paul Enstitüsü, gündüzlü öğrenci kabul etmekle beraber esasında yatılı erkek öğrencilerin öğretmenlerin bir arada kaldığı bir okuldu. Bu amaçla okul kampusunda yer alan Shepard Hall, öğretmenlerin ve aynı zamanda öğrencilerin de yatılı olarak kaldığı bir bina olmuştur. Öğrencilerin kaldığı bu binada yatak kapasitesi ilk yıllarda 25 kişilikti. Bu binada kolej sınıfları, yemekhane, mutfak ve 160'ın üstüne öğrenciye eğitim verilmekle beraber, Dr. Christie ve eşinin katkılarıyla oluşturulan okul kütüphanesi, 3 bin değerli kitabı bünyesinde barındırmıştır. Okuldaki öğretmenlerin ve idari bölümün şehirle ulaşımını sağlamak amacıyla da okula ait bir ahır binası da bulunmaktaydı²⁴.

²¹ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 10.

²² Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 16 ; Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 10.

D.D dış tabiilerine verilen bir lisans belgesiyle alınan kısaltma ve L. L.D hukuk alanında verilen lisans belgesiyle alınan unvanın kısaltması bkz. Redhouse.

²³ Catalogue Of Saint Paul's Institute İn Tarsus, *Asia Minor*, July, 1896, s. 1; Catalogue Of St. Paul's..., 1914-1915, s. 14.

²⁴ Catalogue Of St.Paul's ..., 1914-1915, s. 14.

*D.D, Doktor olamaya hak kazananlara verilen unvan ve L. L. D, hukuk fakültesi diploması almaya hak kazananlara verilen unvan

*Hristiyan genç erkekler cemiyeti demek olan bu misyon örgütünün şekillenmesi ve ortaya çıkışı 17. asra dayanmaktadır. Müspet ilimler ortaya çıkınca münevver hristiyan gençleri dine karşı pek ilgili

Okuldaki bina adeti zaman içinde artacak ve kampus alanı genişleyecektir. Bu proje içinde 1898 yılında Brewer Hall olarak adlandırılan bina, Dr. Christie'nin eşinin maddi desteğiyle okul bünyesinde hayat bulacak ve bayan Christie'nin babasının adıyla bu bina eğitim amaçlı kullanılacaktır. Bu bina çok büyük olmamakla birlikte Enstitüde çok etkin olacak olan * Y. M. C.A (Young Men's Christian Assaciation)' nın erkek öğrencileri için tahsis edilmiş bir odayla okul hizmetlilerin kaldığı bir binadır.

Brewer Hall'ün yapımından bir yıl sonra 1899 Maraş yetimhanesinin katkılarıyla yaptırılan bir başka bina da adını buradan alacaktır. Bu bina dört küçük odadan oluşmakla beraber 15 kişilik bir yatakhane bulunmaktadır.

Okulun işleyişini düzene koyan ve kendi parasıyla kampusun genişlemesine yardım eden, çok zengin bir kütüphanenin oluşmasında katkılarını esirgemeyecek olan Christie çiftinin de adını yaşatmak adına 1905'te inşasına başlanılan okul, Christie Hall olarak adlandırılacaktır. Bina,1907'de bitecek ve kullanıma açılacaktır.

Christie çiftinin büyük tutkuyla sarıldığı bir proje olan ve Çukurova'nın ortasında 25 metrelik yüksekliğe erişecek Stickler Hall'un inşasına da 1905 yılında başlanılmıştır²⁵. Bu binanın mali desteğini ise Frank Vanderpool sağlamış ve bina adını bağışçının annesinden almıştır. 1905 yılında yapımına başlanılan bu binanın en erken kullanımı ancak 1911 yılında olacaktır²⁶. Bu bina içlerinde kapasitesi en geniş olan binadır. Çok fazla sayıda öğrenciye hizmet edecek okul, genişleme projesinde oldukça iyi bir duruma gelmişti. Okuldaki öğrencilere sağlanan kaliteli eğitimle buradan mezunlar olanlar sonraki hayatlarında çok iyi mevkilere gelebilen kişiler olmuşlardır. Okuldaki kolej bölümünden mezun olanlar Tarsus misyonunun bünyesinde olan Maraş İlahiyat Fakültesine, İzmir'deki Tıp Fakültesine ya da Beyrut'taki Protestan Kolejine öğrencilerini yollayabilmek için bu okulların düzenlediği giriş sınavlarını aşabilecek düzeyde eğitim verilmeye çalışılmıştır²⁷.

Erkek çocuklar okula ancak 14 yaşına geldiklerinde okula kayıt olabiliyorlardı. Bu yaştaki öğrencilerde aranan bazı özellikler vardı. En temel aranan özellik iyi ahlaklı olmalarıydı. Okulda okumak isteyen öğrenciler okulun açılış tarihinden bir hafta önce yapılan giriş sınavlarına girmeleri zorunluymdu. Sınavı başarıyla veren öğrenciler ayrıca ahlaki değerler çerçevesinde yetişen biri olduğuna dair güvenilir kişilerin referansını alarak

olmadıklarından bu durumun önüne geçmek isteyen hristiyanlarca vücut bulmuştur. 19. asırdaki modern şeklin kurucusu 1884 yılında cemiyetin esaslarında etkili olacak George William adındaki İngilizdir. Bu cemiyet İngilizce konuşulabilen her yerde bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Erol Kırşehirlioğlu, *Türkiye'deki Misyoner Faaliyetleri*, İstanbul, 1963, s. 25- 26.

²⁵ A.Bartholomew, *a.g.e.*, s. 21.

²⁶ A.Bartholomew, *a.g.e.*, s. 25.

²⁷ Catalogue Of St. Paul's..., 1914-1915, s. 15.

ancak kayıt yaptırabiliyordu. Bu aşamalardan sonra okumaya hak kazanmış bir öğrencinin maddi durumu okul ücretini karşılamaya yetmiyorsa, okul yönetimi tarafından bu karşılanıyordu. Fakat öğrenci bu durumda okula olan borcunu derslerin dışında kalan süre içinde okul için yapılması gereken işlerde çalışarak ödeyebiliyordu²⁸.

Okuldaki müzik dersinin dışında ayrıca her hangi bir müzik aleti çalmak isteyen öğrenci ücret vermek durumunda kalıyordu. Okulun toplam eğitim süresi üç yıl akademi ve 4 yıl da kolej kısmından oluşuyordu. Eğitim programı 1890'ların sonunda 10 yıla çıkarılmış 1900'lerin ilk on yılı içinde dokuz yıla indirilmişti. Bu dönemde öğrenciler büyük ölçüde Hristiyanlardan oluşmaktaydı. Bunların çoğu da Ermeni, Rum ya da Araplardan meydana gelmiştir²⁹. Okul 1. ve 2. sınıflar olarak ayrılmakta ve yılbaşı ile paskalya dönemlerinde 10 günlük bir tatil süreci yaşanmaktaydı.

Enstitü öğrencilerine beş dil öğretilmekte. Bu diller, İngilizce, Fransızca, Türkçe, Yunanca ve Ermeniceydi. Her öğrencinin mutlaka 4 dil bilmek durumundadır. Derslerde Yunanca ve Ermenice müşterek verilirdi. Yani her öğrenci bu iki dili bilmek durumundaydılar. Derslerin çoğunluğu İngilizce işlenirdi.

Okul öğrencilerinin sağlıklı olmalarına önem verilmiş ve bu amaçla bedensel aktivitelere yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Okulun bulunduğu alan Tarsus'un en havadar bölümüne inşa edildiği için oksijeni bol olan bu okulda rutin aktiviteler sabahları öğrencilere yaptırılırdı.

Derslere her sabah dua ile başlanılırdı. İncil'den kısımlar okunur, ilahiler söylenirdi. Bu anlamda Osmanlı medreseleriyle benzerlik göstermektedir. Çünkü medreselerde de derslere Kuran-ı Kerim ile başlanılırdı. Okulda her Çarşamba akşamları dua toplantıları yapılırdı. Pazar sabahları kiliseye gitme zorunluluğu bulunmakla beraber akşamları da dini toplantılar Y. M. C. A üyelerince düzenlenirdi.

Enstitüde okumakta olan öğrencilerden istenen bir başka şey de akıcı ve düzgün konuşmalarıydı. Öğretmenlerin bu konudaki hassasiyeti, Enstitüden mezun olan her öğrencinin toplum içinde farklılığının ortaya çıkmasıydı. Hitabet dersleri iki haftada bir düzenli olarak işlenirdi. Hitabet dersleri beş ayrı dil (Fransızca, İngilizce, Ermenice, Yunanca ve Türkçe)' de veriliyordu. Mayıs ayında ise Shaksper'in oyunları sergilenirdi. Müzik dersleri nota ile öğretilmekle beraber orkestra grupları 20şer kişiden meydana geliyordu. Pazar günleri hariç her hafta müzik aktiviteleri devam eder, zaman zaman

²⁸ Catalogue Of St.Paul's Institute, Tarsus, *Asia Minor*,1887-1904 , s. 7 ; Catalogue Of St. Paul..., 1914-1915, s. 10.

²⁹ Brain Johnson, *a.g.e.*, s. 8.

konserler düzenlenirdi. Öğrencilerin eğitiminde müziğin önemine çok inanmışlardı³⁰. Çünkü öğrencilerin ağır ders programları bulunmaktaydı. Bu nedenle öğrencilerin kendilerini en rahat hissedip yorgunluklarını atacakları yolun müzikten geçeceğine inanan okul yönetimi, müzik derslerine ayrıca önem veriyordu.

Okul, öğrencilerin masraflarını karşılamayabilmek için bireysel bağışlarla açık kalmış ve yardımseverlerin bağışlarıyla birçok öğrenci böylelikle okutulmuştur. Okul ücretini ödeyemeyecek durumda olan bir öğrenci el emeği karşılığında çalışarak bunu öderdi ya da ödemediği takdirde okul yönetimi tarafından ödeninceye kadar alıkoyulurdu. Öğrencilerin küfürlü konuşması, ahlaksız tutum sergilemeleri, içki içmek, tütün, silah kullanmak ve kağıt oynamak kesinlikle yasaktı. Öğrencilik nitelikleri yetersiz olanlar ya da uyumu bozanlar okuldan çıkarılmaktaydı. İdare bir öğrenciyi haklı bir nedenle, herhangi bir zamanda okuldan çıkarma hakkını saklı tutmaktaydı³¹. Okul için esas olan sıkı disiplin kurallarıydı. Bununla ilgili olarak 1914 yılındaki okul kayıt bilgilerine baktığımızda yanında silah taşıyan bir Ermeni öğrenci cezalandırılmakla birlikte yine disiplin kurallarını çiğneyen 3 öğrencinin kaydı okuldan silinmiştir³².

Enstitü yönetim kurulunca belirlenen kurallar vardı. Bu kurallar disiplinin sağlanması için idare tarafından uygun görülen ve uygulanması gereken kurallardı. Buna göre

1-Her öğrenci okul ücretin bir kısmını vermek durumundaydı.

2-Bağışta bulunmak isteyen kişiden bir öğrencinin 1 yıllık masrafını karşılayabilecek oranda bağış yapılması istenmekteydi. Böylelikle okulda okumaya hak kazanan bir öğrencinin maddi durumu okul ücretini ödemeye müsait olmadığı takdirde idare o öğrenci bu fondan sıkıntıya girmeden okutabiliyordu.

3-Hiçbir öğrenci izin almadan elindeki işi bırakamazdı.

4-Okulun desteğiyle okuyan bir öğrenci okulun kuralları dışında bir tavır sergilediği takdirde kendisine yapılan maddi destek sürdürülmezdi.

5-Her yıl düzenli olarak iki genel sınav yapılmak zorundaydı. Geçme notu 70 idi. Dönem sonunda tüm derslerin toplamında 70'in altında not alan öğrenciler sınıf tekrarı yapmak durumunda kalıyorlardı. Üç ay içinde öğrencinin durumu aynı ise öğrenci üst sınıfa geçemiyordu³³.

³⁰ Catalogue Of St.Paul's, 1914-1915, s. 13-14.

³¹ Catalogue Of St.Paul's....., 1914-1915, s. 17.

³² Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 109.

³³ Catalogue Of St. Paul's, 1914-1915, s. 2-11.

Tarsus'taki Amerikan okulunun bu amaçları dışında bir dünya vizyonu olması gerekiyordu. Çünkü Amerikan okulları hangi ülkede bulunuyorsa mezunları o ülkenin liderliğine oynamalıydı. Hatta Dünya liderliği de okulun bir başka ülküsüydü.

Okul bünyesinde yetişen her gence verilmek istenen bazı erdemler vardı. Uzun bir süre içinde öğrencilerine sabırla ve sebatla emek harcayan Amerikan Board öğretmenleri, bazı temel esaslar konusunda oldukça titiz davranmışlardır. Bunlardan bir tanesi hayatın devamı ve öğrencilerin, öğretmenlerin gelişimindeki en önemli temel etkenin manevi değerlerden esinlenerek şekil alabilmesiydi. Her Amerikan Board öğrencisi kişisel becerilerini fark edebilen ve bunu en iyi şekilde icra edebilen bireylerden olmalıydı. Gerçekleri kavrayabilen, dünya meseleleriyle ilgilenebilen, aydınlık düşünceleri taşıyabilen ve sorunları çözümlenebilen, önyargısız ve kararlarını iradeleri doğrultusunda verebilen gençler olabilmeliydiler³⁴. Asıl mesele ise Amerikan Board'ın dünya meselelerine hizmet edecek bireyleri yetiştirebilmektir.

Tarsus St. Paul Enstitüsü o zamanlar Mersin kazasına bağlı Tarsus çevresinden öğrenci almakla birlikte çevresindeki illerden öğrencileri de okuluna yatılı öğrenci olarak kabul etmekle Güney misyonu içine giren okulların öğretmenleriyle de değiş tokuş yapmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nin bu tür okullarla ilgili incelemeleri olmuş ve varlığını olabildiğince bu tür okullarda hissettirmiştir. Yine bu maksatla 1894 yılında Maraş'ta öğretmenlik yapan Krikor Pahselyan (Bahsenliyan) Tarsus'ta ki okulda öğretmenlik yapmak için yanında bulunan dört öğrenciyle Tarsus'a gitmek üzereyken Adana'nın Osmaniye ilçesinde şüpheli göründükleri gerekçesiyle Osmanlı Zaptiye memurlarınca tutuklanırlar³⁵. Tarsus'taki okulda din derslerine girecek olan ve Protestan kilisesinde vaaz verecek olan Krikor Behsenliyan, yapılan soruşturmada İngiltere İyilikseverler (Hayırhahan) Cemiyetinin emriyle Tarsus mektebinin isteğiyle Tarsus'a gittiğinden söz etmiştir. Bu hayır cemiyeti ile ilgili olarak; Başkanları Badvili, Mösyö Tomson, katipleri Mösyö Prit, üyeleri ise Badvili Wood ve Alister Hopar, Mr. Adams ve İngiliz Miralaylarından emekli Robenson'dan bahsetmiştir. Bu cemiyetin maksadının İncili insanlara anlatmak ve Protestanlığı yaymak olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu cemiyetin Osmanlı topraklarındaki Protestan kiliselerine maddi yardımda da bulunduğunu ifade

³⁴ *Tarsus Amerikan College, A Secondary School For Boys, General Information, Tarsus, Turkey, 1964-1965, s. 5.*

³⁵ BOA, *Sadaret Evrakı*, Tasnifin Kodu: MKT. MHM, Dosya No: 616, Gömlek Sıra No: 1.

etmekle birlikte Osmanlı ülkesindeki Protestan kilise ve okullarına başlıca yardımın Amerikan Board misyoner örgütünün yaptığını da söylemiştir.

Krikor adlı bu misyoner, Tarsus'u anlatan bir kitapçıktan ve içeriğinden söz etmiştir. İçeriği Adana ve Tarsus havalisi ile Protestan kiliselerinin ve cemaatlerin durumu hakkında olduğunu ve bu küçük risaleyi İngiliz kraliçesi ile Prensine takdim ettiğinden bahsetmiştir. Kraliçenin Protestan olması nedeniyle bu risaleyi kabul ettiğinden ve bu mezhebin yayılmasındaki arzusundan ayrıca da Aziz Pavlos'un şehri (Tarsus) olması ve çok eski dönemlerde Tarsus da bir üniversitenin olması gibi nedenlerle konuyla pek alakadar olduklarını ifade etmiştir³⁶. Ayrıca Protestan mezhebine geçenlerin ekseri Ermeni olduğunu demekle birlikte elli bin Ermeni'nin mezhep değiştirdiğini söylemiştir.

Bu kişi ayrıca Maraş, Antep, Halep, İskenderun, Adana, Keban, Tarsus ve İzmir'de misyon sahaları olduğunu söylemiştir. Ayrıca Ermenilerin başlangıçta Protestan vaizciler karşı saldırgan davrandıklarını daha sonra gerçeği gördükçe pişman olduklarını bu amaçla da çalışmaya ve öğrenmeye pek hevesli olduğundan da bahsetmiştir. Ermenilerin bu olumsuz tavırlarına yönelik bir olayın Keban da vuku bulduğunu beyan etmiştir. Bu öğretmenin yanında Tarsus'taki mektepte okumak için gelen fakir Ermeni öğrencilerden biri Ohannes İngilizyan, okulun yatılı olduğundan, şimdilik 86 öğrencisi olduğundan, masraflarını Amerika'daki bir şirketçe karşılandığı buna mukabil okulda yapılacak günlük işlerle borcun kapatıldığından ve mezun olununca da öğretmen ya da vaizci olduğundan söz etmiştir.

Yapılan soruşturmada Maraş'ta Locedo (Işıkveren) ve Uhuvvet (Kardeşlik) adlı iki cemiyetin olduğu bu cemiyet üyelerinin Pazar öğlen ayinlerinde toplanıp mukaddes kitaptan kısımlar okunduğu ve bu cemiyetlerin vasıtasıyla hastalara, fakir ailelere maddi yardımda bulunduğu ve bazı köylere de vaizci gönderdiği de ortaya çıkmıştır³⁷.

1895 yılının yaz ayında Tarsus'taki okula birtakım kişilerin saldırıları sonucu bazı öğrenci ve öğretmenlerin yaralanması üzerine Beyrut Amerikan konsolosluğu devreye girerek Osmanlı yönetimi ile uzun ve gergin yazışmaların olmasına neden olacağı gibi kendi vatandaşlarına yapılan saldırılar üzerine Amerika Devleti'nin emri üzerine bir savaş gemisinin gönderilip Mersin Limanında demir alacağı haberi Babı Ali yönetimini harekete geçirecektir. Esasında olay Dr. Christie'nin iki öğrenci ve bir hizmetçisinin Tarsus'ta yaşayan Zeybek Ali adında birinin hanesini taşlamaları üzerine iki taraf arasında meydan

³⁶ BOA, *Zaptiye Nezareti*, Tasnif Kodu: ZB, Dosya No: 705, Gömlek Sıra No: 7.

³⁷ BOA, *Zaptiye Nezareti*, Tasnif Kodu: ZB, Dosya No: 705, Gömlek Sıra No: 7.

gelen dalaşmadan kaynaklanmıştır. Osmanlı yerel yönetimi devreye girerek bunu yapanları tutukladığını ve gerekli soruşturmalarının devam ettiğini konsolosluğa bildirmesi üzerine geminin gönderilmesinden vazgeçilmiştir. Gerekli soruşturmalar üzerine suçlular hakkında işlemler başlatılmıştır. Bunun üzerine okul müdürü olan Christie, 16 Ağustos 1895 tarihli bir teşekkür name yollamış ve böylelikle olay kapanmıştır³⁸.

Bu olay Osmanlı topraklarında kurulmuş binlerce okuldan biriyle alakalı bir kayıt olmakla birlikte bu okulların öğrenci ve öğretmenlerinin temsil edildikleri devlet tarafından ne kadar ciddiyete alındığı da buna bir örnektir. Bazen oldukça küçük olaylardan bile devlet makamları gereksiz yere meşgul edilirken Osmanlı Devleti üzerindeki baskı, Osmanlı yönetimin yabancı okullar üzerinde istediği tedbir ya da kararı almasına mani olmuştur. Dolayısıyla açılmış olan bu yabancı okullar arkalarına aldıkları güçlü devletlerin siyasi desteği ile Osmanlı topraklarındaki zararlı çalışmalarını zaman zaman sıkıntı çekseler dahi çalışmalarından vazgeçmemişlerdir.

Amerikalıların 1820 yılında Osmanlı topraklarına ilk gelişlerinden itibaren İngiltere de kurulmuş olan Protestan cemiyet ve kuruluşlardan madden yardım almakla birlikte devletin en üst kademesindeki üst düzey kişilerce destek gördüğü de aşikardır. Yalnız İngiltere'nin Amerikalı misyonerlere yardım etmesinde sadece dinin etkisi vardır demek fazlasıyla iyimser bir ifadeden ötesine gitmez. Aynı zamanda büyük bir imparatorluk olan Osmanlı'nın parçalanmasında azınlıkların kullanılması ve bu topraklardan pay alınması çok daha gerçekçi bir ifade olacaktır.

1900'lü yıllarda okula yapılan bağışlardan etkin olan en önemli isimlerden biri Dr. Myerdir. Amerikan Board çalışanı olan Myer, Parliment Of Men (Erkekler Parlamentosu) ve Federation Of Word (Dünya Federasyonu) birimlerinde ayrıca etkinlik göstermiştir. Myer gibi okula maddi destekte bulunan bir diğer isimde Amerikan Board mali yapısından sorumlu (Treasuer Of American Board) olan Mr. F. H. Wiggindir. Okula yapılan bağışlarda okulun düzenini bozan öğrencilerin okulla ilişkisi kesilir yerine mali desteğini verebileceği okulun kurallarını aşmayan öğrenciler alınırdı. Tabi okula yapılan bağışların dışında okuldaki eksikleri ve değişimleri gözlemek ve belirlememekle sorumlu kişilerin ziyaretleri zaman zaman vuku bulmuştur. Bu anlamda Türkiye Yardım Birliği Misyon başkanı olan Rev. Mr.Gentle-Cacket, okulu ziyaret etmiş ve okul idaresiyle görüşmüştür.1905 tarihinde okula gelen bir diğer isimde Mr.Victor E. Marriot olmuştur.Aynı yıl okuldaki toplam öğretmen sayısı 14 öğretmen oluşmaktaydı.

³⁸ BOA, *Sadaret Evrakı*, Tasnif Kodu: MKT. MHM, Dosya No: 616, Gömlek No: 5.

Okulun mezunlarından olan Beniamian Gaizakian, St. Paul's Enstitüsünde din derslerine girmeye başlamıştır. Amerikan okulları mezun olan öğrencilerinden Amerikan Board bünyesinde çalışmayı kabul edenleri misyon sahalarında çalışmalarına müsaade vermiştir. Yine bu yıllarda Beyrut, Suriye Protestan Kolejinden Tarsus St. Paul Enstitüsü'nde geçerek kimya ve fizik derslerinde öğretmenlik yapılacak kişi de Aram Bagdikiandır³⁹.

Okula yapılan bağışlar içinde zengin ailelerin yaptıkları bağışlar bulunmakla beraber, Amerika'da Amerikan Board bünyesi içinde çalışan kiliselerden toplanan paralar da Tarsus ve diğer Amerikan işgal sahalarına da aktarılıyordu. 1888'de kurulan okul idari ve mali açıdan tamamıyla ABCFM'nin kontrolünde değildi ancak, 1903 yılında okulun New York'taki mütevelli heyeti, idari ve mali sorumluluğunu Amerikan Board'a devretmiştir. Mütevellilerin gittikçe etkinliklerini azaltmaları sonucunda St. Paul'un Amerika'daki bağışçılarla bağlantısının kesilmesi ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Okulun varlığını sürdürebilmesi için ve gelişebilmesi için yapılan bağışlara ihtiyacı vardı. Oysa Amerikan Board'ın bağış toplama gücü sınırsızdı ve 1902 yılında o dönemin şartlarına göre 750.000 dolar gibi oldukça iyi bir paranın çoğu bağışlardan elde edilmiştir⁴⁰.

Okulun etkin olarak faaliyete başladığı ilk günlerden itibaren okul içinde sağlanmak istenen düzenli ve disiplinli yaşam biçimi öğrencilerin düzgün ve sorumlulukları gelişmiş birer birey olarak yetiştirmeyi amaçlanmıştır. Amerikan Board heyetinin tamamıyla etkin rol alması okulun kuruluşundaki ana amaçlarından sapmamak kaydıyla zaman içinde bazı farklılıklarında oluşmasına neden olacaktır. Kuruluşunun ilk yıllarından 1900'lü yılların ortalarına kadar Tarsus halkı ve çevresinde yaşadığı sorunlar nedeniyle kötü imajı değiştirmeyi amaçlayacaktır. Ayrıca eğitim işlerinden sorumlu heyetlerin ziyaretleri, tavsiyeleri ve mali destekleri de misyonerlerin karalılıklarını ortaya koymakla birlikte okulu her türlü olumsuzluktan uzak tutarak, yaşatılabilmesin de çabasının örneğini teşkil edecektir.

4.4. Kuruluş Yıllarında İdari ve Eğitim Kadrosu

1887-1904 katalog kayıtlarında Dr. Christine'nin başında bulunduğu eğitim kadrosuna baktığımızda okuldaki öğretmenler ve dalları;

1-Rev. Thomas D. Christie: Felsefe, Coğrafya ve ayrıca okul müdürü

³⁹ *Report Of St. Paul's Collegate Institute*, Tarsus, September, 1905-1906, s. 3.

⁴⁰ Brian Jahnson, *a.g.e.*, s. 11.

2-Mrs. Carelite Brewer Christie, B.A, (Edebiyat mezunlarına verilen unvan), Botanik ve İngilizce derslerine girmiştir.

3-Henry E. İmer, B.A Fransızca derslerine girmiştir.

4-Elizabet Hale Brewer, M.A, (Edebiyat Fakültesi diploması ile doktora arasında bir derece, bir başka ifadeyle yüksek lisans diploması alanlara verilen unvan), İngilizce ve Matematik derslerine girmiştir.

5-Simon V. Kepupelian, B.D, (İlahiyat Fakültesi diploması almaya hak kazanlara verilen unvan), Türkçe ve Tarih derslerine girmiştir.

6-Stilianos Euth. Theokharides, B.A, (Edebiyat diploması almaya hak kazananlara verilen unvan), Yunanca derslerine girmiştir.

7-Georges Krimitso, Müzik

8-Hovagım A. Kayaian, B.A, (Edebiyat diploması almaya hak kazanlara verilen unvan)El sanatlarından sorumlu müdür, Türkçe derslerine girmiştir.

9-Philip H. Koondakjian, B.A, (Edebiyat diploması almaya hak kazanlara verilen unvan), Coğrafya ve Aritmetik derslerine girmiştir.

10-Mihran A. Chakmakjian, B.A, (Edebiyat diploması almaya hak kazanlara verilen unvan) Coğrafya ve Cebir derslerine girmiştir.

11-Horutune S. Nashalian, Ermenice derslerine girmiştir.

12- Nerses S. Nakkaslian, Kimya ve Fizik derslerine girmiştir.

13-Rev. Samuel Melkonian, B.D, (İlahiyat Fakültesi diploması almaya hak kazanlara verilen unvan), Müdür Yardımcısı

14-Krikor H. Kaloosdian, Ermenice derslerine girmiştir.

Amerikan Board Mütevelli Heyeti Üyeleri (Okulla ilgili sorumlu kurul)⁴¹

1-Samule B.Capen, L. L. D, (Hukuk diploması hak kazananlara verilen unvan), Başkan

2-Edward D. Eaton, D. D, (Doktor olamaya hak kazananlara verilen unvan), L. L. D (Hukuk diploması almaya hak kazananlara verilen unvan), Başkan

3-Arthur H. Wellman

4-Rev. Willard L. Sperry

5-James Loğan

6-Arthur Peryy

7-Lucus H. Thayer, D.D (Doktor olamaya hak kazananlara verilen unvan)

8-John C. Berry

⁴¹ Catalogue Of St. Paul's ..., 1914-1915, s. 6.

1913 ile 1915 Yılları Arasındaki Öğretmenler ve Branşları hakkında⁴²

- 1-Rev. Thomas Davidson Christie, D.D, L. L.D, Felsefe ve Hukuk (Yunanca)
- 2-Rev. Simon V. Keupelian, B.D, Tarih ve Türkçe derslerine girmiştir.
- 3-Mrs.Carmelite B.Christie, B.A, Okul Sekreteridir.
- 4-Aram T. Baghdigian, B.A, B.D, Fen Bilimleri (Fizik, Kimya) derslerine girmiştir.
- 5-Dıkran Golodian, Ermenice derslerine girmiştir.
- 6-Kevork B. Bohchalian, B.A, M.D, Felsefe (Psikoloji) derslerine girmiştir.
- 8-Penyamin Gaidzakian, B.A, B.D, Matematik ve Müzik derslerine girmiştir.
- 9-Mrs.Mary Rogers, İngilizce ve kayıt memuru olarak çalışmıştır.
- 10-Paul E. Nilson, B.A, İngilizce ve Beden derslerine girmiştir.
- 11-Garabed Ohanian, B.A, Akademiden sorumlu müdür
- 12-Yervant Hagopjanian, B.A, El işlerinden sorumlu öğretmen olarak çalışmıştır.
- 13-Hovhannes Manshigian, B.A, Akademide Öğretmen olarak çalışmıştır. (Branşı hakkında bilgi yoktur.)
- 14-Nekses Balian, B.A, Akademide Öğretmen (Branşı hakkında bilgi yoktur.)
- 15-Rev.Samuel Melkonian, B.A, B.D, Türkçe ve Tarih derslerine girmiştir.
- 16-Kevork P.Damlamian, B.A, B.D, Akademi ve Kolejden sorumlu kişidir.
- 17-Pierre Briquet, Fransızca derslerine girmiştir.
- 18-William L.Nute, B.A, Okul Sekreteri-İngilizce Öğretmeni olarak çalışmıştır.
- 19-Hogop Ganimian, B.A, Akademide Öğretmen
- 20-Hovsep Keshishian, Akademide Öğretmen
- 21-Hampartzoom Armegian, Akademide öğretmen
- 22-Ansetie Lazaridis, B.A, Akademide öğretmen

Her bir öğretmen sahasında uzman, çalışkan ve sabırlı kişiler arasından seçilerek Amerikan Board tarafından Türkiye'deki okullara hizmet vermeleri için görevlendirilmişlerdir. Çünkü eğitim faktörü misyoner örgütleri ve çalışanları tarafından önemi fazlasıyla bilinmiştir. Bu araç doğru kullanılarak zaman içinde misyonerlerin amaçlarına hizmet eden bir yer haline gelmiştir. Bu nedenle genç beyinler misyonerlerin yetiştirdiği terbiye dahilinde yetiştirilmiştir. Öğrencilerin belli bir disiplin altında yetişmesine hassasiyet gösterilmekle birlikte öğrencilerin sevgisini kazanmak da gelecek

⁴² Catalogue Of st. Paul's....., 1914-1915, s. 7-8.

yıllarda yapılacak planların gerçekleşmesi için değişmez bir şarttır. Bu nedenle Amerikan Board fon ayırdığı okullarını çok önemsemiştir.

Fakülte Yönetim Komitesi

1-Okulun burs ve eğitiminden sorumlu olanlar: Mrs.Rogers , *Messrs. Gaidzakian Paul Nilson ve Kevork P. Damlamian

2-Basımdan sorumlu olanlar: Messrs. Kupelian, Melkonian, Nilson, Damlamian

3-Katalog ve bültenlerden sorumlu olanlar: Messrs. Nilson, Melkonian, Nashalian

4-Hükümet ilişkiler ilişkilerinden sorumlu olanlar: Messrs. Kupelian, Melkonian ve Damlamian

5-İngilizce telaffuzdan sorumlu olanlar: Messrs. Nilson, Melkonian ve Ganimian

6-Beden ve sağlıktan sorumlu olanlar: Dr. Bohchalian, Messrs. Nute, Nilson

Yukarıdaki görev ayırımından da anlaşılacağı üzere hem devlet ile ilgili resmi işlemlerden hem de okul içinde öğrenci etkinliklerini içine alacak her türlü çalışmaya yer verilmiştir.

4.5. Kolejin Orta Kısımında (Akademi) Okutulan Dersler

St. Paul Enstitüsünün Akademi (Orta Kısım) bölümü ilk yıllarda üç yıl iken daha sonraları 1890'ların sonlarına doğru 5 yıl akademi ile 5 yıl kolej olmak üzere öğrenim süresi 10 yıla çıkmıştır. Fakat 1900'lerin ilk on yılı içinde bu rakam 9 yıla indirilmiştir. Akademiye okuyacak öğrenci 14 yaşında olmak durumundaydı⁴³. Çünkü okulun kuralı böyleydi. Kolejin orta kısmını oluşturan akademide okutulan derslere baktığımızda

1. Sınıf⁴⁴

Türkçe üç dönem 5 saat

Ermenice üç dönem 5 saat

Yunanca üç dönem 5 saat

Coğrafya üç dönem 5 saat (Türkçe ve Yunanca verilmiştir.)

Aritmetik üç dönem 5 saat (Yunanca işlenmiştir.)

⁴³ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 8.

⁴⁴ Catalogue Of Sst. Paul's...., 1887-1904, s. 13-14.

*Efendi ya da Bay anlamına gelmekle birlikte soyadından önce kullanılan bir unvandır.

2. Sınıf

Türkçe üç dönem 5 saat

Ermenice üç dönem 5 saat

Aritmetik üç dönem 5 saat (Türkçe ve Yunanca işlenmiştir.)

Coğrafya üç dönem 5 saat (Ermenice işlenmiştir.)

3. Sınıf

Türkçe üç dönem 5 saat

Ermenice üç dönem 5 saat

İngilizce üç dönem 5 saat

Aritmetik bir dönem 5 saat

Coğrafya bir dönem 5 saat

4. Sınıf

İngilizce üç dönem 5 saat

Türkçe üç dönem 5 saat

Ermenice üç dönem 5 saat

Felsefe üç dönem 5 saat

Fizik iki dönem 5 saat

5. Sınıf

İngilizce üç dönem 5 saat

Türkçe üç dönem 5 saat

Ermenice üç dönem 5 saat

Yunanca üç dönem 5 saat

Cebir iki dönem 5 saat

Fransızca üç dönem 5 saat

1914- 1915 Okul kayıtlarına göre okutulan dersler ⁴⁵

1. Sınıf

	1. dönem	2.dönem
İncil(Bible)	4 saat	4 saat
İngilizce okuma	4 saat	4 saat
İngilizce yazma	5 saat	5 saat
Türkçe	5 saat	5 saat
Ermenice	–	5 saat

2. Sınıf

İncil (Bible)	4 saat	4 saat
İngilizce okuma	5 saat	5 saat
İngilizce yazma	5 saat	5 saat
Türkçe	5 saat	5 saat
Ermenice	5 saat	5 saat

3. Sınıf

İncil	4 saat	4 saat
İngilizce	4 saat	4 saat
Türkçe	4 saat	4 saat
Ermenice	4 saat	4 saat
Coğrafya	4 saat	4 saat
Aritmetik	4 saat	4 saat

4. Sınıf

İncil	4 saat	4 saat
Türkçe	4 saat	4 saat
Ermenice	4 saat	4 saat
Aritmetik	4 saat	4 saat
Cebir	4 saat	–
Fizik	–	5 saat

Kolejin orta kısmı olan Akademide daha önce Yunanca dersleri verilirken 1914-1915 yıllarına müfredat programında Yunanca dersinin olmadığını görüyoruz. Elimizdeki kaynaklarda bu durum ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak 1887 ile 1904 yılları arasında işlenen dersler arasında Yunanca bulunmaktaydı. Amerikan okullarının gerek

⁴⁵ Catalogue Of St. Paul's..., 1914-1915, s. 24-25.

öğretmenleri gerek öğrencileri olsun çoğunlukla Ermenidir. Dolayısıyla Ermenilerin sayıca çok olması ve bekli de 1914'lere geldiğinde Ermenilerin Anadolu'daki etkinliklerinin artmış olması yabancı dil eğitiminde Yunancadan ziyada Ermeniceye ağırlık verilmesine neden olmuş olabilir.

Hristiyanlık tarihi üzerine Akademide dersler de verilmiştir. Din derslerinden sorumlu öğretmenler ağırlıklı olarak Ermeni kökenli öğretmenlerdence de zaman zaman okulda Rum öğretmenlerde görev yapmıştır.

Din derslerine giren öğretmenler ve işlenen derslere baktığımızda⁴⁶

- 1-Messrs. Nashalian
- 2-Hogop Ganimian
- 3Anestie Lazaridis (Rum)
- 4-Hovsep Keshishian
- 5 -Prof. Gaidzakian
- 6-Hampartzoom Armenagian

Sadece bir Rum kökenli din öğretmenin dışında geri kalan öğretmenlerin hepsi Ermeni kökenli olup din derslerine bunlar girmektedir. Hatırlarsanız daha önceki bölümlerde ifade etmiş olduğumuz gibi Amerikalılar tarafından açılan bu okulun ilk müdürü bir Amerikalı değil bir Ermeniydi. Dolayısıyla Tarsus ve çevresinde Ermenilerin çok olması ve Ermenilerin ayrılıkçı faaliyetlerine maddi destek veren okul bu nedenle Ermeni aileler tarafından tercih edilmekteydi. Bu nedenle Ermeni öğrenciler okulda oldukça fazlaydı. Dolayısıyla öğretmenlerin çoğunun Ermenilerden oluşmasının en önemli nedeni buydu.

- 1.sınıf: İsa'nın sözleri
- 2.sınıf: Eski Ahid
- 3.sınıf: Yeni Ahid
- 4.sınıf: İsa'nın Hayatı

Akademide İngilizce derslerine giren öğretmenlere baktığımızda ise;

- 1-Prof.Melkonian
- 2-Messrs.Damlamian,
- 3-Paul Nilson
- 5-Willian Nute
- 6-Mr. Lazaride adlı kişiler çalışmıştır.

⁴⁶ Catalogue Of St. Paul's....., 1914-1915, s. 25-27.

Akademide Ermenice derslerine giren öğretmenlere baktığımızda ise;

1-Messrs. Nashalian

2-Mr. Armenagian adlı iki Ermeni öğretmen girmiştir

Akademide Türkçe derslerine giren öğretmenlere baktığımızda ise;

1-Prof. Keupelian

2-Mr. Keshishian

3-Mr. Armenagian adlı kişiler çalışmıştır.

Akademide Türkçe dersler (Osmanlıca) haftada 5 saat olmak kaydıyla yazma, okuduğunu anlama, yorumlama ve çeviri yapabilme şeklinde işleniyordu. Lisan derslerinin haftalık olarak 5 ya da 4 saat üzerinde işlenmiş olması okul yönetiminin lisans dersleri üzerindeki hassasiyetini göstermiştir. 1914 -1915 yıllarına ait okul kayıtlarında Akademideki toplam öğrenci sayısı 142 olup bunlardan 96'sı Tarsus olmak üzere Adana, Mersin, Urfa, Maraş, İstanbul, Elbistan, Saimbeyli ve 1 tane olmak kaydıyla Viyana'dan gelen öğrencilerden oluşmaktaydı. Toplam 142 öğrencinin 23'nü Müslümanlar oluşturmaktaydı.

1.sınıf (First form)	18 öğrenci
2.sınıf (Second form)	19
3.sınıf (Third form)	23
4.sınıf (Fourth form)	19
5.sınıf(Special)	63

1914- 1915 yılı sonu öğrenci sayısı 163'e ulaşmıştır. Bu öğrencilerin mesleki dağılımına baktığımızda;

Müdür olanlar	35	%21
Öğretmen olanlar	32	%20
Doktor olanlar	32	%20
İş hayatına atılanlar	35	%21
Hukukçu olanlar	7	%4
Mühendis olanlar	3	%2
Farklı alanlarda çalışanlar	19	%12

Okulun 1895 -1896 yıllarında 7 öğretmen ve 80 öğrenci bulunmaktaydı. Enstitüdeki 80 öğrenciden 65'i Ermeni, 14'ü Rum ve 12'si Amerikalı öğrencilerden meydana geliyordu. Bu öğrencilerin çoğu Tarsus'a yakın vilayetlerden gelen yatılı öğrencilerdi. 60 öğrenci

hazırlık (Akademi) bölümünde okurken 20 öğrencide lise düzeyinde olan kolej bölümünde okumaktaydı. Okulun bastırıldığı bir broşürde 1897 yılında öğrenim süresi 4 yıl hazırlık (Akademi) ve 4 yılı kolejden ibaretken, okula ait bir başka broşürde ise hazırlık ve kolej bölümlerinin 5 yıllık eğitim süresinin olduğu belirtilmiştir. Belirli zamanlarda enstitünün eğitim süresinin 8 ile 10 yıl arasında olduğunu söyleyebiliriz.

Başlangıçta bir ilahiyat okulunu içermesi öngörülen Aziz Pavlos Enstitüsü, hiçbir zaman böyle bir kimlik kazanamamıştır. 1897 yılında öğretmen sayısı 11'e öğrenci sayısı ise 134'e yükselmiştir. Bunlardan 75'i hazırlık öğrencisiyken geri kalan 59 öğrencide kolej öğrencisidir. 134 öğrenciden 95'ide okulun yatılı öğrencisiyken geri kalanı gündüzlü öğrencilerden oluşmaktaydı. Ayrıca öğrenci kitlesinin yaklaşık %16'sı Rum öğrencilerden oluşurken geriye kalan öğrencilerin hepsi Ermenilerden oluşmaktaydı⁴⁷.

Dil ve müzik eğitimine oldukça önem verilen okulda 1902 ve 1903 yıllarında 204 öğrenci kayıtlı bulunmakla beraber bu öğrencilerden 140'ı akademi (hazırlık) öğrencisiyken 69'zu kolej öğrencisidir. 204 kayıtlı öğrenciden 138'i yatılı öğrenci olmakla birlikte bu öğrencilerden 152'i (%75) Ermeni, 36'sı (%18) Rum, 12'si (%4) Arap, 2'si Türk, 1'i Kürt ve 1 İtalyan öğrenciden oluşmaktaydı. Okula kayıtlı 204 öğrenci 33 farklı ilden gelirken 1905- 1906 yıllarında Dr. Christie'ye ait okul kayıtlarında 38 farklı vilayetten okula kayıt yapıldığını belirtmiştir⁴⁸. 1800'lerin sonlarında açılan okul, 1900'lü yılların başında artık Müslüman öğrencileri de içinde barındırabilmeyi başarabilmiştir

1893	8 öğrenci
1895	2 öğrenci
1899	14 öğrenci
1900	11 öğrenci
1901	10 öğrenci
1902	6 öğrenci
1903	6 öğrenci

Enstitünün 1900'lerin başında toplam 57 mezun vermiştir. 1905 yılının 1 Ekim tarihinde eğitim-öğretim dönemine başlayan okulun 150 öğrencisi (Akademi ve Kolej) dönem sonunda 149'a inecek ve bu öğrencilerden 79'zu akademi öğrencisiyken, 70'ide

⁴⁷ Uygur Kocabaşoğlu , *a.g.e.*, s. 161.

⁴⁸ Frank Stone , *a.g.e.*, s.215-217 ; *St. Paul's Institute*, Tarsus, February, 1904, s. 52.

kolej öğrencisinden oluşmaktaydı.⁴⁹ Enstitünün yabancı dil ağırlıklı eğitim vermesi ve titiz bir yönetim kadrosuna sahip olması, özverili, sabırlı öğretmenlerinin gözetiminde yetişen gençlerin çoğu mesleki olarak oldukça iyi gelirleri olan işlerde çalışacaklardır. İlerleyen yıllarda bu tip eğitim veren okullar Türk ailelerce de tercih edilmelerinde en önemli etken olacaktır.

4.6. Kolejin Lise Kısımında Okutulan Dersler

Amerikan yüksek okulları anlamına gelen Kolejler, birçok ülke toprağında olduğu gibi Osmanlı Devletinde de mevcudiyet göstermiş olup, Amerika Birleşik Devleti'nin çıkarlarını koruyan bir yapı halini almışlardır.

19. yüzyılın ikinci yarısında başta okuma, yazma, ve aritmetikten ibaret olan misyoner eğitim sistemi zamanla gelişmiş orta dereceli eğitim yapan kurumların bünyesinde barındırır hale gelmiştir. Bu kurumların öğretmen yetiştirilmesi, gelişen Protestan cemaatine din adamı hazırlanması, giderek artan bir ihtiyaç olarak kendini duyurmaya çalışmıştır. Üstelik misyonerlerin kendi kendini yönetme ilkesi uyarınca bilgili, yetkin elamanları kısa sürede yetiştirmesi ve sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir. Bunun en ekonomik yolu eğitimi kaynağından vermektir. Board'ın hesaplamalarına göre herhangi bir Asya ülkesinde bir genci eğitmek için harcanan parayla, aynı genci ABD'de eğitmek için harcanan paranın dokuzda biriydi. Hal böyle olunca Asya topraklarında ABD'de bir öğrenciye harcanan parayla dokuz kişinin eğitilebiliyor olması bu altın topraklar üzerinde hain planları olan misyonerlerin iştahlarının iyice artmasına neden olmuştur.

1870'li yıllarda ABCFM, kolej örgütlenmesinin planını yapmış ve buna göre bu tür kolejler 12 kişilik mütevelli heyetlerce yönetilecekti. Bu heyetin altısı ABCFM'nin, altısı da yerel Hristiyan birliklerince belirlenirdi. ABCFM'nin seçtiği 6 kişiden 3'ü Türkiye'ye ikamet eden mensuplarından oluşacaktı. Mütevelli heyetinin Türkiye'deki üyeleri, kolejin yönetimini fiilen üstlenecek ayrı bir organı oluşturacaktı. Bu organın yönetim kurulu olup genellikle 9 üyeden oluşurdu. Bu yönetim kurullarının başkanı ABCFM'ce atanırken, geriye kalan 8 üyeden 4'ü misyonerlerden diğer 4 üyede yerel Hristiyanlardan oluşmaktaydı⁵⁰.

Tarsus'taki St. Paul Enstitüsü'nün akademi bölümünü başarıyla bitiren öğrenciler kolej bölümünde okumakla birlikte kolejde okuyacak bir öğrencinin ortalama yaşı 19'dur. Bir anlama bu yaşa gelmiş bir öğrenci; akademiden itibaren ağır ders yükünü kaldırabilmeyi

⁴⁹ *Report Of St. Paul's Collegate Institute*, Tarsus, Semtember , 1905-1906, s. 3.

⁵⁰ Uygur Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 138-142.

başarmış, sorumluluklarını yerine getirebilen, duyarlı bir kişi olarak kolejdeki öğrenimine devam edebilen öğrencidir. Ortalama eğitim süresi 5 yıl ile 4 yıl arasında belli dönemlerde değişen kolejdeki derslere baktığımızda, hazırlık bir yıl olmak üzere 5 yıl süren süreçte akademideki gibi lisan derslerine ağırlık verilmiştir.

1887-1904 Kayıtlarında kolejde okutulan dersler;

Sub-Fresman (hazırlık)

İngilizce	1 yıl	5 saat
Fransızca	1 yıl	5 saat
Türkçe	1 yıl	5 saat
Ermenice	1 yıl	5 saat
Yunanca	1 yıl	5 saat

Freshman (1.Sınıf)

İngilizce	1 yıl	5 saat
Fransızca	1 yıl	5 saat
Türkçe	1.dönem	5 saat
Ermenice	1.dönem	5 saat
Matematik	1 yıl	5 saat
Yunanca	1. dönem	5 saat
Tarih	1 yıl	5 saat

Sophomore (2.Sınıf)

İngilizce	1 yıl	5 saat
Türkçe	1. dönem	5 saat
Ermenice	1 yıl	5 saat
Yunanca	1 yıl	5 saat
Matematik	1 yıl	5 saat
Fizik	1 yıl	5 saat
Fransızca	seçmeli	5 saat
Muhasebe	1. dönem	5 saat

Junior (3. Sınıf)

Matematik	1 yıl	5 saat	Türkçe	1.dön.	5 saat
Coğrafya	1 yıl	5 saat	Ermenice	1.dön.	5 saat
İngilizce	1.dön.	5 saat	Yunanca	1.dön.	5 saat
Fizik	1 yıl	5 saat	Fransızca	Seçmeli	5 saat

Senior (4. Sınıf)

İngilizce	1 yıl	5 saat
Coğrafya	1 yıl	5 saat
Din dersi	1.dönem	5 saat
Ahlak Bilgisi	1.dönem	5 saat
Ekonomi	1. dönem	5 saat
Mantık	1.dönem	5 saat
Yunanca	1 yıl	5 saat
Fransızca	Seçmeli	5 saat

Kolej eğitimde St. Enstitüsü'nün verdiği dersler içinde en çok lisan dersleri yer almıştır. Her derse ortalama beş saat ayrılmış olması ve ciddi imtihanlardan öğrencilerin geçirilmiş olması okul yönetiminin bu konudaki hassasiyetini göstermektedir. Ancak bu hassasiyet sadece Tarsus'taki Amerikan Okulu için değil ülkedeki Amerikan Board'a bağlı tüm okullarda aynıdır. Her lisana ait dilbilgisi ağırlıklı dersler olarak verilmekle birlikte günlük hayat içinde çok akıcı konuşmaları içinde dersler konuşmaya dayalı olarak da verilmiştir. Böylelikle iş hayatına atılan öğrenciler iş sıkıntısı çekmeyecek geliri iyi olan işlerin başında yer alacaktır. Zaman içinde sadece Hristiyan öğrencilere eğitim veren St. Paul Enstitüsü, bu özelliğinden dolayı Türk ailelerinin isteğiyle Türk öğrencilerin kayıt yaptıracakları bir okul haline gelecektir.

1914 -1915 Yıllarında okutulan dersler;**Sub-Freshman (Hazırlık)**

	1. dönem	2. dönem
İngilizce	4 saat	4 saat
İncil (Bible)	4 saat	4 saat
Fransızca	4 saat	4 saat
Cebir	4 saat	4 saat
Coğrafya	3 saat	3 saat
Türkçe	5 saat	—
Ermenice	—	5 saat

Fresman (1.Sınıf)

İngilizce	4 saat	4 saat
İncil	4 saat	4 saat
Geometri	5 saat	3 saat
Fransızca	4 saat	4 saat
Türkçe	3 saat	4 saat
Ermenice	–	5 saat
Tarih	4 saat	3 saat

Sophomore (2. Sınıf)

	1. dönem	2.dönem
İncil	4 saat	4 saat
Fizik	4 saat	4 saat
İngilizce	4 saat	3 saat
Tarih	3 saat	4 saat
Fransızca	3 saat	4 saat
Ermenice	4 saat	–
Türkçe	–	3 saat
Botanik	–	4 saat
Trigonometri	4 saat	–
Zooloji	4 saat	–

Junior (3.Sınıf)

İncil	4 saat	4 saat
Fransızca	3 saat	3 saat
Kimya	5 saat	3 saat
Psikoloji	–	4 saat
Felsefe tar.	–	4 saat
Ermenice	3 saat	–
Fizik	4 saat	–
Mekanik	–	3 saat
Astronomi	–	4 saat

Senior (4.Sınıf)

İncil	4 saat		4 saat
Yunanca	3 saat	Ekonomi	3 saat
Fransızca	3 saat	Sosyoloji	3 saat
Eğitim Tar.	4 saat	Mantık	4 saat
Hristiyanlık Tar.	4 saat	Fransızca	3 saat
Ticaret Huk.	3 saat	Yunanca	3 saat
Medeniyet Tar.	3 saat	Coğrafya	4saat
İngilizce	3 saat		–
Biyoloji	3 saat		–

4.7. Kolejin Eğitim Kadrosu

Enstitünün politika ve ekonomi derslerinden sorumlu olan kişi Prof. Simon Keupaliandır.

1. Yıl (Freshmen) = Türkçe ve Mecelle kanunu üzerine

3. Yıl (Junior) = Ceza Kanunnamesi üzerine

4. Yıl (Senior) = Uluslar arası Hukuk, Politik Ekonomi üzerine derslere girmiştir.

Sosyoloji derslerine başkan Dr. Christie, Pedagoji derslerine Mr. Damlamian, Tarih derslerine prof. Keupelian ve Mr. Nute girerken İngilizce derslerine Mr. Christie, Prof. Melkonian, Mr.Nilson ve Mr. Nute girmektedir. Okuldaki Fransızca derslerine Mr. Briquet, Ermenice derslerine Mr. N Ashalian, Türkçe derslerine Prof. Keupelian ve Yunanca derslerine ise Dr. Christie⁵¹ girmektedir.

Kolej bölümünde lisans derslerinin dışında oldukça önemli olan fen bilimlerinden sorumlu öğretmenlere baktığımızda botanik, zooloji, bioloji, fizik, kimya derslerinden Prof. Baghdikian sorumluyken Matematik dersinden Mr. Nute, Prof. Gaidzakian ve Mr. Damlamian sorumlu tutulmuştur.

1887 ve 1904 okul kayıtlarında mevcut öğrenci sayısı 179 olup bunlardan 62'si kolej öğrencisiyken geri kalanı akademi öğrencisidir⁵². Kolej bölümünde 5 ayrı lisan dersi haftada 5 saat işlenmektedir. Matematik ve Fen ders saatlerinin de lisans dersleri kadar çok olması oldukça ağır bir ders programının olduğunu göstermekle birlikte disiplinli ve düzenli bir çalışmayı da mecburi kılan bir ders programıdır. Ancak bu ve bu tip okullardan mezun olan öğrenciler hayat atıldıkları zaman birçok insandan daha avantajlı duruma gelmekle

⁵¹ Catalogue Of St. Paul's..., 1914-1915, s. 20-21.

⁵² Catalogue Of St. Paul's..., 1887-1904, s. 16-19.

beraber daha iyi bir hayat standardını da yakalayabilmeyi başarmışlardır. Amerikan Okullarının İlahiyat bölümünden mezun olanların pek çoğu bile din adamı olarak çalışmayarak daha cazip görünen mesleklerde mütercim, tercüman ve öğretmen olmayı tercih edeceklerdir⁵³.

1893 yılında ilk mezunlarını veren okulun 1906 yılı kayıtlarında 80 öğrenci bulunmakla beraber bunlardan 28'i müdür, 17'si yönetici, 16'sı iş adamı, 10'u doktor ve 1'i de Papaz olmuştur.

1905 yılında kayıtlı 150 öğrenciden 70'i kolej öğrencidir Dönem sonunda öğrenci sayısı 149'a olacaktır. Bu kayıtlı öğrencilerden 70'i kolej öğrencisiyken 79'zu akademi öğrencisidir. Kolej bölümündeki bu yıla ait sınıflamaya baktığımızda ;

Senior (Son sınıf)	6 öğrenci
Junior (3.Sınıf)	10 öğrenci
Sophomore (2.sınıf)	11 öğrenci
Fresman (1.sınıf)	17 öğrenci

Specialials (Özel sınıf) 4 öğrenci bulunmaktadır 149 kayıtlı öğrenciden 115'i yatılı öğrenciyken geri kalanı gündüzlü öğrencidir. Bu öğrencilerden ağırlıklı olarak Ermeniler bulunurken (126),geriye kalan Rum (2) ve bir Suriye kökenli öğrenci bulunmaktadır. Mezheplerine baktığımızda ise 74'ü Protestan, 55'i Gregoryan, 22'si Ortadosklardan oluşmaktaydı⁵⁴.

1909 yılına gelindiğinde okuldaki kayıtlara göre öğrenci sayısı 158'i gösterirken okulda çalışan öğretmen sayısı da 13'ü göstermektedir⁵⁵. Fakat okul, Türkiye içinde ve dışında Hristiyan cemaati için liderler yetiştirmeyi kendine amaç edinmişken

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi okulun ayakta durmasının ve durumdan fazlasıyla olumsuz etkilenmesine yol açacaktır. 1914- 1915 ders yılı kayıtlı öğrenci sayısı 260 olmuş, kuruluşundan beri 160 öğrenciyi mezun etmiştir. Kayıtlı 260 öğrenciden 118'i kolej öğrencisi 142'si akademi öğrencisiydi. Öğrencilerin %13'ü Müslüman geri kalanı ise Hristiyandır⁵⁶.

⁵³ Uygur Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 8.

⁵⁴ *Report Of St. Pa...*, 1905-1906, s. 3.

⁵⁵ *Tarsus Amerikan College Catalogue*, For 1964-1965, s. 9.

⁵⁶ Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1999, s. 78; Brain Johnson, *a.g.e.*, s. 14.

Dr. Christie, 1914 ve 1915 yıllarında Amerikan Board tarafından Amerika'ya çağrılmıştır. Bunun üzerine yerine eşi bayan Christie idari işleri yürütmeye başlamıştır. Bu tarihlerde Osmanlı Devleti, Birinci Cihan Harbine katılmış, ülke maddi ve manevi zorlukların içinde hayat bulmaya çalışıyordu. Kapanma aşamasına gelen okulu ayakta tutmaya çalışan bayan Christie'ye göre; 5 öğretmen, 18 mezun öğrenci ve 50'den fazla öğrencinin hayatını kaybettiğini dile getirmiştir⁵⁷. Çünkü Birinci Dünya Savaşı bir yandan devam ederken Anadolu'nun güney bölgelerinde Fransızlara karşı Milli Mücadele yanlıları mücadele etmiştir. Yaşanan çatışmalarda Tarsus'taki Amerikan Okulu hem zarar görmüş hem de öğretmen ve öğrencilerinden ölenler de olmuştur.

1919'ların sonuna doğru Rum ve Ermeni aileler, savaşın sona ermesinden sonra okula kaydettirmek için adeta yarışa girmişlerdir. Savaş sırasında azalan okul kayıtları ve tehcirin etkisi okulu bu anlamda olumsuz etkilemişken artık 1919'lardan sonra durum düzelmeye başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti yenik çıkmıştı. Osmanlı toprakları işgal edilmeye başlanmıştı. Güney bölgeleri Fransızlar işgal etmişti. 22 Ocak 1920'de Dr. Christie okuldaki yöneticilik ve öğretmenlik vazifesinden ayrılarak Amerika'ya gitmiş yerine bu sırada Paul E. Nilson geçmiştir. Fransız işgali nedeniyle güney bölgesinde yollarda güvenlik söz konusu olmadığı gibi Tarsus'a erzak giriş ve çıkışına da engel olunmuştur. Fransız işgaline karşı bölge insanının amansız mücadelesi ile oluşan küçük gruplar, Fransız askerleriyle çatışmaktaydı⁵⁸. Şehirde yaşanan açlığa karşı Nilson, bazı faaliyetler içine girmiş ve Tarsus dışına çıktığı bir vakit Türk milislerince yakalanmıştır. Bunun üzerine Fransız askerleri de Müslümanlar içinde hatırı sayılır 9 kişiyi kaçırmıştır. Bölge kaymakamına Fransızların yolladığı mektupta Nilson'un serbest bırakılması istenmiş aksi halde ellerindeki Müslümanlardan her gün birini öldüreceklerini belirtmişlerdir. Yaşanan gerginlik üzerine Nilson serbest bırakılmıştır. Kendisine nazik davrandıkları için Türk milis kuvvetlerine de teşekkür etmiştir.

Şehirdeki açlık sorununa karşı mücadele eden okul yönetiminin Türklere erzak yardımında bulunmasından Fransız askerleri oldukça rahatsız olmuştur. Onlara göre düşmana yardım edilmemeliydi. Tarsus halkına yapılan yardımda Tarsus'taki Amerikan Okulunun katkıları kadar zengin Müslümanların katkıları da olmuştur. Şehrin sıkıntıdan

⁵⁷ Frank Stone, *a.g.e.*, s. 219.

⁵⁸ Frank Stone, *a.g.e.*, s. 220 ; Alan A. Barholomew, *a.g.e.*, s. 25.

kurtarılması için mücadele edinilmiştir. Okulun, Müslüman yardımseverlerle el ele vermesi okul için olumsuz düşüncelerin sempatiye dönüşmesine neden olacaktır⁵⁹.

Birinci Dünya Harbi devam ederken Türk kuvvetleri ile Fransız askerleri arasındaki mücadelelerin bir kısmı, okulunda karşısında yer alan Sadık Paşa Konağı olarak geçen bina da yaşanmıştır. Çünkü bu bina Türk kuvvetlerinin karargahı olarak kullanılırken daha sonra da Fransız askerlerin karargahı olarak kullanılmıştır. Türk milis kuvvetlerin hedef noktası haline gelen bu karargaha yönelik düzenlenen silahlı mücadele okul binalarından özellikle Stickler Hall zarar görmüştür. Bu nedenle aslen bir İngiliz olan Amerikan Board görevlilerinden Rev. SW. Gentle Cackett Tarsus ve Adana bölgesindeki Amerikan Board kuruluşlarına maddi yardımlarda bulunmuştur⁶⁰.

St. Paul Enstitüsü'nün Birinci Dünya Harbi devam ederken yaşadığı maddi sorunlar sadece Tarsus'ta değil aynı zamanda ülkenin farklı alanlarındaki okullarda da görülmektedir. Savaşın devam ettiği yıllarda Beyrut Üniversitesi, Robert Koleji, İstanbul Kız Koleji gibi Amerikan okulları maddi sıkıntı içine girmiştir. Mesela İstanbul Kız Koleji yaşadığı sıkıntılarla baş edemeyince, Okul müdürü bayan Mary Mills Patrik⁶¹, ABD'den okula maddi yardımda bulunması için yardım istemiştir. ABD elçiliği ile olan temaslar ve Misyon örgütünün çabaları ile oldukça makul bir para okula gönderilmiştir. Birçok Ermeni Amerikan okullarında, yetimhanelerinde barındığı gibi hayatlarını idame ettirebilmeleri için el becerilerine yönelik alanlarda ve tarımsal alanlarda eğitilmişlerdir. Amerikan okulların çoğu bu dönemde yaşadığı sıkıntılardan, öğrenci azlığından bir bir kapanacak ve misyonerlerin çoğu Anadolu'yu terk edecektir.

1921'lere gelindiğinde Tarsus'taki okul, savaşın olumsuz etkilerinden dolayı yalnızca Akademiden 19 mezun ve kolejden ise sadece 7 mezun verebilecektir. Mustafa Kemal'in verdiği ulusal mücadele başarıya ulaşmıştır. Bu süreç içinde okul kayıtları artacak ve öğrenci profilindeki etnik yapı çeşitlenecektir.

1923 tarihine kolejin orta kısmı olan akademide 200 öğrenci kayıtlıdır. Kayıt yaptıran öğrenciler arasında Ermeni, Arap, Türk ve Rumlar da vardı. Bu yılın sonunda

⁵⁹ Alan Bartholomew, *a.g.e.*, s. 26.

⁶⁰ Alan Bartholomew, *a.g.e.*, s. 27.

⁶¹ Okulun müdürü olan Bayan Patrick, 10 Mart 1850 tarihinde New Hampshire (Canterbury)'de doğmuştur. Lowan Seminary'de okuduktan sonra Lyons Kolejinde eğitim hayatına devam etmiştir. Amerikan Board Misyon grubuna katıldıktan sonra Türkiye'ye gönderilmiştir. Okulun açılma fikri Amerikan Board Misyonerlerinden olan Mr. ve Mrs. Nathaniel G. Clarke çiftinin Türkiye ziyaretlerinde erkekler için okulların olduğu görülmüş ancak kız öğrenciler için bunun sağlanmadığı görülünce Amerika'ya dönüşlerinde bu mesele masaya yatırılmıştır. İlk temel 1876 yılında Gedik Paşa'da Cyrus Hamlin'in katkıları eşliğinde başlayacaktır. Okul'un ilk bayan müdürü Mrs. William olacak daha sonra Bayan Patrick geçecektir. Halide Edip 'de bu okuldan mezun olan önemli isimlerden biridir. Daha fazla bilgi için bkz. Hester Donaldson Jenkins, *An Educational Ambassador To The Near East*, Printed In The United States Of America., 1925, s. 270-271.

okulun dış mimarisindeki nakış ve işlemler Hristiyanlık dinini çağrıştıracak simgelerle çevrili olduğu için ve Hristiyanlık propagandası yapılıyor gerekçesiyle kapatılmış ancak aşağı yukarı 1 yıl kapalı kalan okul, diplomatik girişimler sonucu yeniden açılmıştır⁶².

⁶² Frank Stone, *a.g.e.*, s. 221.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE TARSUS MİSYONUNUN DURUMU

5.1. Ermeni Meselesinde Amerikalıların Rolü

Osmanlı Devleti, doğu ve batı dünyaları arasında eskiden beri temas noktası olan bir bölgede ve Yakındoğu'nun Müslümanları ile Hristiyanları bir bayrak altında toplayacak şekilde tesis edilmişti. Dolayısıyla değişik soy, dil ve dine mensup topluluklar bu devletin tebaası olanlar yüzyıllarca huzur içinde yaşadı. Ancak Fransız ihtilali, 19. yüzyılın Hristiyan dünyası için yepyeni bir gelişme devri açmakla birlikte Avrupa'nın siyasi ve fikri hayatında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimden etkilenecek olan Yunanlılar, Sırlar, Ermeniler, Bulgarlar gibi gayrimüslim zümreler isyanlar çıkararak istiklal mücadelesine girecek ve birçok yabancı devletin tahrikine karşı koymaya çalışan Osmanlı Devleti, bir de beş yüz yıldan beri tebaası olan gayrimüslim topluluklarla mücadele etmek zorunda kalacaktır¹.

Ermeni meselesi, Ermenilerin meselesi değil, Osmanlı Devleti'nde menfaatleri olan İngiltere ve Rusya'nın davası olarak öncelikle ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Ermeniler kökenlerini çok derinlere dayandırma ve zaman zaman asılsız ve dayanıksız iddialarla tezlerini savunmaya çalışmaktadırlar². Ermenileri kullanarak Osmanlı Devleti'ni parçalamak

¹ Salim Cöğce, " Büyük Ermenistan'ı Kurma Projesinde Kürtlere Biçilen Rol", (Fırat Üniversitesi'nin 25.Kuruluş Yıldönümü), *1.Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler (27- 29- Mart)*, Elazığ, 2000 s. 511.

² Ermenilerin menşeleri hakkında muhtelif görüşler vardır. Bazı Ermeni tarihçiler menşelerini Hz.Nuh'un oğlu Yasef'e kadar götürürler. Buna göre Hz.Nuh'un gemisi, tufan dinip sular çekildikten sonra gemi Ararat Dağı üzerine oturmuştur. Bu sahaya yerleşmiş olan Hz.Nuh'un oğlu ve torunları zaman içerisinde çoğalmışlardır. Bu çoğalma belli bir düzeye gelince Hz.Nuh'un oğlu Yasef'in torunlarının bir kısmı Mezopotamya'ya göç etmiştir. Ermenilerin atası kabul edilen Hayka bu kabileden sayılmaktadır. Ayrıca Ermeniler için Ağrı Dağının önem arz etmesinin bir nedeni de bu nazariyenin Ermenilerce kuvvet bulmuş olmasıdır. Bununla birlikte Ermeni tarihçiler içinde en çok benimsenen görüşlerden bir diğeri de Ermenilerin kendilerini Balkan kökenli olarak göstermeleridir. Bir başka ifadeyle Friglere dayandırılır. M.Ö 6. yüzyıl başlarında Balkanlardan gelen istilalar sonucu Doğu Anadolu'ya göç ederek buraya yerleşmişlerdir. Ermeni adının ilk geçtiği yer ise M. Ö 521 yılında Pers Kralı Darius'un Behistan kitabesinde Ermenileri yendim ifadesinde rastlanılmıştır. İlk olarak Romanın daha sonra Selçukluların ve Osmanlı Devletinin hakimiyetinde yaşayacaklardır. bkz. Veysel Eroğlu, *Ermeni Mezalimi*, Sebül Yay., İstanbul, s. 21-23 ; David Lang'ın *Medeniyetlerin Beşiği* adlı kitabında Urartu Krallığı sahası içinde olan Ağrı, Ermenilerin ilk çıkış noktası olarak gösterilmiştir. Bu nedenle Ermenilerin bir kısmı tarihi kökenlerini Urartulara dayandırılır. Bu görüşe katılmayan Howard Sachar, Ortadoğu'ya Göç adlı eserinde M.Ö 4. yüzyıla Ermenilerin kökenlerinin uzandığını ifade ederek çok daha eski bir millet olduğunu ifade etmiştir. Ermenilerin Bizans Krallığı içinde buldukları andan itibaren hristiyan olmakla beraber Ermeni bağımsızlık hareketlerinin çıkış noktası da 19. yüzyıla tekamül etmektedir bkz. Alan Bartolomew, *Tarsus Amerikan School, 1888-1988: The Evolution Of A Missionary Institution In Turkey*, May, 1989, s. 66.

isteyen Ruslar, Ermeni meselesine el atıncaya kadar Türkiye’de hiçbir Ermeni olayı olmamıştır³.

Şark meselesi olarak özellikle 20. yüzyılda karşımıza Avrupalılar tarafından ortaya atılan bu terimin temelinde Hristiyan-Müslüman ya da Avrupa-Osmanlı çatışması yatmaktadır. Şark meselesinin kökeninde Avrupalı devletlerin sanayileri için gerekli olan ucuz hammadde ve pazar arayışı yatmaktadır. Bunun yanında en büyük ve en güçlü devlet olma arzusu bu planın Osmanlı topraklarında doğmasına neden olduğu gibi Avrupa’nın dışındaki dünya milletlerine ve halklarına medeniyeti götürmek, Hristiyanlığı yaymak ya da yabancı devletlerin sınırları içindeki Hristiyan unsurları diğer unsurların etkisinden kurtarmak da Şark meselenin psikolojik sebeplerinden bazılarıdır⁴.

Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde Ermeni Patrikliği Kütahya’da iken, Bursa’nın başkent yapılması üzerine, Ermeni Patrikliği de Bursa’ya getirilmişti. İstanbul’un fethinden sonra 1461 yılında İstanbul’a getirilen bu patriklik hizmetine devam ederken Ermeniler arasında bir birlik olmamakla birlikte çoğu Gregoryen Kilisesine bağlıydı. 19. yüzyılda Ermeni Protestan Kilisesi⁵ Amerikalıların çabalarıyla oluşturulacaktı. Bizans’ın yıkılışına kadar Bizans tahakkümünde kalan Ermeniler, Osmanlı tebaası içinde yer aldıktan sonra rahat bir nefes almışlar ve kültürlerini, dinlerini rahatça yaşayabilmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet, Ermenilere hürriyet tanıyan ve dini imtiyazlar vermekle birlikte Bab-ı Ali, Ermenilerin yönetimde ve diplomasideki kabiliyetlerine daima açık kalmış ve Osmanlıya bağlı tebaa içinde Millet-i Sadıka adıyla Ermeniler anılır olmuştur⁶.

1838’den itibaren Osmanlı Devleti’nin Asya Toprakları Avrupalı emperyalist devletlerin ilgisini çekmiş ve bu coğrafyanın pazar haline getirilebilmesi için sürekli çalışmışlardır. Bu süreçte Ermeniler, Avrupalı devletlerin ilgi alanına girmekle beraber bunun en önemli nedenleri arasında Doğu Anadolu Bölgesi’nin stratejik konumun önemli olması yatmaktaydı. Bu bölge; Karadeniz, İskenderun Körfezi, Basra körfezi üçgeni arasındadır. Dolayısıyla bir yanıla Karadeniz ve Kafkaslar kontrol edilirken, İran vasıtasıyla da Asya içlerine kadar uzanılabilirdi. Bu topraklardaki yer altı ve yer üstü zenginliklerinde Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya’nın siyasi mücadelesine sahne olacaktır⁷. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde gayrimüslim tebaa içinde Ermenilerin olması onların Avrupalı devletlerce kullanılmasına neden olacaktır.

³ Necdet Sevinç, *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*, Milenyum Yay., 2002, s. 263-264.

⁴ Bahaddin Ögel, Hakkı Dursun Yıldız, Fahrettin Kırzioğlu, Mehmet Eröz, Bayram Kodaman, Abdülhak Çay, *Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu*, Ankara, 1986, s. 159-160.

⁵ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1999, s. 565.

⁶ Edgar Granville, *Çarlık Rusya’nın Türkiye’deki Oyunları*, Çev. Orhan Arıman, Yarı Yay., Ankara, 1967, s. 19.

⁷ Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, Ankara, 1987, s. 26-27.

Osmanlı Devleti içindeki çok uluslu yapı dış devletlerin parçalama planları için biçilmiş kaftan gibiydi. Amerikalıların Rumlarla ilk temasları 1820 yılında Anadolu'ya gelen Fisk ve Parson'la başlamıştır. Bu gelişin ardından tam bir yıl sonra Yunan isyanı Mora'da patlak vermiştir ve bu isyan Amerika'da sempati ile karşılanmıştır. Amerika'daki bu sempatinin nedeni Helen Muhibbi akımın etkisiyle Bizans kültür ve değerlerinin mirasçısı olarak Rumların görünmesiydi. 1821 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşı sonrası imzalanan Edirne Antlaşması (1829) ile Yunanlılar bağımsızlıklarına kavuşacaklardır⁸.

Amerikalılar misyon sahaları içindeki çalışmalarda özellikle Ermeniler üzerinde duracak ve gereken her türlü yardım ve desteği göstereceklerdir. Tanzimat Fermanı ile gayrimüslim tebaaya sağlanacak güvence ve rahatlık Ermeniler için de söz konusuydu. Çünkü reformların uygulanmasında Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmuşlardır. Bunun en büyük nedeni ise; Türk aydını ya da halkı henüz tam manası ile reformlara hazır değildi. Bu Osmanlı zihniyet dünyasının gelenekçi, köklü yapısından ileri geliyordu. Reformların uygulanmasında işe yarayacak gerekli bilgi, tercüme ve lisan Osmanlı kadrosunda yoktu. Osmanlı Devleti, çıkan Yunan ayaklanmasından dolayı Rumlara pek itimat etmemiştir. Tercüme işleri için Ermeniler daha ılımlı görüldüğünden Osmanlı Devleti, devlet makamlarına Ermenilerin geçmesinde bir mahsur görmemiştir. Bu makamlara Avrupa'da⁹ tahsil görmüş yabancı dil bilen Ermeniler getirilmiştir. Ayrıca ticari konularda kendilerine geniş yetkiler verildiği gibi kuyumculuk, zanaatkarlık, bankacılık gibi alanlarla da uğraşırken Türkler ise hayvancılık, çiftçilik ve askerlik yapmaktaydılar. Dolayısıyla ticaret ve lisan konularında Türklerden daha iyi bir konumdaydılar.

19. yüzyıla artık yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışılmasının önüne Bab-ı Ali geçmek istemişse de bunda pek başarılı olamayacaktır. 30 Mart 1856 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması'nın 9. maddesi sözde Avrupalı devletlerin Hristiyan tebaa üzerindeki "koruyuculuk" çabalarını sona erdirmekteyse de aynı maddeden Islahat Fermanında bahsedilmiş olması Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetini esaslı bir şekilde yabancı müdahalesine açık hale getirmiştir¹⁰. Ayrıcalık elde eden Osmanlı azınlıkları bununla yetinmemiş daha fazla hak istemiştir.

1863 yılında Sultan Abdulaziz tarafından kabul edilen "Ermeni Millet Nizamnamesi" ile Ermenilere ve Rumlara devlet içinde devlet olma gibi son derece geniş haklar verilmiştir.

⁸ Gülbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", Erciyes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:10, Kayseri, 2001, s. 184-185.

⁹ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s. 112 .

¹⁰ Salim Cöhce, *a.g.m.*, s. 512.

Öyle ki, bu nizamname ile Ermeniler, kendi oluşturacakları 140 üyelik meclis tarafından idare edilebilme hakkını elde etmişlerdir. Bundan sonra, Ermeni Ruhani liderleri Ermenilere sağlanan imkanlarla dini faaliyetler adı altında müstakil Ermeni Devleti için milli hisleri uyandırıcı çalışmalar yapmış ve okullardan, manastırlardan, kiliselerden Osmanlı Devleti aleyhine çalışmalara devam etmişlerdir¹¹.

Muhtariyet ve istiklal taleplerine yönelik destek ve istekleri İngiltere'deki ve Amerika'daki Ermeniler yoluyla dünya kamuoyuna mal edilmeye çalışılmıştır. Bunun üzerine iki devlet Ermeniler ile ilgilenmeye başlamıştır. Rusya komşu olmak itibariyle, İngiltere ise, İngiliz Sanayisi nedeniyle Ermeni simsarlar kullandığı için Ermenilerin arzularına sahip çıkıyor gibi görünmeye başlamışlardır¹².

Osmanlının yenilgisiyle sonuçlanacak olan 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sonunda imzalanacak olan Berlin Antlaşması ile Ermenilerin Ruslarla teması üzerine, Ermeni meselesi uluslararası bir sorun haline getirilmiştir. Antlaşmanın 61. maddesi Osmanlı Hükümetinin Doğu Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı bölgelerde ıslahatlar düzenlenmesine yöneliktir. Büyük devletler bir yandan Ermeniler lehine ıslahat yapılması için Osmanlı Devleti'ne baskıda bulunurken, öte yandan Doğu Anadolu'daki konsolosları ve temsilcileri vasıtasıyla Ermenileri ayaklandırmaya tahrik ve teşvik etmişlerdir¹³. Böylelikle Ermeniler vasıtasıyla Osmanlı topraklarında yapılmak istenen ayrılıkçı hareket ve planlar büyük bir sabır ve azimle yerine getirilmeye başlanmıştı. Osmanlı halkının dağılmaması için, Avrupalıların iç işlerimize karışmasını engellemek için yapılan ıslahatlar ne yazık ki Osmanlı Devleti'ndeki halkların zaman içinde kendinden kopmasına neden olacaktır. Bir bakıma devletin dağılmasını engellemek için yapılan tüm faaliyetler devletin yıkılışının ana sebeplerden biri olmuştur.

Osmanlı tebaası içindeki Ermenilerin yaşadıkları tarihi seyre baktığımızda İngiliz-Rus çekişmesi içinde kendi arzularını gerçekleştirmeye çalışan Ermeniler, 19. yüzyılda da Amerikalılardan da yardım ve destek görmüştür. Bu yüzyılda Amerikalıların Ermenilere yakınlık göstermesi pek manidardır. Osmanlıdaki Protestanları Bab-ı Ali tarafından resmen tanımıştır. Başka mezheplerden olan Hristiyan halkı Protestanlaştırmanın önündeki engellerin kalkmasıyla Amerikalı misyonerler, bu amaçla kendilerine en yakın olan Ermenileri seçeceklerdir.

Ermenilerin, Protestan misyonerlere giderek ilgi göstermesi misyon alanlarının da buna göre belirlenmesindeki öncüllerden bir tanesi olacaktır. 1860 yılında kurulan Merkezi

¹¹ Halit Ertuğrul, *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, Nesil Yay., 2005, s. 53.

¹² Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s. 113.

¹³ Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu, *Ermeniler Sürgün ve Göç*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2005, s. 51.

Türkiye Misyonu, önceleri Antep, Maraş, Haçin (Saimbeyli)'i kaplarken daha sonra Halep, Antakya, Tarsus ve Urfa'da bu misyonun içine girmiştir. 1880'de Antep'te bir misyoner matbaası basım faaliyetlerine başlamış ve Ermenice, Kürtçe ve İngilizce yayınlar basılmıştır¹⁴. Bu yayımlar sayesinde azınlıklar içinde önu alınamayan milliyetçilik duyguları Osmanlı halkı içinde çoksesli bağımsızlık mücadelelerin meydana gelmesine sahne olacaktır.

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, Adana ve havalisindeki Ermenilerle, İngiltere başta olmak üzere bazı Avrupa devletleri ile Rusya'nın tahrik ve teşviki ile Osmanlı idaresine yer yer bağımsızlık hareketlerine girişmiş, Adana, Haçin (Saimbeyli) ve Maraş'ta ve Tarsus civarlarında isyanlar çıkmıştır. Bu isyanlar içinde en önemlisinden bir tanesi 1895 yılında yaşanmış olaylardır. Bu isyana denilebilir ki bütün dağlı Ermeniler, Hınçak Komitesinin tahrikleri ve Avrupa'nın kendilerine verdiği bağımsızlık ümitleri etkili olmuştur. Başlamış olan isyan 45 gün sürmüştür. Araya giren konsololar, komitecilerin Avrupa'ya kaçışına neden olmuştur. Amaç Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve Avrupalı devletlerin müdahalesinin olmasından başka bir şey değildir.

Yine aynı tarihte en önemli isyanlardan biride Sason isyanıdır. 1895 yılında Ermeniler, Sason İhtilal Programını hazırlamışlardır. Hükümet yanlısı olan Patrik Aşıkyan öldürülmek istenmiş ancak başarılı olunamamıştır. Aşıkyan'ın istifası üzerine yerine komite programını kabul eden İzmirliyan geçmiştir. Bu isyan güney bölgesinde yayılmaya başlayacaktır¹⁵. Ermeni mezalimin güney bölgesinde ve Amerika'da yarattığı rahatsızlık Osmanlı kayıtlarında da yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin bir yandan Sason mültecisi Ermenilerle ilgili olaylar hakkında bilgi verirken Amerikan basınında yer alan yorumlara da yer vermiştir¹⁶.

1820'lerle Osmanlı topraklarına giren misyoner grupları ile Akdeniz'den faydalanmak isteyen Amerikalı tüccarların da iştahını arttırmıştır. Çünkü Anadolu, Mezopotamya ve Mısır'a hakimiyet Akdeniz'in kontrol altına alınmasından geçiyordu.

Amerikalı zenginlerce desteklenen din adamları Anadolu'da Ermenileri kendi potalarında eritmek üzere harekete geçmişlerdir. Bu amaçla İstanbul olmak üzere bir çok yerde kolejler açtılar. Öğrencilerin tamamı başlangıçta Ermenilerden oluşmaktaydı. Bu gençlerden iyi yetişenlerin bir kısmı Amerika'ya gönderilerek İlahiyat Fakültelerinde okurken bir kısmı da ticari ağın bir parçası olacaktır.

¹⁴ Çağrı Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Yay., 2001, s. 303.

¹⁵ Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1999, s. 15-16.

¹⁶ BOA, *Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi*, Tasnif Kodu: HR. SYS, 64, Gömlek Sıra No: 35, Tarih 1895.10.14, Orijinal Kayıt No : 328/ 3 TS 101.

1830'lardan 1920'lere kadar yaklaşık 90 yıl, bu okullarda Ermenicenin diriltilmesi, Türk ve İslam düşmanlığının körüklenmesi, Amerikan hayranlığının uyandırılması yanında, yoğun propagandalarda yapılmıştır. Bu okullara, 1895 yılından itibaren Türk çocukları da kayıt olmaya başladılar. Kayıt olan Türk çocuklara dini propagandalar yapılmıştır. Amerika'ya gönderilme hayaliyle Türk öğrencilerin bir kısmı Hristiyan bile olmuştur¹⁷.

Amerikan misyoner faaliyetleri çerçevesinde oluşan Protestan toplumu adeta kendini Amerikan vatandaşı gibi görmeye başlamıştır. Bu amaçla başta Amerika'ya eğitim için giden öğrencileri takip eden diğer Ermeniler de ticaret, para kazanmak, iş bulmak, işlediği suçtan dolayı kaçmaya kadar birçok sebeple Amerika'ya göç etmeye başlamıştır. Amerika'ya gidenler orada Osmanlı aleyhine çalışmaya devam etmişlerdir. Hem çıkan olaylarda Amerikan vatandaşlarını korumak, Amerikan nüfuzunu daha tesirli kılmak hem de cemaate güven vererek adeta onları savunmak için Anadolu'nun birçok bölgesinde Amerikan konsoloslukları ve bu konsolosluklara bağlı acenteler açılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin karşı çıkmasına rağmen bu konsolosluklar Sivas, Erzurum, Harput gibi yerlerde açılarak Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenmişlerdir¹⁸. Dolayısıyla Osmanlı Devleti içindeki tüm zararlı unsurlardan kurtulmak istedikçe karşısında duran devletler ve içindeki Hristiyan unsurların çokluğu devleti zaman zaman aciz etmiştir.

Merkezi Türkiye Misyon sahası içinde bulunan Antep, 1915'li yıllarda bir yandan misyoner faaliyetlerine karşı mücadele ederken bir yandan da savaşın getirdiği açlıkla, sefaletle mücadele etmiştir. Bu durum ise misyonerler için bulunmaz bir fırsat olarak görülmüştür. Çünkü insanoğlunun en aciz olduğu sıkıntılı günlerde kiliseler insanlarla dolup taşmıştır. Savaşın devam ettiği yıllar içinde Amerikan hastanelerinde Ermeniler tedavi edilmiş ve sıkıntılarına maddi ve manevi yardımcı olunmaya çalışılmıştır¹⁹. Dolayısıyla Protestan misyonerler yardıma muhtaç olan Ermenilere yönelik yoğun propaganda faaliyetlerini sürdürme fırsatı bulmuşlardır.

Anadolu'daki Ermeniler için çalışan bir başka Amerikan Misyonu ise Doğu Merkezi Misyonuydu. Amerikalıların Harput'a ilk gelişleri 1851 yılından sonra olmuştur. Bölgedeki incelemeler ve bölgeye gelen Amerikalı misyonerler zaman içinde Protestan okular açılması yönünde çalışmışlardır. Böylelikle bölgedeki Ermeniler üzerine etkinlik kurmaya başlanmasının en önemli amillerinden biri olacaklardır.

¹⁷ Sadık, Tural, *Ermeni Meselesine Dair*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2001, s. 11.

¹⁸ Erdal Açıkşes, "Şark Meselesinin Bir Pratiği Olarak Doğu Anadolu'da Misyonerlik Faaliyetleri", *Cumhuriyetin 75. Yılında Doğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu*, Bildiriler (17- 19 Aralık), Elazığ, 1998, s. 196.

¹⁹ *The Moslem World*, "Central Turkey In War Time", Vol. 5, 1915, New York, s. 305- 306.

Amerika'dan Anadolu'ya dağıtılmak üzere gönderilen paraların paylaşılmasındaki işlem Amerikalı Misyonerler ve Konsoloslukları aracılığıyla düzenlenmiştir. Doğu Türkiye Misyonusunu, Birinci Dünya savaşı sonundan imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra da varlığını sürdürmüştür. Milli mücadele döneminde Türk milleti için zararlı bir hal alınca Mustafa Kemal ve arkadaşların çalışmaları nedeniyle de bu misyonerler faaliyet yapma imkanı bulamamışlardır²⁰.

Ermeniler her fırsatta maksatlarına ulaşmak için her yolu denemekten vazgeçmemişlerdir. Büyük devletleri arkalarına alarak Osmanlı Devleti aleyhine zalimce çalışmalar içine girilmesi üzerine Osmanlı yönetimi 1915 yılında²¹ Tehcir Kanununu çıkararak çeşitli güvenlik önlemleri almaya çalışmıştır. Bu sıkıntılı dönemde Osmanlı Devleti topraklarındaki Amerikan okullarına karşı genelde iyi muamele edilmiş ve Amerikan okulları da Osmanlı Devletiyle belli bir uyum içinde olmaya çalışmıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin hassasiyeti Amerika ile ilişkilerin genelde iyi bir seyirde devam etmesine neden olmuştur.

Ülkedeki Ermenilere yönelik alınan önlemler Osmanlı Devleti'nin kararlı olduğunu göstermiştir. Türk halkı bu zor günlerde yaşanan olumsuzluklardan ziyadesiyle memnuniyetsiz bir ruh haline girmiştir. Ermenilere yönelik alınan mücadelelerde ve yaşanan çatışmalarda Ermenilere hem sağlık hem eğitim hem de maddi destek Amerikalı Misyonerlerce verilmiştir. Ayrıca Osmanlı yönetiminin Ermenilere yönelik tavrının arkasında Alman birliğinin etkisi olduğu yazılırken²², Avrupa basını Ermenilerin bitmeyen zalimliklerinden bahsetmemiştir.

Tarsus St. Paul Enstitüsü'nde de bir dönem öğretmenlik yapan Helen Devenport Gibbons, Tehcir Kanununun ilan edildiği tarihlerde Tarsus'ta bulunuyordu. Tarsus'taki öğretmenli sırasında Ermeniler ve Osmanlı Devleti üzerine olan gözlemlerini kitabında yazmıştır. Ona göre Ermeniler, oldukça masumdu. Anadolu'da ülkesi yağmalanmış, en ücra köyleri yakılıp yıkılan, can ve mal güvenliği kalmamış Türklerden oldukça kötü

²⁰ Erdal Açıkse, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2003, s. 292.

²¹ Tehcir Arapça olup, hicret kökünden gelmektedir. Göç ettirme anlamında kullanılmaktadır. Yani bir başka ifadeyle yer değiştirmek manasına gelmektedir. Ancak İngiliz ve Fransız tarihçiler bu kelimeye "Deportation" demektirler. Bu yanlış kullanımlı bir kelimedir. Çünkü cezaen bir yerde mahfuzen ikamete mecbur edilmek, yani sürgün edilmek manasındadır. Sürgünde, yani deportation'da gönderilen kişi gittiği yerde serbest değildir. Belirli bir mekan içinde, hapisanede, kalede ya da kampta dış dünya ile ilişkisi kesik olarak yaşamak durumundadır. Bkz. Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Remzi Kitap Evi, 2005, s. 300.

²² Caleb Frank Gates, *Not To Me Only*, Princeton University Press. Princeton, London: Humphrey Milford: Oxford University Press, 1940, s. 249-257.

bahsetmiştir²³. Göç esnasında zaman zaman sıkıntılar yaşandığı da bir gerçektir. Çünkü Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yeterince yiyecek bulunamaması, eşkıya gruplarının kontrol edilememesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadelede yetersiz kalınması, bir takım devlet görevlilerinin ihmalleri Ermenilerin sıkıntı yaşamalarına neden olmuştur. Ancak Tehcir Kanununun alınmasına Ermenilerin katliamları, silahlı mücadeleleri, isyanları ve buna benzer olaylar neden olmuştur. Öyle ki, Çanakkale’de ölüm-kalım mücadelesi verilirken, bu sırada düşmanla işbirliği yaparak Van’dan Maraş’a kadar birçok şehirde isyan çıkararak insanları katleden, ordu mühimmat konvoylarına saldırılar düzenleyen bir topluluğa karşı her devletin alacağı tedbirler alınmıştır.

1915 yılında Tehcir Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra Merkezi Türkiye Misyonu sahası içine giren Tarsus şehri de bu durumdan etkilenmiştir. Tarsus’taki Amerikan Okulu 1915 -1916 yıllarına eylül ayının başında 30 öğrenci ile derslere başlamıştır. Fakat daha sonra olumsuz şartların yavaş yavaş ortadan kalkmasıyla dönem sonunda öğrenci sayısında bir artış görülmüştür. Buna göre ekim ayı içinde öğrenci sayısı 65 olmuştur.

Amerikalı misyonerler Tehcir sırasına birçok Ermeni’ye sahip çıkmıştır. St Paul Enstitüsü Müdürü olan Dr. Christie Ermenilere yardımcı olmak için İstanbul’a gitmiş Osmanlı devlet adamlarıyla görüşerek onları ikna etmeye çalışmışsa da istekleri reddedilmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Osmanlı yönetimi, Dr. Christi’enin Tarsus’a gitmesine izin vermemiştir. Amerikan Board tarafından Amerika’ya çağrılması üzerine görevini eşi bayan Christie almıştır. Mrs. Christie, sınır dışı edilen Ermenilere okulun kapılarını açmıştır. Ermenilerin çoğu güneye Suriye tarafına sürülmüştür. Tarsus’ta önemli bir geçit olan Gülek geçidinden Suriye’ye gidecek olan Ermeniler burada konaklamışlardır. Gülek kampında olup biten hakkında sürekli malumat alan bayan Christie, kent ve çevresindeki gelişmeleri kaleme almıştır.

Amerikalı ve Alman misyonerler, Ermenilerin İstanbul’daki elçiliklerine ulaşmaları için yardım etmişlerdir. Osmanlı Devleti’nin aldığı sıkı önlem ve karalar protesto edilmiştir. Osmanlı Sadrazamı Talat Paşa, bunun üzerine Ermenilerin tavırlarının affedilemeyeceğini ve yapılacak aleyhte her davranışı engelleyeceklerini belirtmiştir. Van-Zeytun bölgesindeki masum Türk halkı Ermenilerce hunharca öldürüldüğü için devlet bu kararı almak durumunda kalmıştır. Antep bölgesinden sorumlu olan aynı zamanda Amerikan Board Sekreteri olan Dr. Fred Shepard, Ermenilere yönelik düşüncelerini Cemal Paşa ile paylaşmış ancak Cemal Paşa,

²³ Helen Davenport Gibbons, *The Red Rugs Of Tarsus (A Woman’s Story of The Armenian Massacres)*, Hagop Turabian , Editor , 1918, s. 86.

Talat Paşa gibi tüm talepleri geri çevirmiştir. Bunun üzerine dönemin Amerikan Büyük Elçisi araya girmiş ise de Enver Paşa, Büyük Elçiye şunları söylemiştir:

“Biz, Amerikalıların Ermenilere yakınlık kurulmasını devlet olarak istemiyoruz. Gidişatın böyle kötü bir hal almasının nedenlerinden biri budur.... Çünkü Ermeniler isyan etmemiş ettirilmiştir. Yapılanlar karşılıksız kalamaz ve o nedenle Ermeniler yaptıklarının karşılığını şimdi görmektedirler” demişse de Amerikalı misyonerler, yardım etmekten vazgeçmemiştir. Amerikan Board misyonerlerinden biri olan Dr. William Dodd, ömrünün çoğunu Ermenilere yardım etmekle geçirmiştir. Sınır dışı edilen Ermeniler, kendilerini Amerikalıların yanında oldukça rahat hissetmiştir. Göç sırasında salgın hastalıklar etrafta kol gezmiş ve birçok Ermeni bu nedenle hayatını kaybetmiştir²⁴.

1915 öncesi ve sonrasında gelişen Ermeni olayları, her ne kadar bugün kimi ülke parlamentolarında, hiçbir hukuki dayanağı olmamasına rağmen gündeme getirilmeye çalışılmışsa da, 1923'te Lozan'da Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığının kabul edildiği uluslar arası antlaşmada kesin olarak çözülmüştür²⁵. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren başlayan Ermeni sorunu, günümüz Türkiye'sinde de yabancı devletler tarafından Türkiye'nin aleyhine kullanılmaya ve bu yolla planlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.

5. 2. Lozan Görüşmeleri Sırasında Türk Amerikan İlişkileri

Birinci Dünya Savaşına kadar devam eden bir sıcak bir soğuk ilişkiler ve çekişmeler, Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'nda taraf olduğu 20 Nisan 1917 tarihinde resmi ilişkilerin kesilmesine neden olacaktır. İlişkilerin kesilmiş olmasına rağmen her iki tarafta karşılıklı olarak birbirlerine savaş ilan etmedikleri için Amerikan misyonerleri eğitim çalışmalarına devam etmiştir. Bununla birlikte Osmanlı topraklarında bulunan Amerikan vatandaşlarına da dokunulmamıştır. Bu süreç içinde kısmen misyonerlerin faaliyet alanları kısıtlanmışsa da Osmanlı Devleti topraklarında çalışmalarına devam etmişlerdir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra savaş nedeniyle birçok Amerikalı ülkesine dönmüştür. Daha sonra tekrar Osmanlı ülkesine geri gelmişlerdir. Özellikle azınlıklara yardım ederek Mondros'tan sonra elde ettikleri fırsatı değerlendirmeye

²⁴ Alan A. Barholomew, *Tarsus American School, 1888- 1988: The Evolutiton Of A Missionary Institution In Turkey*, May, 1989, s. 112-114.

²⁵ Hikmet Özdemir, “Ermenilerin Uyruluk Sorunu”, *80.Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2005, s. 117-118.

çalışmışlardır. Bu faaliyetleri Milli Mücadele döneminde Türk halkının tepkisini çekince birçoğu tekrar işgal altında bulunmayan bölgelerden çıkıp gitmek zorunda kalmıştır²⁶.

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanların safında yer alan Osmanlı Devleti Amerika ile resmen olmasa da fiilen savaşmıştır. Bu durum Amerika'da üslenmiş Türk düşmanları için dayanak oluşturmuştu. Kamuoyunda Türk düşmanlığı yapılmaktaydı. Ancak Amerikan Senatosu Sivas Kongresi'nin toplanma aşamalarının olduğu dönemlerde bölgeye gönderilen General James Harbord, bölgedeki incelemelerinden sonra Türklerin haklılığından sonra Amerikan politikası değişmiş²⁷ ve Amerika Türkiye ile daha iyi ilişkiler kurma çabasına girmiştir.

Lozan öncesinde bir dizi görüşmelerden sonra İsmet Paşa, 5 Mayıs 1923 tarihinde Amerikalı diplomat Joseph C. Grew'e resmi antlaşmaların başlaması teklifinde bulunmuştur. Bu müzakereler başlamadan önce Grew, müttefik delegelerine, Türkler ile müttefikler arasında barış antlaşması imzalanmadan Amerikan Heyetinin Türklerle bir antlaşma yapmasının beklenemeyeceğini belirtmiştir. Amerikan ve Türk delegasyonları haziran başında resmi görüşmelere başlamışlardır. Amerikan delegasyonda Grew ile birlikte Frederic Dolbeare, G. Howland Shaw, F. Lamot Belin, Edgar Turlington ve Maynard Barnes bulunuyordu. Bu grup uyumlu, diplomasi sahasında yetişmiş ortak kanaatleri fazlasıyla olan insanların birleşiminden meydan geliyordu²⁸.

Lozan'da taraf olmayacağını belirten ABD sadece gözlemci olarak katılacağını belirtmiştir. Bu amaçla Konferansa gözlemci olarak Bern Büyükelçisi Joseph C. Grew, Roma Büyük elçisi Richard W. Child ve İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Mark C. Bristol katılmışlardır. ABD'nin Lozan'dan koparmak istedikleri ;

1. Kapitülasyonların devamı
2. Amerikan eğitim ve hayır kurumlarının korunması
3. Amerikan ticaret garantisi
4. 1914 'de savaştan çıktıktan sonra Amerikan uyrukluların uğradığı zararın tazmimi
5. Anadolu'daki azınlıkların haklarının korunması

²⁶ Erdal Açıkşes, *a.g.m.*, s. 4.

²⁷ Cemal Kutay, *Türk Milli Mücadelesinde Amerika*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1979, s. 206.

²⁸ Joseph C. Grew, Lozan Konferansının birinci bölümünde meslektaşları Child ve Amiral Bristol ile İkinci bölümünde ise tek başına katılmış ve Birleşik Devletleri temsil etmiş, oturumlara katılmış, pazarlıklara iştirak etmiş, kulis faaliyetlerinde bulunmuş bir diplomattır. Grew ve ekibinin konferans esnasındaki görevi, henüz yeni yeni küresel güç halini almakta olan Amerika Birleşik Devleti'nin bölgedeki çıkarlarını korumak ve konferans bitiminden sonra yeni Türk devleti ile ülkesi arasında daha önceden yapılmış antlaşmaların yerini alacak bir kuruluş antlaşması imzalamaktı. Bkz. Joseph C. Grew, *Amerika'nın ilk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları (Lozan Günlüğü)*, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, Multilingual Yay., İstanbul, 2001, s. 135.

6. Boğazların serbestliği
7. Osmanlı Duyun-u Umumiye sorunu
8. Türkiye’de arkeolojik araştırmalara serbestlik tanınması üzerine idi²⁹.

Lozan’da 1. kısımda bir anlaşmaya varılamamış ancak 2. kısımda görüşmeler yeniden gündeme gelmiştir. Görüşmelerde Kapitülasyonlar ve Ermeni meselesi konusunda taviz verilmemiştir. Amerika Türkiye ile olan menfaatleri noktasına oldukça gayretli davranmıştır. Türk heyeti ise Avrupa’da gelişen olumsuz ittifaka karşı Amerika’yı kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Amerika’da bunu elinden geldiğince değerlendirmeye çalışmıştır. Amerikalı tüccarları ilgilendirecek olan Chester Projesi Konferansın 2. bölümünde gündeme gelmiş ve Fransızları da ilgilendiren bu demir yolu projesi Musul’a kadar uzanmış olduğundan Amerika elinden geldiğince Türk tarafını hoşnut tutmaya çalışmıştır³⁰.

Umumi ilişkileri düzenleyen bir Türk Amerikan Antlaşması yanında bir “Suçluları İade Antlaşması” yapılmıştır. 6 Ağustos 1923 tarihinde bu antlaşmalar Lozan’da imzalanmıştır. Türkiye’de bulunan Amerikan eğitim, din ve hayır kurumlarının tabi tutulacakları muamele ile ilgili olarak bir başka taahhüt de 4 Ağustos’ta Grew’e verilmişti. Grew’e göre bu antlaşma³¹ Amerika için olabilecek en iyi antlaşmaydı. 32 maddeden oluşan antlaşma birbirlerinin toprakları üstünde yaşayan uyrukların karşılıklı ilişki ve oturma şartlarını düzenlemeyi, diplomatik ve ticari ilişkilerin karşılıklı olarak devletler hukuku ilkeleri uyarınca yeniden kurulması amaçlanmıştır. Antlaşmanın onaylanmasına karşı olan Amerikan Demokrat Partisi de 1924 seçimlerinde konuyu propaganda aracı yapmıştır. Neticede antlaşmanın imzalanmasından 3 yıl sonra 18 Ocak 1927’deki oylamada 84 oydan 50’si olumlu oy kullanırken 34’ü olumsuz oy kullanmıştır³². Senatodan olumlu bir sonucun çıkmamasının nedeni bu antlaşmanın Wilson planında yer alan hür ve bağımsız Ermenistan’ı oluşturmaması, Hristiyanlar ve gayrimüslimler için garantinin olmaması ve söz konusu

²⁹ Yaşar Semiz, *Türk Amerikan Münasebetleri Işığında Chester Projesi*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmış Yüksek Lisans Tezi) , Ankara, 1997, s. 20.

³⁰ 19. yüzyılda Amerika Osmanlı topraklarına el atmıştır. Çünkü bölgedeki ekonomik çıkarlarına yönelik ABD; özellikle maden, petrol ve tütün üzerine yoğunlaşmıştır. Bölgedeki petrol kapma savaşı İngiltere ve Amerika’nın mücadelesine neden olmuştur. Irak kaynakları üzerinde muhtelif şirketler hak idda ederken aynı durumu Amerika, Chester Projesi ile dile getirmiştir. ABD’nin bu anlamda Osmanlı topraklarındaki ilk girişimi 1870’te olmuş ancak başarılı olunamamıştır. Anadolu’da İngiliz, Fransız ve Almanların başlattığı demiryolu ve zirai imtiyazlar yağmasına 1907’den itibaren Amerika’da “ Chester Projesi” olarak bilinen çıkarlarıyla doğrudan çatışmıştır. İngiltere de özellikle Irak petrol bölgelerine yerleşebilmek için Osmanlı Hükümetine baskı yapmışlardır. ABD ise bu sebeple Osmanlı Devleti’ne yaklaşmak için uygun zamanı beklemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Yaşar Semiz, *a.g.e.*, s. 23.

³¹ Joseph C. Grew, *a.g.e.*, s. 148.

³² Yaşar Semiz, *a.g.e.*, s. 27.

antlaşmanın eskiden Türk vatandaşı olan Amerikan uyrukluların Türkiye tarafından tanınmaması iddialarından kaynaklanmaktaydı.

Antlaşmanın karşısında olanlar piskopos Mannig, James Gerard, David Hunter Miller, Oscar Straus, Chauncey Depew idi ve bunların senatodaki ayağını ise Robinson, senatör King ve Swanson oluşturuyordu.³³ Ancak aynı yıl içinde Türk Amerikan ilişkileri karşılıklı nota değişimi ile yeniden pekiştirilmeye çalışılmıştır³⁴. Zaman zaman Türkiye ile ABD arasında ilişkiler kesilmişse de Amerika Türkiye ile olan bağlarını tamamıyla kesmeyecektir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri ABD'nin Türkiye ve Ortadoğu topraklarındaki politikalarında ABD ile aynı vizyona sahip olan okullar ve bu okulların idaresinden sorumlu olan Amerikan misyonerleriydi. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilanından sonra adı ve rejimi belli olan Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkiler arasında bir bağ, devletlerarası menfaatler nedeniyle sürdürülmüş ve daha sonraki yıllarda Amerikan diplomasisi Türk Milli Eğitim Bakanlığı ile yazışmalarına, taleplerine devam etmiş ve Türkiye'deki okullarının çalışmalarını sürdürebilmeleri için desteğini hep hissettirecektir.

5.3. Tevhid-i Tedrisat Sonrası Tarsus Amerikan Koleji'nin Durumu

Osmanlı Devleti'nde faaliyet yürüten Amerikalı Misyonerler, 1908 II. Meşrutiyet ile faaliyetlerini daha rahat yürüme imkanı elde etmişlerdir. Savaş öncesi dönem, Osmanlı-Amerikan ilişkilerinin oldukça karışık bir devri olarak göze çarpmaktadır. 1912 yılında Amerika'daki seçimleri kazanarak başkan olan Woodrow Wilson, Osmanlı Devleti'ndeki Amerikan Elçisi'ni geri çekmiş ve bir elçinin tekrar gönderilmesi istendiğinde ise, “ *Türkiye yok ki, elçi göndermeye ne gerek var*” cevabını vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk kıvılcımları başladığında tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti, İtilaf devletlerine Ege Adaları'nın geri verilmesini, Mısır probleminin çözülmesi gibi bazı istekleri kabul ettirmeyi düşünürken, nerdeyse bütün devletler bu isteklere büyük bir tepki vermiştir. Osmanlı Devleti'nin isteklerinin tepki görmesi üzerine Osmanlı yönetimi Kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını 1 Ekim 1914 tarihinde tüm dünyaya duyurmuştur. Kapitülasyonlardan menfaati olan devletler bu durumu protesto etmiştir³⁵.

Amerika'nın Kapitülasyonların kaldırılmasından çok endişe duyduğu konuların başında Osmanlı topraklarındaki müesseseleri başta geliyordu. Amerika'nın Kapitülasyonların

³³ J.C. Grew, *a.g.e.*, s. 156.

³⁴ Yaşar Semiz, *a.g.e.*, s. 27.

³⁵ Erdal Açıkse, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., s. 293.

kaldırılmasına destek olması ve kendilerine karşı tarafsız bir politika gütmesini sağlamak için Osmanlı Devleti'nin en yetkili kişilerinden olan Enver Paşa, İstanbul'daki Amerikan Büyük Elçisi Margenthau ile bir görüşme yaparak; Amerikalılara ve müesseselerine karşı düşmanca bir niyetleri olmadığını söyleyerek, müesseselerine kesinlikle zarar vermeyeceklerine dair teminat vermiştir.

Savaşın başlamasıyla karışan ortamı ve savaş nedeniyle doğan buhranı da fırsat bilen Amerikalı Misyonerler, faaliyetlerini artırarak Müslüman ve Hristiyan halka yardım etmişlerdir. Müslümanlar arasına sızan misyonerler, fakir ve yetim Türk çocuklarını himayeleri altına alarak dinlerini değiştirmeye çalışmışlardır. Bunun dışında askerler arasında da, özellikle sağlık misyonunda görevli olanlar faaliyet yürütmüşler ve Hristiyan yapmak için büyük gayret göstermişlerdir³⁶.

Savaşın devam ettiği buhranlı dönemde Tarsus'taki Amerikan Okulu akıbetinin ne olacağı endişesini taşımıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin Amerikan müesseseleri için verdiği teminat, Amerikalı Misyonerleri oldukça rahatlatmıştı. Bu amaçla 1915 tarihinde St. Paul Enstitüsü için yasal adımlar atılmıştır. Osmanlı Devleti ile yapılan görüşmeler sonucunda okulun yeni ismi St. Paul Koleji olmuştur³⁷.

Bu tarihte okul ile Osmanlı hükümeti arasında bazı sorunlar da yaşanmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti, okulun kampus alanını askeri birliklerle konaklatmak ve savaş esirlerini barındırmak istediğini Okul müdürü Bayan Christie bildirmiştir. Mrs. Christie talebi hemen kabul edemeyeceğini ve Amerikan Büyükelçiliğinin cevabına göre durum hakkında Osmanlı Hükümetine cevap verebileceğini bildirmiştir. Amerikan büyük elçiliği kararı bayan Christie bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin talebini karşılamak durumunda kalacağını anlayan Mrs. Christie aksi halde Türk yönetimine karşı yalnız kalabileceğini çoktan anlamıştır.

Savaşında devam ettiği o yıllarda gergin bir atmosfer ülke içinde her şekilde hissedilirken yaşanan bu kriz, okulun 26 Kasım 1915 tarihinden 24 Ocak 1916 yılına kadar okul kapatılmasına sebep olmuştur. Bu tarihten ABD'nin de arya girmesiyle okul 40 öğrencisiyle birlikte tekrar hizmet vermiştir. Bu arada okulda yaşanan olayları bayan Christie, not almıştır. Bu notlarından birinde kolejin 3'te 2'si (100 Asker) Türk askerlerince kullanıldığını yazmış ve bu durumdan memnuniyetsizliğini dile getirmiştir³⁸.

³⁶ Erdal Açıkse, *a.g.e.*, s. 298.

³⁷ Alan A. Bartholomew, *A History Of Tarsus American School (1888- 1988)*, İstanbul, 1988, s. 2.

³⁸ Alan Bartholomew, *a.g.e.*, s. 122-123 ; Brian Johnson, *Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan Bir Miras (Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri)*, Çev. Handan Cingi, Ofset Yapımevi, s. 15.

Birinci Dünya Harbi devam etmekte ve Osmanlı Devleti zor günler yaşamıştır. İttifak grubundan önce Avusturya-Macaristan İmparatorluğu harpten çekilmek istemiştir. Ancak lider durumunda olan Almanya barış teklifinde bulunmak için daha elverişli bir zaman seçilmesini ve müttefiklerin ayrı ayrı bu yola girmelerini istememiştir. Avusturya ile Almanya'nın çekişmesi halinde buldukları bu sırada Sadrazam Talat Paşa Almanya'ya gitmiştir. Almanların görüşünü alan Sadrazam Talat Paşa ve Bulgar Kralı Ferdinand, Almanya'nın isteklerini kabul ettiler. Fakat Avusturya İmparatoru bir ay önce barış yapmak taraftarı olmuştur. Sonuçta Avusturya, 14 Eylülde İsviçre vasıtasıyla Amerika'ya başvurmuştur. İtilaf Devletleri bu teklifi şüphe ile karşıladılar ve cevap vermediler. Müttefikleri ile beraber hareketi kabul eden Bulgar Kralının orduları ancak iki hafta daha dayanabildi³⁹.

Gelişen süreç içinde Sadrazam Talat Paşa, Almanların Wilson aracılığı ile yaptığı ateşkes yaklaşımlarına katılmıştır. Wilson'un 14 maddelik programıyla Osmanlı Devletini diğer itilaf devletlerinin istedikleri misillemeden kurtaracağı umuluyordu. Talat Paşa, İttihat ve Terakki Kabinesi 8 Ekim'de istifa etmiş sancılı bir süreçten sonra Ahmet İzzet Paşa Kabinesi başa geçmiştir. Yeni Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Orbay başkanlığındaki heyet Mondros'a ancak 27 Ekim'de gelmiş ve ateşkes hükümleri 31 Ekim 1918'de yürürlüğe girmiştir⁴⁰. İtilaf Devletlerince 6 Osmanlı vilayeti Ermenistan olarak anılmıştır. Fransa 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot antlaşmasına göre Kilikya bölgesinde kendilerine düşen toprakları işgal ederken Mersin, Tarsus ve Adana ile bütün Toros tünellerini işgal ettiler. İtilaf Devletleri, Osmanlı yönetimine Sevr'i kabul ettirmek için ellerinden geleni yapmıştır.

Savaşın bitimiyle birlikte Amerika'dan 13 Nisan 1919 tarihinde Dr. Christie Amerika'dan Tarsus'a gelmiştir. Savaş sonunda mağdur kalan Ermeni ve Rum aileler çocuklarını okula kaydetmiş ve okula kayıtlı öğrenci sayısı 200'e ulaşmıştır. Ermenilerin korunması ve barınması konusunda fazlasıyla titiz davranan Dr. Christie uzun yıllar süren öğretmenlik hayatında Osmanlı Ermenilerine ayrı bir hassasiyet göstermiştir⁴¹.

Osmanlı Devleti'nin artık son dönemlerini yaşadığı günlerde azınlıkların ülke içindeki olumsuz tavırları nedeniyle Osmanlı yönetimi tüm azınlık okullarını kapatmayı düşünmüştür. Nitekim Enver Paşa, Doğu Anadolu'da Ermenilerin başlattıkları isyanların, diğer Ermenilere örnek olabileceği endişesiyle bütün Ermeni okullarını ve gazetelerini kapatma kararı almıştır. Kaldı ki yabancılarla iş birliği yapan azınlıklar daha pervazsız hareketler içine girmiştir. Buna verilebilecek en güzel örnek ise Merzifon Amerikan

³⁹ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, .Cilt: 1, Kastaş Yay., İstanbul, 2004, s. 37.

⁴⁰ Stanford J.Shaw , *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (Reform,Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu (1808-1975)*, Cilt:2, E Yay., s. 392-393.

⁴¹ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 137-144.

Koleji'dir⁴². Savaşın içinde bulunduğu süreç içinde Ermenilere yardım eden bu okul, her türlü desteği Ermenilerden kesmemiştir. 1921 yılının Mart ayında Merzifon Amerikan Okulu, Pontus örgütüne merkezlik yapması ve bir Türk öğretmenin Rumlar tarafından öldürülmesinden sonra kapatılmış, evraklarına el konulmuş, Ermeni ve Rum gençlerine propaganda yapıldığı gerekçesiyle ülkedeki tüm Amerikan okullarına karşı sert bir tutum takınılmıştır⁴³. Bu tutum, Amerikan Fevkalade Komiserliği tarafından İsveç Sefareti vasıtasıyla 15 Nisan 1921'de protesto edilecek ve bu konuda İstanbul Hükümetinden yardım istenmiştir. İstanbul Hükümeti ile Anadolu arasında resmi irtibatlar kesik olduğu için, Amasya mutasarrıfı tarafından Merzifon'daki Amerikan müesseselerinin kapatılmasından dolayı verilen protestoyu kabul etmesinin mümkün olmadığını nezaretlere bildirilmiştir⁴⁴. Gerek Osmanlı döneminde gerek bu yeni süreçte azınlıkların ve yabancı okulların ülkeye yönelik parçalama faaliyetleri çok iyi bilinmesine rağmen mücadele edilecek ancak Avrupalı devletler amaçlarından asla vazgeçmeyeceklerdir.

1920 yılının ocak ayında Türkler, Fransızları yenmiş ve Fransızlar, Anadolu'nun güney bölgesinden askerlerini çekeceklerini bildirmişlerdir. Savaş başlamadan önce Amerikan Board, Türkiye'de 116 okulun hazırlığı içindeyken, savaş sonrası Amerikan Board okullarından ancak 14 tanesi hayatta kalabilmeyi başarmış olup bunlardan bir tanesi de Tarsus'taki Amerikan Okulu olmuştur.

1920 yılında Thomas Christie'nin St. Paul'un müdürlüğünden ayrılması üzerine yerine Paul Nilson göreve gelmiştir. Nilson ve eşi 7 Ağustos 1919'da Tarsus'a gelmiştir. Çünkü Dr. Christie'nin sağlık durumu gittikçe kötüye gitmiştir. 22 Ocak 1920'de 77 yaşına basan Christie, Californiada (Pasadena) ölmüştür. Nilson, Beloit College ve Hartford Theological Seminary gibi okullarda eğitimini tamamlamıştır. Okulda müdür olarak çalışmadan önce 1911 ile 1915 yılları arasında da St. Paul'da öğretmenlik yapmıştır. Nilson 1920 ve 1925 yılları arasında Tarsus'taki okulda müdürlük yapmıştır. Ayrıca öğrencileri eğitimleri konusunda, öğretmen kadrosunun yenilenmesi ve müfredatının kökten değişebileceği bir değişim sürecinin başlamasına liderlik etmiştir.

1920-21 ders yılında St. Paul'a kayıtlı 190 öğrenciden (168 Ermeni, 4 Rum, 2 Türk, 14 Arap ve 2 Süryani) büyük ölçüde Hristiyanlardan oluşmaktaydı. 1923-24 ders yılının başında St. Paul'a kaydolun 200 öğrenci, her biri eşit sayıda olmak üzere Rum, Ermeni, Arap ve Türk öğrencilerden oluşmaktaydı. İlk Türk erkek öğrenci olan İsa Efendi, 1924 yılında

⁴² Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlıdan Günümüze Yabancı Azınlık ve Yabancı Okulları*, Ankara, 1990, s. 148.

⁴³ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s.20.

⁴⁴ Şamil Mutlu, *Osmanlı Devletinde Misyonerlik Okulları*, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2005, s.335.

mezun olduktan sonra St. Paul'da öğretmenliğe hemen başlamıştır. Bu sırada mübadele sırasında Girit'ten Tarsus'a gelen İbrahim Efendi gibi diğer Türkler de okulun öğretim kadrosuna katılmışlardır⁴⁵.

Tarsus'taki Amerikan Okulunun yeni müdürü olan Nilson, savaşın bitiminden sonraki 5 sene içinde okulun aldığı yaraları sarmaya çalışırken bir yandan da okulun Türk öğrencilerle dolmasını istemiştir. Nilson'un bu isteği bölgenin sayılır isimlerinden Molla Mehmet adındaki bir tüccarla tanışmasından sonra olmuştur. Fransızlar, bölgeden çekilmeden önce bölgede yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Molla Mehmet'in değerli eşyalarının okul için kullanılmasını Fransız generalden rica eden Nilson, Fransızların bölgeden çekilmesinden sonra durumu Molla Mehmet'e bildirmiştir. Nilson'un bu tavrına karşılık veren bu kişi ile aralarındaki gelişen diyalog Türklerin Amerikan okuluna daha sempati ile bakmalarına neden olmuştur. Böylelikle okula artık kayıt yapan öğrencilerin arasında Müslüman öğrencilerin sayısı da günden güne artış göstermiştir. Tabii bu artışta okula giriş puanlarının biraz aşağıya çekilmesinin de etkisi olmuştur. Ancak bu tavır Türkiye'deki misyonerleri ikiye bölmüştür. Kimileri bu yaklaşımların Müslümanlara uzanmak için bir şans olduğunu düşünürken kimileri de bunun boş bir uğraş olduğu görüşündeydi. Tarsus Ulu Camide imamlık yapan Enis Hocanın İngilizce öğrenmek istemesi ile okul öğretmenlerinden Roger P. Mattesons ile temasa geçmesi üzerine gelişen olumlu süreçte Enis Hoca adındaki bu kişi oğlunu ve kızını St. Paul'a yollamıştır⁴⁶. Bu iki durum Türk ailelerin çocuklarını okula yollamalarına ve daha ön yargısız bakmalarına neden olmuştur.

Bağımsız yeni Türk Devleti'nin kurucu olan Mustafa Kemal, içte ve dışta yaşanan sorunlara yönelik bir devlet politikası belirlemek durumunda kalmıştır. Osmanlı döneminden kalan ve devletin çöküşünde etkili olan müesseselerin çağın gerisinde kalması dinamik yeni Türk Devletiyle çelişiyordu. Bu nedenle Mustafa Kemal, en kısa ve doğru zamanda Türk halkı ve gelecek nesiller için en iyisi olması gerekeceğine inandığı inkılapları bir bir gündeme getirmiştir. Bunlardan bir tanesi de Tevhid-i Tedrisat kanununun yürürlüğe girmiş olmasıdır.

Cumhuriyet döneminde azınlık ve yabancı okullar gerek fiziki tesisler gerekse personel ve yönetim özellikleri bakımından devlet kontrolüne alınmak istenmiştir. Fakat bu okullar, Cumhuriyet ilk yıllarında eski alışkanlıkları çerçevesinde bağımsız davranma eğilimi göstermişlerdir. Yabancı okulların hemen hepsi ortaokul ve lise düzeyindedir. Asıl yönetim

⁴⁵ Brain Jahnson, *a.g.e.*, s.16.

⁴⁶ Roger P Mattesons , *My Years In Turkey (1923-1927)*, May, 1982, Des Plaines, İllinois, s.3-7.

merkezleri yurt dışı olan bu okulların müdürleri yurt dışındaki kuruluşun merkezi tarafından atanmaktadır⁴⁷.

Ülkedeki milli bilinci parçalayan okulların zararlarını çok iyi tayin eden Mustafa Kemal, eğitimimize yönelik gözlem ve teşhislerine baktığımızda Türk halkının eski yapıların geliştirilememesinden dolayı cahil kaldığını ve geriliğin en önemli sebebinin ise eğitimde uygulanan yöntemde bulmuştur. Ona göre eğitim ve bu amaçta kullanılan tüm yöntemler milli ve çağdaş olmalıydı. Atatürk, bu konudaki görüşlerini 1921 Maarif Kongresinde, Mart 1922’de TBMM’nin üçüncü toplantı yılını açarken 1924’de Muallimler Birliği Kongresinde açıklamıştır⁴⁸. Ülkesinin her alanda üst sınırlarına ulaşmasını isteyen Mustafa Kemal, bu amacının atik, zeki, kültürlü ve bilgili Türk gençleriyle olabileceğini çok iyi biliyordu.

Mustafa Kemal, 1 Mart 1924’te TBMM açılış konuşmasında öğretimin birleştirilmesi gerektiğini dile getirdikten sonra 3 Mart 1924 tarihinde TBMM, Şer’iye ve Evkaf Vekaletlerini kaldıran yasa kabul edilmiştir. Bu yasanın kabulünden sonra Tevhid-i Tedrisat kanunu görüşülmeye alındı⁴⁹. Bu kanunla eğitimdeki ikililikten kurtulma amacı vardı. Bu yasanın Mecliste onay bulmasından sonra yasanın uygulanmasıyla ilgili olarak Maarif Vekili Vasıf Bey görevlendirilmiştir. Medreselerin de milli bilinç anlayışından uzak kalması sebebiyle 11 Mart 1924 yılında kapatılmaya başlanmıştır⁵⁰.

Medreselerin, okulların ayrı yerlere bağlılığı, ayrıca kendi yönetimlerine sahip azınlık okullarının bu dağılımları sürdükçe, ülkeye gerçek bir eğitim düzeni sağlayamayacağı kesinleşmişti. Tevhid-i Tedrisat yasanın Türk eğitim yöntemine getirdiği esasları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bağımsız olarak din eğitimi veren okullar, yani medreseler kaldırılıyor.
2. Devletin resmi okullarına medreseden sızan dinsel eğitim, yani ilkokullardan Kur’an dersleri, orta ve liselerden din dersleriyle Arapça ve Farsça kaldırılıyor.
3. Azınlık okullarında tarih, coğrafya, yurt bilgisi gibi dersler Türkçe ve kültür eğitimi adı altında olup bu okulların Milli Eğitim Bakanlığınca denetlenmesi gerekiyordu⁵¹.

Bu kanunun çıkması azınlık ve yabancı okulların yöneticilerince tepki ile karşılanmıştır. Bu kanunla tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı’nın kontrolüne böylelikle girmiş oluyordu. Devletin laik düşünce yapısına uygun olarak din eğitimi artık yeni ulusal müfredatta yer almıyordu. Daha Lozan görüşmeleri sürerken St. Paul dahil tüm yabancı

⁴⁷ Hidayet Vahapoğlu, *a.g.e.*, s. 187-188.

⁴⁸ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 309.

⁴⁹ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay., 1997, Ankara, s. 59.

⁵⁰ Asım Arı, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, Gazi Üniversitesi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, S: 2, Kayseri, 2002, s. 189.

⁵¹ Seçil Akgün, *Tevhid-i Tedrisat, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, s. 47.

okullardan Cumhuriyetin gereklerine uyulması gerektiği aksi halde okulların devlet tarafından kapatılacağı bildirildi. Okul müdürü olan Nilson şartları kabul ederek işletme hakkı için başvuru işlemlerini başlattı. Ancak okulun dini propaganda⁵² yapması gerekçe gösterilerek 1924 Mayıs'ında okul, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kapatılmıştır.

Tarsus Amerikan Kolej'i'nin kapatılmasından sonra 1924 yılında Milli Eğitim Bakanı olan Hamdullah Suphi Bey'e kapatılma kararına yönelik itiraz dilekçeleri gitmiştir. Amerikan Board'ın o dönem eğitim sorumlusu olan Luther Fowle'nin Türk Hükümeti ile temasları sonucu 1925 okul tekrar açılmıştır. Böylelikle okul öğrencilerinin yarısı geri gelmiştir⁵³. Okul açılınca Cumhuriyetin gereklerine uyarak eğitim faaliyetlerini ve her ne koşul olursa olsun varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

Mr. Nilson, 1925 yılından sonra Tarsus'taki 5 yıllık idari görevinden sonra Kayseri yakınlarında bulunan Talas Erkek okulunda çalışmaya başlamıştır. Nilson, 1950 yılına kadar bu okulda görev yapmıştır. Yine Tarsus Amerikan okulundan Talas'a gelen bir başka Amerikan Board misyoneri ise Mrs. Emily Block olup 1928 ve 1939 yılları arası okulda çalışmıştır⁵⁴.

5.4. 1925'lerden 1950'lere Kadar Amerikan Koleji'nin Durumu

Birinci Cihan Harbinin bitiminden sonra Mustafa Kemal'in önderliğinde Türk halkının ve milletin en iyi şartlara ulaşması için sosyal, ekonomik, zirai ve daha birçok alanda yenilikler ve çalışmalar yapılmıştır. Bu karmaşık süreç içinde birçok Amerikan misyoneri Türkiye'yi terk ederken sabırla ülkede kalıp şartların kendileri için devam edeceğine inananlarda vardı. 1925 yılından sonra Dr. Nilson, okuldan ayrılmak durumunda kalarak Talas Okulu'nun müdürü olarak yeni görevine başlamıştır. 1928 tarihine kadarki 3 yıllık zaman zarfı içinde geçici olarak Tarsus'taki Amerikan Okulunda idareci olarak duran kişiler Amerikan Board misyonerleri Mr. Leslie Atkins ve Dr. William L. Nute olmuştur⁵⁵.

Merkezi Türkiye Misyon sahası içinde varlığını büyük bir azimle ve çabayla devam ettirmeye çalışan Amerikan okullarından biri olan Tarsus'taki okul, 1925 yılında tekrar açıldıktan sonra ismi "Amerikan School" olarak anılmaya başlanmıştır. Daha sonraki resmi belgelerde "The American College, Tarsus (TAC) veya Tarsus Amerikan College" olarak yazılırken Amerikan Koleji (6 Haziran 1928 yılında Amerikan Board yönetiminin talebi

⁵² Brian Jahnson, *a.g.e.*, s. 18.

⁵³ Roger P. Mattesons, *a.g.e.*, s. 53.

⁵⁴ Talas'taki Amerikan Okulu 1966 yılına kadar varlık gösterebilmiştir. Bu tarihten sonra kapanan okuldaki öğretmenlerin ve öğrencilerin çoğu Tarsus Amerikan Okuluna geçmişlerdir. Bkz. Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 180-181.

⁵⁵ *Tarsus Amerikan College, HandBook For New Lise Students, Tarsus, İçel, Turkey, 1964, s. 3.*

üzerine) adı daha çok benimsenir olmuştur. Aynı okul Milli Eğitim Bakanlığının talepleri üzerine yeni bir düzenleme ile bir yıllık İngilizce hazırlık sınıfı da içeren 4 yıllık ortaokul ile 3 yıllık lise olmak üzere okul iki kısımdan oluşmuştur.

Bu sırada okulun müdürlük görevini üstlenen ve 21 yıllık hizmet süresi olan William Sage Woolwort'un yoğun çabalarıyla okulun müfredatı şartlar göre yeni bir biçim almıştır.1914'lerde okul mesleki eğitim vermeye devam etmekle birlikte daha sonra 1920'lerin başlarında öğrenciler tarafından yapılan el işleri kolejin Tarsus çarşısındaki dükkanında satılmaya başlanmıştır. Yeni Türk devletinin kuruluşundan sonra Türkiye sanayileşmeye önem verince TAC (Tarsus Amerikan Koleji)' da buna paralel olarak meslek eğitim derslerine daha çok önem vermiştir⁵⁶. 1928 yılında okul müdürü olan *W. Sage Woolwort Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkiler ve yaklaşımlarına baktığımızda;

“Türkiye’de bulunmaktan mutluluk duymaktayız. Onlar alfabelerini, eğitimlerini, görünümelerini modernize ettiler. Tüm bu değişimler Türklerin ne olabileceğini bize göstermiştir. Ne yapılırsa bunu bu yolda paylaşmaktan memnuniyet duyarız”⁵⁷ demiştir. Böylelikle Amerikanın politikasının Türkiye Hükümeti ile uyumu okulun varlığının esası için gerekliydi ve Woolwort bunu çok iyi biliyordu. Yine bu tarihlerde yeni Türk Hükümeti, Tarsus'taki Amerikan Okulun İlkokul açmasına ve devletin gözetimi altına 7 ile 12 yaş grubu Türk öğrencilerin okuyabileceği belirtilmiştir. 1928 ile 1929 yılları arasında Tarsus Amerikan Koleji'ne kayıtlı öğrenci sayısı sadece 66 olmuştur. Bir önceki yıla göre sadece 17 öğrenci artmıştır⁵⁸.

Kolejin müfredatı daha ileri eğitim amaçlı hazırlanırken kolej, hem Türk hem yabancı öğretmenler tarafından verilen çeşitli alanlardaki derslerden oluşmaktaydı. Belli başlı alanlar ise doğal bilimler, matematik, sosyal bilimler, İngilizce ve Fransızcadı. Aynı zamanda Türk dili ve edebiyatı, coğrafya, tarih ve yurttaşlık bilgisi dersleri verilmekteydi. Yönetmeliklere bu dersler Türk öğretmenlerce Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği müfredata göre verilmek zorundaydı. Yine bu dönemde bir Türk müdür yardımcısının görev yapması da zorunlu hale getirilmiştir⁵⁹.

⁵⁶ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 19-20.

⁵⁷*William Sage Woolwort, 1895 yılında New York'ta doğmuştur. 1916 tarihinde New York Üniversitesinden mezun oldu. İki yıl ilahiyat eğitimine devam ettikten sonra 1919'da İstanbul'a gelen Woolwort, İstanbul'un dışında Maraş, Kayseri, Bursa ve Tarsus'ta görev yapmıştır. Şam ve Maraş'ta görev yapmış olan bayan Pauline M. Rehder ile 1924 yılında evlenmiştir.1928'de Woolwort çabaları ile okul lise statüsü kazanmıştır. bkz. Alan A. Bartolomew, *a.g.e.*, s. 167-202.

⁵⁸ Alan A. Bartolomew, *a.g.e.*, s. 189.

⁵⁹ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 20.

Lise konumuna gelen okul ilk mezunlarını 1930 yılında vermiş ve okul öğrencileri içinden dereceye giren ilk üç kişiden birinci Ahmet Nedim Bolgöl adlı bir Türk öğrenci olmuştur⁶⁰.

1930'lerde Amerika ile ilişkiler noktasında kısmen bir gerginlik yaşanmış ve Türkiye'deki Amerikan Büyükelçisi olan Joseph C. Grew, Amerikan Board'ın ikinci başkanı olan Fred Fiaeld Goodsel 'i uyarılmış ve daha dengeli olmaları gerektiğini belirtmiştir. Grew'e göre Türkiye'deki Amerikan okullarının nasıl kullanılıp kullanılmayacağına noktasında Türkiye Hükümetinin hoş görüsün kendileri için önemli olduğunu vurgulamıştır.

Yine bu dönemde ABCFM okullarında çalışan öğretmenlerine maaşlarını ödemekte sıkıntı çekmiş olup bu nedenle birçok misyoner maddi sıkıntılar (1929 Dünya ekonomik bunalımının etkileri birçok ülke gibi Türkiye'de de hissedilmiştir.) nedeniyle Türkiye'yi terk etmiştir. 1932'de tüm misyon sahasına yapılan harcama 26,000\$ azalma görülmüştür. Bu sebeple 1931 tarihine Erenköy'deki Amerikan Okulu ile Adana'daki kız okulu da kapanmıştır. Bu okulun kapanmasıyla buradaki öğretmenlerden Jessie Martin (Tarsus okulunda çalışan ilk misyonerden biri olan John C. Martin kızı) Tarsus'a gelerek oradan Merzifon 'daki Amerikan Okuluna daha sonra tam 20 yıl çalışmak üzere Üsküdar Amerikan Okuluna gitmiştir. Adana'dan Tarsus'a gelen bir diğer öğretmen ise Grace C. Tower'dir. Tarsus Amerikan Okulunda İngilizce öğretmeni olarak çalışan Tower, 1933 ve 1945 yılları arası Tarsus'ta kalmıştır. Ancak bu tarihten sonra Üsküdar Kız Okulu'na gitmiştir⁶¹.

1930 yılında 66 öğrenciden 20'sine burs verildi. Ancak okul tarafından kendilerine burs verilen öğrenciler bedensel aktivitelerle ya da başka bir ifadeyle okula ait işleri yaparak okula olan borçlarını ödüyorlardı. Yine bu tarihinde okul binalarından Maras Hall'de bir yangın çıkmıştır. Okulun mali durumunun çok parlak olmaması nedeniyle Mr. Woolwort kolej sahasının bir kısmını hastane servisleri için kiraya vermiştir⁶².

1931 yılında Mr. Woolwort'un önderliğinde öğrenci kulüpleri oluşturulmaya başlandı. Öğrenciler en az bir kulübe üye olmak durumundaydılar. Mali konulardaki sıkı uygulama TAC'ın buhran dönemini atlmasına yardımcı oldu. Okul geliri ABCFM'den, ABD'deki bireysel bağışlardan, okul ve yatılılık ücretlerinden ve kurucusu Eliot Shepard'ın 1893 yılında oluşturduğu bağış fonundan sağlanmaktaydı. Her ne kadar mali sıkıntılara göğüs gerilmeye çalışıldıysa da okul, maaşını ödeyemediği için Harry Meyering'in işine son vermiştir. Bu durum okulda meslek derslerin de sona ermesine neden olacaktır. 1947'de Harry Meyer

⁶⁰ *Tarsus Amerikan College, HandBook For New Lise Stu...*, s. 4.

⁶¹ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 197-206.

⁶² Alan a. Barholomew, *a.g.e.*, s. 209-210.

Tarsus'a geri döndü. Minnesota'dan ayrılıp Türkiye'ye gelmiştir. Akademik öğretim kolejin odaklandığı tek alan haline geldi ve 1949 yılında Woolwort emekli olduğu zaman meslek okulundan geriye bir tek daktilografi dersi kalmıştır⁶³.

Okul öğrencilerinin İngilizceye vakıf olmaları için 1946 yılında getirilen bir kuralla kampus içinde İngilizce konuşabilecek ancak 4 yıllık olan ortaokul öğrencilerinden hazırlık sınıfı içinde olanlar bu kuralın dışında tutulmuştur. Bunun sebebi ise derslerin çoğunun Türkçe olmasıydı. Artık TAC en zor günlerini geride bırakabilmiş ve önündeki nihai amaçlarına yönelme çabası içine girmişti. 1940'larda (1939 ile 1949) öğrenci sayısında önemli bir artış görülmüştür. Bu rakam 90 öğrenciden 140 öğrenciye çıkmıştır. Öğrencilerin çoğu Çukurovalı olup, yatılı öğrenciler ise gelenlerse uzak illerden gelmiştir. Woolworth, öğrencilerin üniversite sınavlarında daha başarılı olmaları için fen derslerinin ders sayısını artırma yoluna gitmiştir.⁶⁴

Okulda 1940'lı yıllarda çalışmış öğretmenlerden biri Ruth Haas biyoloji derslerine girerken, İzmir'de bir süre çalıştıktan sonra 1945'te okula gelen Harriet Yarrow, tiyatro öğretmenliği yapmış ve Shekespeae'nin oyunlarını sahnelerdirmiştir. 1947 yılında okul ilk yıllığını çıkarmaya başlamıştır. Bu tarihlerde okuldaki en önemli ve üzücü olaylardan biri de Samim Yazıcı adlı öğrencinin (1948) intihar olayıdır. Bu öğrenci okul öğretmenlerinden Rabia Özlü'ye aşık olmuş, niyeti ortaya çıkınca tavrı sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bunu hazmedemeyen Yazıcı, Stickler Hall'den aşağı atlayarak intihar etmiştir. Yoğun tartışmalara neden olan bu olaydan sonra okulun eğitim hayatının devamına kara verilmiştir⁶⁵. Woolwort'un 20 yıllık müdürlüğü boyunca yaşanan maddi zorluklara rağmen okul varlığını sürdürebilmiştir. Woolwort'un hizmetlerden sonra Stickler Hall binasının yanına Woolwort Hall binası inşa edildi. Woolwort'un 1949 tarihinde emekli olmasıyla TAC yeni idarecisini bekler olmuştur⁶⁶. Woolwort, Üsküdar Kız Okulu'na müdür olarak atanmıştır. Çünkü Üsküdar Kız Okulunun müdürü olan Jessie Martin, ABD'ye bir süreliğine gitmek durumunda kalınca bu müdürün geliş tarihine kadarki zaman diliminde yaşanacak boşluğu doldurmak üzere Amerikan Board yetkilerince Woolwort uygun bulunmuştur. Aynı zamanda Woolwort, Near East Mission'un maliyesinden ve sekreterliğinden sorumlu olmuştur. 1954 tarihine kadar Tarsus'ta TAC'dan başka lise bulunmamakla birlikte Türkiye genelinde sadece İzmir, Tarsus,

⁶³ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 26.

⁶⁴ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 28.

⁶⁵ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 225.

⁶⁶ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 28.

Talas ve Üsküdar'daki Amerikan okullarının dışında hepsi kapanmıştır⁶⁷. Amerikan Board Türkiye'deki bu okulların varlıklarını sürdürmeleri için olabildiğince titiz çalışmışlardır.

Woolwort'un yerine ise Bitlis'te doğan ve bir misyoner ailenin çocuğu olan Dr. Richard E. Maynard geçmiştir. Mr. Maynard, Wisconsin Üniversitesinde okurken tüm çalışmalarında kendisine yardımcı olacak olan eşi Georgianna Mathew ile evlenmiştir.1939 yılında evlenen çift Tarsus'ta öğretmenliğe başlar. Bu okulda 1949 ile 1964 yılları arası müdürlük yapan Dr. Richard Maynard, okulun büyümesine oldukça önem vermiştir.1949 ile 1950 yıllarında okulda 167 öğrenci varken 1963 -1964 yıllarında bu oran 275'e yükselmiştir. 1949 tarihinden sonra Türk Hükümeti Amerikan okullarındaki denetimlerini azaltmaya çalışmıştır.

1950'li yıllarda kolejin mali durumunda bazı gelişmeler görülmeye başlanmıştır. Türk Hükümetince belirlenen derslerin müfredatları Türk öğretmenlerce veriliyordu. ancak Türk öğretmenler okulda yarım gün ders işleyebiliyordu. Fakat okuldaki öğrenci sayısı giderek artış gösterince buna paralel olarak okulunda gelirinde bir yükselme gözlenmiştir. Dolayısıyla okuldaki Türk öğretmenlerin tüm gün çalışmalarını sağlayabilecek mali koşullara okul ulaşmıştır. Okuldaki Türk öğretmenlerinden Haydar Göfer, Ömer Teme Türk diline ve Coğrafya derslerine girerken tarih derslerine ise İbrahim Akiş girmiştir.

TAC'daki gelişme ve büyümenin bir başka nedeni ise Misyoner okullarında öğretmen kadrosuna sahip çıkmasıdır. Çünkü Amerikan Board'ın en yoğun çalışma alanı olan Çin'de hükümetin çok sert önlemler alması buradaki misyonerlerin rahat çalışmalarına engel olacak ve birçok misyoner Çin'den Türkiye'ye gelmiştir. Çünkü Türkiye, misyonerlerin rahat çalışmaları için gerekli rahatlığı bulabilecekleri bir ülkeydi. O nedenle Isabel Hemingway, Ethel Lovatt ve Alice Reed gibi misyonerler Türkiye'ye giriş yapmışlardır. Türk Hükümetin tutumunun Amerikalılara daha iyi olmasının bir başka nedeni ise Sovyet yayılmacılığının Türkiye üzerindeki itici gücünün Türkiye'yi ABD'ye yaklaştırmış olmasıdır⁶⁸. Okulda Türk öğretmenlerin bulunması Okuldaki öğrenci sayısının artmasına katkıda bulunmuştur.

1945'li ve 1950'li yıllarda Tarsus Amerikan Koleji'nde yakalanmak istenen hedefler yavaş yavaş yerini bulurken bu dönem içinde Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler devam etmiştir. 1939 ile 1945 yılına kadar süren 2. Dünya Savaşı, Avrupalı devletlere büyük maddi ve manevi zararlar vermiş, aynı zamanda dünya politikasında Avrupalı güçlerin hakimiyetini sona erdirerek dünya tarihinin gidişatında köklü bir değişikliğe neden olmuştu. İki savaş arasındaki ilişkilerden uzak duran ABD ve Sovyetler Birliği, 2. Dünya Savaşından dünyanın

⁶⁷ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 226.

⁶⁸ Alan. A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 233.

en güçlü iki devleti olarak çıkmışlardır. Birbirlerine zıt rejimlere sahip olmakla birlikte Sovyet Rusya, Doğu Avrupa ülkelerinin rejimlerini tamamen kontrolü altına almak istemiştir. Ancak ABD etkin bir rol üstlenmek isteyecek ve bunun ilk sinyalini 1947 Martında ilan edilen Truman Doktrini ile gösterecektir⁶⁹. Türkiye ise savaşa birebir katılmamakla birlikte savaşın sonlarına doğru ABD'nin desteğini almak için Almanya'ya 23 Şubat 1945'te savaş ilan ettiğini tüm dünyaya duyurmuştur. Rusya Montrö Boğazlar Antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini istemiş ve Türkiye'ye baskı yapmaya başlamıştı⁷⁰. Dolayısıyla ABD; Türkiye'nin önemini fazlasıyla kavramış ve Truman Doktrininin yasallaşmasından sonra 23 Mayıs 1947 tarihinde bir Amerikan heyeti Türkiye'ye (OLİVER HEYETİ) gelmiştir. 12 Temmuz 1947'de Türk- Amerikan antlaşması imzalanmıştır.

Avrupa ekonomisinin savaş nedeniyle çökmesi ve kaynak bulma sıkıntısının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sovyet tehdidine karşılık Amerika, bu devletlere 15 milyar dolar yardım yapmıştır. Marshall yardımı olarak geçen bu süreçte Türkiye'de bu çerçevenin içine girecektir⁷¹. Marshall yardımı ile Türkiye'ye hem maddi hem de askeri yardımda bulunulmuştur. Böylelikle dünyada süper güç olmak isteyen ABD, Sovyet Rusya'ya çok yakın olan ve stratejik önemi çok fazla olan kilit ülke Türkiye'yi göz ardı edememiştir. Bu tehdidi çok iyi hissedenden Türkiye ABD ile yakınlaşmak durumunda kaldığı gibi ABD'de Türkiye ile yakınlaşmak ve ilişkilerin yumuşak zeminde sürmesine dikkat etmek durumunda kalmışlardır.

5.5. 1950'lerden Sonra Tarsus Amerikan Koleji'in Genel Durumu

Mr. Woolwort'un emekli olmasından sonraki 40 yıl boyunca, 1964 -1967 yılları (Frank Stone müdür olmuştur) arasındaki kısa dönem hariç, Tarsus Amerikan Koleji Dr. Richard Maynard tarafından 1949 ile 1964 yılına kadar idare edilirken daha sonra 1967 ile 1988 yılları arasında okul, Wallace Robenson tarafından idare edilecektir. Her iki müdürde geçmişten gelen amaçlar korunarak daha iyiye yükselmenin yollarını bulmaya çalışmışlardır. Yani bir başka ifadeyle Dr. Richard E. Maynard 1934 yılında Tarsus'taki okulda çalışmaya başladıktan sonra gösterdiği üstün başarısı ve dinamizmi ile 1949 tarihinde okulun müdürü olarak idareyi devralacaktır.

⁶⁹ Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yay., Ankara, 2000, s. 90.

⁷⁰ Alan A. Barholomew, *a.g.e*, s. 234.

⁷¹ Yavuz Güler, "İkinci Dünya Harbi Sonrası Türk Amerikan İlişkileri (1945 -1950)", Gazi Üniversitesi, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, S: 2, s. 217.

Okul 1927 ile 1946 yılına kadar 696 öğrenci kolej (lise) bölümüne kayıt yaptırmışken 1946'ya kadar toplamda 130 lise diploması verilmiştir⁷². Aynı yıl okulda artık bir Atatürk büstü de yaptırılmış ve kampüse yerleştirilmişti. Üniversite giriş sınavlarındaki başarı okulun öğrenci sayısını 1949 ile 1967 yılları arasında 194'ten 398'e çıkaracaktır. 1950'lerin başına okula yapılan başvuruların Türk dili ve matematik yeteneklerini sınavan bir sınav uygulamaya konmakla birlikte 1958 tarihinde TAC (Tarsus Amerikan Koleji)'a girmek isteyen 330 öğrenci arasında yapılan sınavdan sadece 35 kişi okulda okumaya hak kazanmıştır⁷³. Okula alınacak olan öğrenciler Tarsus ve çevre illerin en zeki ve çalışkan öğrencileri yapılan sınavla tespit edilerek ileriye yönelik atılacak adımlarda ve okulun vizyonunu koruması açısından titizlenilerek seçilirdi.

1954'lere gelindiğinde Tarsus Amerikan Koleji'nde çalışacak ve daha sonra yazacağı kitapla deneyimlerini paylaşacak olan Frank Stone 24 yaşındayken okula öğretmen olarak atanarak Tarsus'a gelecektir. Frank Stone, okul ve öğrencilerle öyle kaynaşmıştır ki okuldaki 30 öğrenci tarafından "BABA (Papa)" olarak adlandırılmıştır. İngilizce derslerine giren Stone, Çetin adındaki öğrencisinin kolunu kırıp Adana'daki bir hastaneye kaldırılmasından sonra zaman zaman Adana'ya bu öğrenciyi ziyarete gittiğini bir yakınına yazdığı mektupta dile getirmiştir. Ayrıca Tan Güvenç adındaki bir öğrencisinin hastalanarak Adana'da hastaneye kaldırılmasından sonra bu öğrencisinin durumuyla yakından ilgilenmiştir.

Okulun kitap seçimleriyle de ilgilenen Stone, 1953 yılında Tarsus'ta yeni açılacak olan Tarsus Lisesi'ni arkadaşları Jim ve Duff Fyfe ile ziyarete gitmiş olup kendi okulları ile bir kıyas içine girmiştir. Bu lisenin yeni olmasıyla birlikte kökleri 19. yüzyıla kadar uzanan TAC'dan daha iyi olduğunu yazan Stone, Adanalı zengin iş adamlarından Sabancı ailesinden Şevket Sabancı'nın da okullarında okuduğunu yine bir yakınına yazdığı mektupta dile getirmiştir⁷⁴. 1957 yılında TAC'da öğretmen olan Bayan Barbara May Tinkham ile evlenecektir. 1960 -61 ile 1964-66 yılları arası Frank Stone okulun geçici müdürü olarak çalışacaktır⁷⁵.

1950'lerde Demokrat Partinin iktidara gelmesinden sonra ağırlık verdiği memleket meselelerinden biri de Türk köylüsünü kalkındırmaktı. Amerikan Board eğitimcileri de Türkiye'nin içinde bulunduğu kaoslar nedeniyle okuldan ayrılan öğrencilerini tekrar okula kazandırmak için çalışmalara başlamaya karar vermişlerdir. Bu tip bir çalışma 2. Dünya

⁷² *Tarsus American College, HandBook For New Lise Stu....*, s. 4.

⁷³ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 26-27.

⁷⁴ Barbara M. and Frank Stone, *Teaching and Being Taught In Turkey, Recollection Of The American School For Turkish Youth In Tarsus, Hacettepe University, Ankara, 1953-1970*, s. 1-24.

⁷⁵ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 254-255.

Savaşından sonra Amerika'da başladıktan sonra Türkiye'deki başlangıç tarihi Stone göre 1954'tür.

Tarsus'ta bu projenin mimarı ise TAC'da 1952 -57 yılları arasında çalışmış olan Kesselheimdir. Bu proje içine katılan 16 okul öğrencisiyle köylerdeki gençlerle temasa geçilmiştir. 1955 yılında TAC'da yetişkinler için bir başka program başlatılmıştır. Böylelikle okul öğrencileri tarafından haftada 3 saat okuma-yazma gibi konularda eğitiliyorlardı. Bu çalışmalara katılan gönüllü öğrencilere okul idaresi tarafından belli bir ücret verilmekle birlikte bu faaliyet ancak 1970'lere kadar sürmüş daha sonra devamı getirilememiştir⁷⁶.

Okul'un 1954'lerde başlayan mali destek sıkıntısı 1960'lara gelindiğinde apaçık kendini gösterecek ve 1960 tarihinde American Board of Commissioners For Foreign Mission (Amerikan Board) Tarsus Koleji ile ilgili sorumluluğunu United Church Board For World Ministries'e devredecektir. UCBWM, United Church Of Christ (UCC) ile Evangelist ruhu taşıyan Christian Churchi Evagecial ve Reformed Church'un birleşmesinden oluşuyordu. Böylelikle UCBWM'nin kontrolü altında olan Amerikan okullarına daha fazla mali ve kişisel desteğin sağlanması amaçlandı.

Düşük ücretler ve öğretmenlerin ağır iş yükü nedeniyle yurt dışından öğretmen bulma konusunda engeller yaşanmaya başlanmıştır. Bu bir anlamda protestan kiliselerin Ekümen hale getirilmesinin ifadesidir. Okulda yabancı öğretmen temin etme yükümlüğü bulunan UCBWM, TAC'ın düşük ücretler ödenen ve 3 yıllık yapılan kadroları için Amerikalı personel bulmakta zorlanıyordu. Öğretmen açığını kapamak üzere TAC ve UCBWM, öğretmen seçiminde uyguladıkları ölçütleri gevşetmek durumunda kaldılar.

1960'lara kadar yabancı öğretmenlerin hemen hemen hepsi Amerikalılardan ya da misyon çalışanlarından oluşmaktayken artık farklı milletlerden ve çevrelerden öğretmenler okulda çalışmaya başlamıştı. Wallece Robenson'ın müdürlüğünün (1967 -1988) 1988 tarihinde sona ermesine kadar okulun 54 kişilik öğretmen kadrosundan sadece iki kişi UCBWM tarafından atanmıştır⁷⁷.

TAC'da 1932 ile 1954 yıllarında hekimlik yapan ve çok sevilen Doktor Ali Tars okula yakın bir yerde oturmakta olup 1957 tarihinde oturduğu ev satın alınarak Ali Bey House okul kampüsüne dahil edilmiştir⁷⁸. 1958 yılında ilk kez mezunlar birliği (Alumni Assocation) bir başka yenilik yapmış ve bu onur ödülüne o yıl mezunlarından Kayhan Ramazanoğlu layık

⁷⁶ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 243.

⁷⁷ Brain Johnson, *a.g.e.*, s. 33-34.

⁷⁸ *Tarsus American College, HandBook For New Lise Stu...*, s. 4-5.

görülmüştür. Bu birliğin bu aynı yıl içindeki başkan ve sorumluları 1949 mezunu Adnan Akkan, sekreteri 1954 mezunu Gabi Aburus ve mali sorumlusu da Haydar Göfer'dir. Böylelikle insanların okul ile manevi bağı kopmamakla birlikte her şubat ayında düzenlenmiştir. Bu birliğe diğer Amerikan okulları da katılmakla birlikte mezunların mektupları, deneyim ve düşünceleri daha sonra oluşturulan bir dergide (Bultain) yayınlanmıştır. Bu yayının içinde okul ile aktiviteler ve programlarla ilgili bilgilerde bulunabilmekteydi⁷⁹.

1960 yılında Unity Hall inşa edilmiştir. İki sınıf ve yatakhane ile müzik odası ile bir tane kütüphane odası bu binanın içinde bulunmaktadır. Hem Türkçe hem İngilizce olmak üzere toplam 10.000 kitap kütüphane bünyesi içinde toplanmıştır. Yine Unity Hall'de mezuniyet törenleri için bir konferans odası bulunmaktadır⁸⁰.

TAC'ın artan öğrenci sayısına paralel olarak kampus zaman içinde genişlemek ve yenilenmek durumunda kalmıştır. 1960 ile 1970 yılları arası okulun toplam öğrenci sayısı 280 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Tarsus Amerikan Koleji, Türkiye'deki eğitim sistemine göre paralel ve öğrencilerin başarılarını arttırıcı programlara ağırlık vererek Cumhuriyetin ilanından sonra açılan birçok farklı devlet okulları ve kolejleri içinde kaliteli bir eğitim verdiğini ispatlamak için yeni ve sistemli çalışmaların içine girmek durumunda kaldı. Bu çalışmaların ilk ve ciddi başarısını 1962 yılında üniversite giriş imtihanlarında göstermiştir. Çünkü bu tarihte okula kayıtlı TAC öğrencilerinden %90'ı büyük üniversitelere gitmeye hak kazanmıştır. 1964'te okuldan toplamda mezun olanlar 690 iken,⁸¹ 1964 1965 yıllarında TAC'a kayıt yaptıran öğrenci 293'tür. Bu tarihe kadar elde edilen kayıt tutanaklarına göre bu okulun en fazla kayıt alabildiği yıllara tekamül ediyordu. Bu öğrencilerin 49'zu Tarsus'tan geri kalan öğrenciden 161'i Çukurova'dan, 77'si Marmara bölgesinden, 5'i Karadeniz'den, 9'zu Hatay'dan gelmiştir. 293 kayıtlı öğrencinin 156'sı ortaokul öğrencisiyken, 137'si lise talebesinden meydana gelmektedir⁸².

Okulun daha iyi hizmet verebilmesi içinde Tarsuslu sahasında başarılı her meslekten oluşan bireylerin bir araya geldiği Danışma Kurulu (The Advisory Council)' da 1964 tarihinden itibaren hizmet vermeye başlamıştır⁸³. Böylelikle halk TAC'ın idaresinde ve vereceği hizmette yer alabileceği için yöre halkı tarafından daha yakın ilişkilerin oluşmasına, okulun sempatisinin artmasına neden olacaktır.

⁷⁹ *Tarsus American College, A Secondary School for Boys (1964-65), s. 4.*

⁸⁰ *Tarsus American College Catalogue, For 1964-1965, s. 11.*

⁸¹ *Tarsus American College, HandBook For New Lise Stu...., s. 4-5.*

⁸² *Tarsus Amerikan College Catalogue, For 1964-1965, s. 32.*

⁸³ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 255.

1960'lı yıllardaki kayıtlara göre ilkokulu bitiren öğrenciler ortaokul bölümünde okumadan önce hazırlık sınıflarında 1 ya da 2 yıl İngilizce dersler alırlar. Ancak hazırlık sınıfında her isteyen öğrenci girip okuyamamaktadır. Bunun için öncelikle Haziran ayının 2. haftası yapılan sınavı başarmak durumundadır. Giriş imtihanını aşan öğrencilerin okula kayıt yaptırmaları için kendilerinden öncelikle ilkokul diploması, nüfus cüzdanı fotokopisi, sağlık raporu, 10 resim ve 4 güvenilir kişinin adresi istenmektedir⁸⁴. Öğrencilerinin sağlık durumları okumalarına engel olmayacak durumda olduğu gibi karşılıklı güvenin temin edilmesi öncelikli şartlar içinde yer almıştır.

TAC'ın 1964-1965 Yıllarındaki Ortaokul ve Lise Haftalık Ders Programı;⁸⁵

Dersler	Hazırlık	Orta	Orta 2	Orta 3
Türkçe	5 saat	6 saat	4 saat	4 saat
Tarih	–	2	2	2
Coğrafya	–	2	2	2
Yurttaşlık	–	–	2	2
Matematik	4	5	6	6
Fen Bilgisi	–	4	6	5
İngilizce Gramer	10	5	3	3
İng. Okuma	8	5	4	4
Beden	2	2	2	2
Resim	3	1	1	1
Müzik	1	1	1	1
Din Kültürü	–	1	1	1

Dersler	Lise 1	Lise 2	Lise 3
Türkçe	5 saat	5 saat	6 saat
Tarih	2	2	3
Coğrafya	2	2	2
Yurttaşlık	1	1	1
Fen Bilgisi	6	6	3
Matematik	6	5	
Türkçe Mat	–	–	3
İng. Dilbilgisi	3	2	3

⁸⁴ Tarsus American College Catalogue, For 1964-1965, s. 16.

⁸⁵ Tarsus Amerikan College Catalogue, For 1964-1965, s. 22-26.

İng..Okuma	4	3	3
Sosyoloji	–	2	2
Mantık	–	1	1
Felsefe	–	1	1
Ekonomi		4	–
Jeoloji			1
Çeviri	–	2	2
Beden	1	1	1
Muzik	1	–	–
Haftalık Saat	31	32	33

Öğrencilerin ders durumu ile ilgili malumatlar velilere gönderilmiştir. Öğrencilerin toplum içinde sosyal olmalarını sağlamak, kendilerini iyi ifade edebilmeleri ve öz güvenlerinin oluşmasına yardımcı olmak amacıyla birçok etkinlikler yapılmıştır. Bu etkinlikler bilim kulübü, resim kulübü, spor kulübü, öğrenci kulübü gibi kulüpler çerçevesinde toplanmıştır.

1966 tarihinde Frank Stone, Tarsus'tan ayrılmak durumunda kalarak Amerika'ya geri dönecektir. Amerika'da olduğu yıllarda Connecticut üniversitesine profesör olarak atanacak ve burada çalışmalarına devam etmiştir. 1966 ve 1967 yıllarına okul müdürü Johannes Meyer olacaktır. Kendisi ve eşi 1955 yılında Tarsus'a gelmişlerdir. Eşi Bayan Meyer, 1920 ile 1925 yıllarında okula müdürlük yapan Paul E. Nilson'un kızıdır. 1971 yılına kadar Tarsus'ta kalan bu çift daha sonra İstanbul'a gidecek ve Üsküdar'daki Amerikan okulunda çalışmaya başlamışlardır.

1967 tarihinde TAC'ın yeni müdürü Wallace M. Robenson olacaktır. Ancak zaman zaman Tarsus'tan ayrılmak durumunda kalan Mr. Robenson'un yerine 1978 -79 yıllarında A.Donn Kesselheim geçecektir.1987'de ise İmamettin Oygen geçici olarak okul müdürlüğü yapmıştır.

Mr. Robenson Wisconsin eyaletinin Bradford Township kasabasında 1930 yılında doğmuştur. 1952 yılında Whitewater Koleji'nden mezun olmuştur. 1953'te Tarsus'a gelen Robenson 1955 yılında eşi olacak olan Bayan Ruth Sowter ile evlenmiştir. Bayan Ruth, 1921 yılında New Jersey'de doğmuştur. Kız öğrencilere eğitim veren New Jersey Kolejinden mezun olduktan sonra 1952'de Türkiye'ye gelmiş ve İzmir Amerikan Okulunda İngilizce öğretmeni olarak çalışmıştır. Mr. Robenson ile evlendikten sonra 1956 tarihinde Amerika'ya geri dönmüşlerdir. Mr. Robenson, Oberlin Koleji'nde dini dersler aldıktan sonra 1960

tarihinde tekrar Türkiye'ye geri gelmişlerdir. Bu çift Tarsus'a gelmeden önce Talas ve İzmir'deki Amerikan okullarında çalışmışlardır⁸⁶.

1967 yılında yıpranmış olan kimya laboratuvarının onarımı için harekete geçildi ve Paul Nilson adına bu bina yeniden elden geçirilerek Nilson Hall adını almıştır. İçinde 2 sınıfı,1 yatakhane ve öğretmenler odası bulunmaktadır. Devam eden yıllar da ise Shepard Hall elden geçirildi ve yenileştirildi. Bu binada ise müzik odası, resim odası, yemek odası ve idare odası bulunmaktaydı⁸⁷.

1968 yılında Talas Amerikan Okulu'nun kapatılması TAC'da yankı uyandırmış ve bu durumdan etkilenmiştir. Türkiye'deki 4 okulun hem öğretmen ihtiyacı ile ilgilenen aldığı bağışları bu misyoner okullarına aktaran ve önemli bir mali destekte etkinlik gösteren UCBWM kaynakları artık 3 Amerikan Okulu için harcamak durumunda kalmıştır. Talas'taki okulun kapanmasından sonra buradaki birçok öğretmen Tarsus'ta çalışmaya başlamıştır⁸⁸. Dolayısıyla birçok öğrencinin de Tarsus'a gelmesiyle birlikte okuldaki öğretmen ve öğrenci sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Talas'tan Tarsus Amerikan Koleji'ne (TAC) gelen öğretmenler; Robeson, Robert Tuckers, John Van Horne, Alan McCain ve William Amidondondur. Ancak bu kadar öğretmenin gelişi ile birlikte okulda zaman zaman şahsi nedenlerden dolayı bazı sorunlar da beraberinde yaşanacaktır⁸⁹.

1968 tarihinde Amerikan Board tüm yetki ve yükümlülüklerini yine Amerikan Board üyelerinin ve Amerikan Board'a bağlı okullardan (İzmir, Tarsus, Üsküdar) mezun olmuş insanların önderliğinde kurulacak olan Sağlık ve Eğitim Vakfına bırakılmıştır. Böylelikle SEV, son 20 yılı (1988) TAC dahil Tüm Board kurumlara ait emlakın tapularını kendi üstüne almıştır⁹⁰. SEV, çoğunluğunu Amerikan Board okulları mezunlarından oluşan mütevelli heyetin seçtiği yönetim kurulu tarafından idare edilmektedir. Mütevelliler ve üyeleri gönüllü olarak çalışmaktadır. Özel Üsküdar Amerikan Lisesi, Özel İzmir Amerikan Lisesi, Özel

⁸⁶ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 257-258.

⁸⁷ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 258.

⁸⁸ 2.Abdulhamid dönemi Maarif Vekillerinden Ahmed Zühdü Paşa'nın Osmanlı Devleti'ndeki yabancı okullar hakkındaki raporunda Ankara Vilayeti, Kayseri Liva ve kazasında birisi, 1872 yılında kurulan İnas Mektebi adında erkek öğrencisi bulunmayan 71 kız öğrencili bir okul, ikincisi de1870'de kurulan İncil ve Ata Cemiyeti adıyla 65 erkek öğrenci bulunan ancak kız öğrencisi bulunmayan, ruhsatsız Amerika tabiiyetinde bir okuldur. 1916'da kapatılan okul, mesleki ve teknik eğitim vermek için tekrar 1928'de kurulacaktır. Talas Amerikan Okulu, Tarsus Amerikan Kolejine ortaokul düzeyinde öğrenci hazırlıyordu. Maarif İstatistiğine göre 1932-33 yıllarında 41 öğrenci ve 8 öğretmen bulunuyordu. Bu okul hem yatılı hem yatsız bir erkek ortaokuludur. 1966 yılının sonlarına doğru okul, Tarsus'taki Amerikan Okulu'nun orta bölümüyle birleşerek etkinliğine son vermiştir. Gerekçe olarak da okulun, içeri bölgede yer alması, yöreye fazla miktarda kar yağması ve derslerin sınırlı olması, okulda görev yapacak idareci ve öğretmenin temin edilmesini güçleştiren nedenler gösterilmiştir. Bkz. Süleyman Büyükkarcı, *Türkiye'de Amerikan Okulları*, Yelken Yay., 2004, s. 215-216.

⁸⁹ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 259-261.

⁹⁰ Brain Johnson, *a.g.e.*, s. 35.

Tarsus Amerikan Lisesi, Üsküdar SEV ilköğretim Okulu, Özel İzmir SEV İlköğretim Okulu, Özel Tarsus Sev İlköğretim Okulu (1997 yılında kuruldu), Sev Matbaacılık ve Eğitim Ticaret A.Ş ve SEV Gaziantep Tıp Hastanesi SEV'e bağlı kuruluşlardır⁹¹. 1997 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaokulların liselerden ayrılmasına ilişkin olan maddesiyle birlikte SEV İlköğretim okulları kurulmaya başlanmıştır. SEV, Tarsus'ta 1997 yılında kurduğu Özel Sev İlköğretim Okulu ile ilköğretim eğitimi verirken, Amerikan Board Heyeti adına işlettiği Tarsus Amerikan Koleji (TAC) ile de ortaöğretim hizmeti verilmektedir⁹².

1969 yılında Maras Hall elden geçirildi ve öğretmenler için 4 yatak daha eklendi. 1968 yılının Aralık ayında Tarsus halkının yaşadığı sel felaketi şehri olumsuz etkilediği gibi TAC'ı da olumsuz etkileyecek ve bu sel felaketi nedeniyle okul öğretmenlerinden Robert Tuckers ve ailesi ölmüştür⁹³. Ancak yaşanan bu tabii afetle birlikte Tarsus Amerikan Okulu için söylenebilecek tek şey 2. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada yaşanan gerginlik içinde Türkiye Devleti etkilenmekle birlikte savaş sonrası Amerikalı öğretmenlerin çabaları ve okul için olabildiğince aksatılmamaya çalışılan maddi destekler nedeniyle kapanma tehlikesinden kurtulmuştur. Başlangıçta azalan ve daha sonra artan öğrenci ve öğretmenleriyle TAC'ın 1950 ve 1960'lı yılları genel itibarıyla oldukça iyi dönem olarak görülebilir.

1970'li yıllarda Wallece Robenson'un önderliğinde okul eğitim faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Bu dönemde okulun amaçları içinde en temel istenilen amaç öğrencilerinin mezun olduktan sonraki aldıkları eğitim ile birlikte Türkiye'de etkin aktif rol oynayabilecek kariyerli işlerde çalışabilmeleriydi. Tarsus Amerikan Koleji'nde okumuş olan Şevket Sabancı ve Hasan Güleşçi ünlü ve başarılı iş adamları olarak iş hayatında rol oynarken yine bu okulun öğrencilerinden Mustafa Ayson ve Ercan Vuralhan'da devlet kademelerinde çalışan kişiler olarak rol oynamışlardır⁹⁴. Bu nedenle şimdilerde web sitesine girildiğinde karşımıza çıkan Türkiye için liderler, dünya için liderlik sloganını daha iyi anlıyoruz.

1969 yılında 68 öğrenci ortaokuldan 39 öğrenci liseden mezun olmakla birlikte 1970'de toplam 370 öğrenciden 245'i okulda yatılı olarak kalırken 125'i de günlük okula gelip akşam evine giden öğrencilerden oluşuyordu⁹⁵.

1970'ler 1980'li yıllar arasında TAC'da birçok değişiklikler oldu. 1974 tarihinde devlet okulları ile özel okulları en azından görünüşte eşit kılmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, TAC'ın adındaki "kolej" sözcüğünü değiştirerek "lise" şekline dönüşmesini zorunlu kılmıştır.

⁹¹ <http://www.sev.org.tr/sev/default.aspx>.

⁹² Brain Johnson, *a.g.e.*, s. 35.

⁹³ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 261-262.

⁹⁴ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 268.

⁹⁵ *American Board Schools In Turkey*, Annual Report From The Board Of Governors, 1981-82 School Year, s. 5.

Bu tarihten itibaren okul Tarsus Amerikan Lisesi ya da TAL denilmeye başlanacaktır. Yine bu tarihte okulun müfredatı yeniden gözden geçirilerek bir takım değişikliklere gidilmiştir. Bu dönemde 70 kişilik hazırlık sınıfına 450 müracaat yapılmış ve okul yönetimi artan prestijine paralel olarak üçüncü bir hazırlık sınıfı olan “Prep C” adında yeni bir sınıf açılmıştır⁹⁶.

Üniversite giriş imtihanlarında öğrencilerinin başarısını isteyen okul, bu derslere ağırlık verirken sosyal meselelere karşıda ilgisiz kalmamıştır. Tüm insanlığın ortak sorunu olan çevre sorununa el atmış ve Tarsus Amerikan Lisesi (TAL) öğrencilerinin de katkıda buldukları bir projeyi hayata geçirmeye çabalamışlardır. Hazırlanan projeler doğal kaynakların doğru ve en uzun ömürlü olacak biçimiyle ilgili olmakla birlikte nüfus ve arazi yapılanması üzerine de yönelik projeler hazırlanmıştır. Yine halk ile iletişim artmasına sebep olacak bir dizi konserlerin düzenlenmiştir. Bu konserler serisi ocak ayından nisan ayına a süren, 1975 yılında aktif hale geçirilen bir başka projedir. Bu çalışmalara Çukurovalı mezunlar destek vermiş ve bu etkinlikler; Adana, Tarsus ve Mersin’de düzenlenmiştir⁹⁷. Bu çalışmaların okulun vizyonu için oldukça önem taşıdığı ve hem eğitim alanında hem öğretim alanında hem de sosyal içerikli, yapıcı bir okul olduğunu göstermiş oluyor ve bunun çabasını veriyordu.

1950’lerden itibaren Türk Amerikan ilişkileri oldukça iyi ve uyumlu bir şekilde devam etmiştir. Her iki ülke kendine getirdiği kazançlardan oldukça memnundur. ABD’de açısından Türkiye, Batı çıkarlarını Yakın ve Ortadoğu’da istekle getiren faydalı bir müttefikken Türkiye açısından da ABD, Türkiye’nin güvenliği ve gelişmesine destek veren bir unsur olarak görülmüştür. Ancak Türkiye’nin 1974 Kıbrıs çıkartması⁹⁸ İki ülke arasındaki

⁹⁶ *Alumni News*, Tarsus American College, Vol. II, No: 1, November, 1974, s. 1.

⁹⁷ *Alumni News*, Tarsus American College, Vol. II, No: 1, November, 1974, s. 2.

⁹⁸ 1960 Anayasasının marjinal ve radikal gruplara seslerini duyurma ve kamuoyunu etkileme fırsatı vermesi, Türk dış politikasıyla birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinin de ilk defa ciddi bir şekilde eleştirilmesine yol açmıştır. 1963 yılındaki meclis görüşmeleri sırasında Amerikan askeri desteğinin yetersizliği eleştirilmiş ve ülkede anti-Amerikancılık fikirleri yayılmaya başlamıştır. Aralık 1963’de Kıbrıs’ta başlayan çatışmalara ABD’nin yeteri kadar tepki göstermemesi ve Türk hükümetinin adaya müdahale etmek istemesine ABD’nin engel olmaya başlaması Amerika’ya karşı Türk kamuoyunda antipatik fikirlerin çoğalmasına neden olmuştur.

1965 yılının sonuna doğru Adalet Partisi iktidara geçtikten sonra sol eğilim içinde olanlar ABD’ye ve Türkiye’nin bu devletle ve NATO’yla olan ittifakına karşı yoğun eleştiri kampanyası başlatmışlardır. Bu kamuoyu baskısında kalan ve ABD’nin tutumlarından memnun olmayan hükümet yeni bir tutum içine girmiştir. Türkiye Türk topraklarında U-2 uçuşlarını yasaklama, Amerikan personeline uygulanan görev belgesi uygulamasında değişiklik yapma, İncirlik üssünün NATO dışı amaçlar için kullanılmasına izin vermeme, ABD’yle imzalanan ikili antlaşmaları yeniden gözden geçirmeye yönelik bir tavır içine girmiştir. Bu tavır karşılığını bulmuş ve Kasım 1967’deki Kıbrıs krizi sırasında ABD’nin genel olarak Türkiye’nin durumunu destekleyen bir tutum içine girmesi iki ülke arasındaki resmi ilişkilerin 1969’a kadar çok fazla sorun yaşanmasını engellemiştir. Bu yıldan sonra Amerika gençlerini zehirleyen eroinin büyük oranda Türk afyonu olduğunu iddia etmiş ve ABD Türk Hükümetinden haşhaş ekimini yasaklamasını istemiştir. Türkiye bazı kısıtlamalar getirmişse de bunu tamamıyla engellememiştir. Türkiye’de Amerika’ya karşı gösteri ve protestoların baş göstermesi nedeniyle Amerikan Kongresi Türkiye’nin artık kendileri için öneminin kalmadığını düşünüp Türkiye’yi ekonomik olarak cezalandırmayı düşündükleri sırada 12 Mart 1971’deki

ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Ülkenin ekonomik durumunun kötü olmasının yanında lise ve üniversitelerde terörist eylemler baş göstermiştir. Tarsus Lisesi'nde dönemin havasına barındıran çatışmalar öğrenciler arasında olmakla birlikte TAS (Tarsus Amerikan Okulu) öğrencileri bu tür çatışmalara katılmamaları için okul yönetimi ve öğretmenlerince büyük bir gayret gösterilmiştir. Ne yazık ki bu dönemde birçok insan yakınları kaybederken Türkiye oldukça buhranlı bir dönem içinde yol almaya çalışıyordu.

1979'lara kadar okuldaki kayıtlı öğrenciler hep erkek olmasına rağmen bu tarihten sonra bu gelenek sona erecek ve artık kız öğrencilerde TAC' da kayıt yaptırabilecekti. Okulun adının aslında Tarsus Amerikan Lisesi (TAL) olması gerekirken, İngilizce eski adı TAC (Tarsus Amerikan Koleji) söylemi devam etmiş ve 1980'li yıllara girerken arifesinde TAC'ın hazırlık sınıfı ve ortaokulunda 35 kız öğrenci kayıt yaptırmış ve Türkiye'deki Amerikan Board okullarından karma eğitime geçen ilk okul oldu. 1980'lerin sonunda TAC'ın kız öğrenci sayısı % 40'lara kadar ulaşacaktır⁹⁹. 1983'te okul içinde kız öğrencilerin bulunduğu bu anlamdaki ilk mezunlarını vermiş oldu. 1985'ten sonra okul, daha bölgesel olmaya karar verdi ve her yerden öğrenci kabul etmemeye karar verdi. Ayrıca 1986'ya kadarki süreçte her sınıftaki kız öğrenci sınıfın %40'nı oluşturuyordu¹⁰⁰.

1980'ler Türkiye'si huzursuzluğun hat safhaya ulaştığı birçok insanın öldürüldüğü, ekonomik sıkıntıların yaşandığı, millet ve vatan bütünlüğünü hedef alan kökleri dışarıda yasa dışı örgütlerin kol gezdiği bir ülke haline gelmişti. Milli birlik ve beraberliğin korunması, can ve mal güvenliğinin sağlanması, devlet otoritesini sağlamak amacıyla 12 Eylül 1980'de Orgeneral (Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı) olan Kenan Evren başkanlığında ülke yönetimine ordu el koymuştur¹⁰¹. 1980'lerde yaşanan birçok sorun ve değişen yönetim nedeniyle misyonerlerin bir kısmı ülkeyi terk etmenin daha doğru olduğu düşüncesiyle ülkelerine geri döndüler. Ülkenin içindeki ekonomik sorunlar aileleri etkilemiş bu durumun yansıması da TAC ödemelerini zorlaştırmış ve buhranlı dönemde okul ve yönetimde olumsuz yönde etkilenmiştir.

askeri muhtırayla bir ara rejim dönemine geçilmesi iki devlet arası ilişkilerin bozulmasını bir süre dondurmuştur. Sıkıyönetim ile Amerikan karşıtı grupların önüne geçilmiş ve haşhaş ekiminin tamamıyla yasaklanması ABD'yi memnun etmiştir. Fakat 1973 yılı Ecevit Hükümeti haşhaş ekimine izin verecek, buna karşı ABD Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımını kesmeye çalıştığı sırada Kıbrıs krizinin etkin olarak ortaya çıkması üzerine Türkiye adaya asker göndererek Rumların Türklere karşı olumsuz faaliyetlerinin önüne geçmeye çalışması üzerine ABD, Türkiye'ye ambargo uygulamıştır. Türkiye'nin tutumun cezalandırmak isteyen ABD, Ortadoğu'daki politikasında SSCB'ye karşı zor durumda olduğunu anlamış ve İran'daki olaylar nedeniyle en önemli müttefiki Türkiye'yi kazanmak için 1978'de ambargoyu kaldırmıştır. bkz. Nasuh Uslu, *a.g.e.*, s. 378-379 ; Alan Bartholomew, *a.g.e.*, s. 273-279.

⁹⁹ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁰⁰ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 286.

¹⁰¹ *12 Eylül Öncesi ve Sonrası*, Haz. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., 1980, s. 85.

5.6. 1980'lerde Tarsus Amerikan Lisesi 'nin Durumu

Bu tarihlerde TAL tüm olumsuzluklara rağmen kendini toparlamış ve üniversiteye girişte öğrencilerinin gösterdiği başarı okulun cazip halde bulunmasında yine bu yıllarda sağlamıştır. Böylelikle okul bir anlamda her türlü engele rağmen iyi bir eğiti verdiğini kanıtlamıştı. Buna yönelik 1983 -84 kayıtlarında öğrenci sayısı 512 iken 80'lerin sonuna doğru okul kayıtları 746'ya yükselmiştir.

Okul müdürü olan Wallace M. Robeson, okulun imkanlarını olabildiğince en iyi duruma getirmek için çalışmıştır. 1959 mezunlarından olan Özdemir Sabancı eğitime destek vermek ve mezun olduğu okulun olanaklarını artırabilmek için Shepard Hall'de kullanılması için okula bilgisayar hediye etmiştir. 1987 yılında Centennial Hall'de bulunan Özdemir Sabancı olarak anılan bölüme bilgisayarlar taşınmıştır. Aynı yıl Özdemir Sabancı'nın katkılarıyla okul kütüphanesine yeni bilgisayarlar kuruldu. Böylelikle son elli yıl içinde TAL kütüphanesi en modern görünüme kavuşmuş oldu. 1930'da okul kütüphanesinde 2500 kitap bulunurken, 1976 yılında 13000'nin üzerinde çıkan kitap sayısı 1988 tarihinde 18000'ne kadar ulaşmıştır. 1960'lara kadar okul fonuna para aktaran UCBWM para yardımını eskine oranla azaltmıştır. Kısa bir dönem için diyebiliriz ki UCBWM ile okul arasındaki ilişkiler düzelmiştir¹⁰². 1974 ile 1976 yılları arasında UCBWM'nin önderliğinde şekillenen School's Board Of Governors (Board Okullarının Yönetimi) ya da kısaca SBG adında yeni bir organizasyon içine girilmiştir. SBG'nin üyelerinin çoğu Türk olmakla birlikte bu üyeler 2 yıllığına seçilmiştir. Aynı zamanda bu kişiler Türkiye'deki 3 Amerikan okulunun Yerel Yönetim Kurulunun da (Local Executive Councils) temsilcisi durumundadırlar. Bu yerel yönetim kurulu mezunlardan oluşmakla birlikte sağlık, eğitim kuruluşlarının çalışmalarını ve bu anlamdaki organizasyonları desteklemektedir.1980'lerin başından itibaren seçilen (SBG) Board üyeleri ¹⁰³

1-Güner Baykal	10-Uğur Kartal
2-Şima Belik	11-Nesrin Mavitan
3-Richard Blakney	12-Martha Millett
4-Ayla Bozkut	13-Tuncay Osmanoğlu
5-William Edmonds	14-Alpaslan Özbay
6-Oktay Erkal	15 -Adil Öztoprak
7-Douglas Hill	16-Wallece Robeson
8-Esin Hoyi	18-Müjde Tekil
9-Canan Karatay	19-Melvin Mittler

¹⁰² Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 287.

¹⁰³ American Board Schools in Turkey, *Annual Report From The Board Governors 1981-82 School Years*, s. 1.

Zaman içinde yaşanan bazı mali yapılm ve değişimler içinde okul müdürü olan Mr. Robeson 1981-84 yılları arası okulun mali işleriyle de ilgilenmeye başlayacaktır¹⁰⁴.

Okul 1985’li yıllara geldiğinde bünyesinde çalışan öğretmen kadrosuna baktığımızda¹⁰⁵

- 1-Zühal Altaylı (Edebiyat Öğretmeni)
- 2-Hüseyin Altaylı (Resim Öğretmeni)
- 3-İ.Selçuk Biçer (İngilizce Öğretmeni)
- 4-Donald More Brasted (Tarih ve İngilizce alanında çalışmaları oldu)
- 5-Alan A. Bartholomew (Tarih ve Kütüphanecilik alanında çalışmaları oldu)
- 6-Paul E. Andrews (Matematik öğretmenliği ve idareci olarak çalıştı)
- 7-Mary S.Bartholomew (Almanca, İngilizce alanında çalışmaları oldu.)
- 8- Mrs. Bakkaloğlu (Matematik öğretmeni)
- 9-Mr.Bakkaloğu (Fen ve Matematik öğretmeni)

1984-85 yıllarında okul 63 mezun vermiş ve bu mezunlardan 53’ü Türkiye’de ki bir çok tıp okuluna girmeye hak kazanmıştır. Bu dönemlerde okul etkinlikleri içinde kurulan tiyatro kulübü, İzmir tiyatro festivaline katılmış ve “ Harvey” ve “Harput’ta Bir Amerikalı “ adlı oyunu sahnelemişlerdir. Ayrıca Adana ve Mersin Sanat Galerilerinde TAL öğrencileri resim ve fotoğraf çalışmalarını sergilemişlerdir. Yine aynı yıl düzenlenen kermes okul müdürü Robeson’un katkılarıyla meydana getirilmiş ve kermesten elde edilen gelir o dönem içinde 2.590.000 TL olmuştur¹⁰⁶. Öğrencilerin el emeklerinin kermeslerde ve daha öncesinde çarşıda satılması hem öğrencilerin el becerilerini geliştirmeleri ve bu anlamda kendilerini, zevklerini geliştirmelerini sağlarken aynı zamanda okulun ihtiyaçlarının karşılanması için de bu etkinlik bir yan gelir olarak da görülebilir.

Okulun 1895 yılındaki gelir ve giderlerine baktığımızda;

Gelirler

Okul Ücretleri	208.000. 000 TL
Diğer Gelirler (Bağışlar)	5000. 000 TL
Toplamda	213.000.000 TL

Giderler

Personel Gideri	130.000.00 TL
Eğitim Giderleri ve Burslar	26.000.000 TL

¹⁰⁴ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 287-293.

¹⁰⁵ *TAL NEWS*, 1st. Edition, Adana, Kemal Matbaa, s. 6 -9.

¹⁰⁶ *TAL NEWS*, 1st.Edition, s. 12.

İdari Giderler	10.000.000 TL
Yatılı Öğrencilerin Giderleri	25.000.000 TL
Yiyecek	32.000.000 TL
Toplamda	223.000.000 TL

Okulun gelir ve giderleri arasında 10.000.000 TL'lik açık olduğu görülmektedir¹⁰⁷. Dolayısıyla TAL her ne kadar ayakta durmuş olsa da kendi içinde zaman zaman ciddi mali sorunlar yaşamış ve bunu gidermek için ciddi çalışmalar içine girmiştir.

- 1986 yılında TAL'da çalışan öğretmen kadrolarına baktığımızda ;
- 1-Virginia Devens (Ortaokul kısmında Fen ve İngilizce derslerine girdi.)
 - 2-Onur Ersoy (Türk öğrencilerin din derslerine girmiştir.)
 - 3-Nejat Güngör (1972-81 ve 1983'ten sonra tekrar TAL'da Beden öğretmeni olarak çalıştır.)
 - 4-Asuman Can (Beden Öğretmeni)
 - 5-Ali Geyikli (Müzik Öğretmeni)
 - 6-Nur Cemal Eden (Beden Öğretmeni)

Okulda sağlıklı yaşamın ön koşullarından biri olan spor aktivitelerine önem verildiği kadrosunda 3 beden öğretmeni bulundurmasından bellidir. Ayrıca okulun zaman içinde artan başarısı daha önce ifade ettiğimiz gibi öğrenci kayıtlarının artmasına yol açmıştı. Dolayısıyla dar gelen okul binalarının genişletilmesi ve mimari çalışmaların başlaması gerekmektedir. Bu nedenle TAL idaresi okulun görünümünün daha modern olması ile birlikte daha kullanışlı ve öğrenci talebini karşılayacak binaların yapımı için Mimar Fethi Dağlık ile temasa geçmiştir¹⁰⁸.

UCBWM'nin sorumluluğunda çalışan Near East Mission (Yakın Doğu Misyonu) mali ve personel işlerin idaresine bakmakla birlikte bu misyon örgütüne işlerlik kazandıran yine UCBWM'ye bağlı ve onun kontrolünde çalışan Friends of The Amerikan Board Schools (Amerikan Board Okullarının Arkadaşlığı) olup 1987 yılında Amerikan Board'a bağlı okulların mali yapılanmaların güçlendirilmesi ve öğretmen ihtiyaçlarının sağlanması ve okullarla ilgili sorunların giderilmesi gibi meselelerde yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuştur.

1987 yılında TAL idaresi, Amerika'da bulunan USAID'e (United States Agency For International Development) okula bağış yapılması için bu kuruluşa müracaat etmiştir. Bu kuruluş okul kampusu içinde ki Friend Ship ve Unity Hall içindeki kütüphanenin,

¹⁰⁷ TAL NEWS, 1.st.Edition, s. 14.

¹⁰⁸ TAL NEWS, 2 nd. Edition, Adana, Kemal Matbaa, s. 3- 18.

laboratuvarların, sınıfların ve yıpranmış durumda olan Brewer Hall'in onarımı için okula oldukça yüklü bir bağışta bulunulmuştur. Okulun modernize edilmesi ve binaların bakım ve onarımı 1992 yılına kadar devam etmiştir. Bakım ve onarım çalışmalarının sürdüğü bina öğrencileri bu sırada içinde 8 sınıfı, bir tenis odası ve Özdemir Sabancı Bilgisayar merkezinin bulunduğu Centennial Hall'e aktarılmıştır. Yine aynı yıl okulun karşısında bulunan ve 1. Dünya Savaşında hem Türk askerlerce hem de Fransız askerlerce kullanılan Sadık Paşa Konağı (Sadık Paşa, okul müdürlerinden olan Dr. Cristie'nin en yakın arkadaşlarından biridir.) satın alınarak kampus binalarından biri olmuştur¹⁰⁹.

TAL'da tam olarak 21 yıl boyunca hem müdürlük yapan hem de öğretmenlik yapan Wallece Robeson, 1967 ile 1988 yılları arasında Tarsus Amerikan Koleji'nde müdürlük yapmakla birlikte 1968 yılında Amerika'ya gitmek durumunda kalmış ve onun yokluğunda yerine 1967 ile 1973 yılları arası Alan McCain hizmet vermiştir. Robeson'un Tarsus'a geri gelişinden sonra okuldaki müdürlük görevine tekrar başlamış ve 1986 yılına gelindiğinde Robeson meslek hayatının 35 yılını doldurmuştur¹¹⁰. Wallece Robeson'un 1988 yılında istifa etmesinden sonra görevi devralacak olan ve daha önce okulda çalışmış olan Alan McCain iki yıl çalıştıktan sonra müdürlük görevinden istifa eden son Protestan misyoner oldu. Yerine gelen Ronald Schuiz, okulu son beş yıl boyunca kısa sürelerle yöneten bir dizi profesyonel yöneticinin ilkiydi. TAL'ın yönetim sorumluluğunu Türkiye'deki eğitim, sağlık ve sosyal alanında Board'ın mirasını koruma ve geliştirme görevini üstlenen bir Türk kuruluşu olan Sağlık ve Eğitim Vakfı'na (SEV) devretmişti¹¹¹.

Var olduğu yüz yılı aşkın süredir Tarsus Amerikan Koleji pek çok dönüşüme uğramıştır. Okulun amblemi Milli Eğitim Bakanlığı'nın logosunda bulunan, öğrenerek aydınlanmanın ortak sembolü olan meşale İncil'den esinlenerek koyulmuştur¹¹². Bir yanı sıra dini misyona gönderme yapan bu meşale aynı zamanda TAL'in ulaşmak istediği ve temel amacı olan yüksek, aydınlık ve ilerici eğitim anlayışın da ifadesi durumundadır.

Halen günümüzde varlığını sürdüren okul, 100 yılı aşkın bir süreden beridir varlığını devam ettirebilen ender okullardan biridir. Osmanlı Devletinden bu yana geçirdiği sarsılmalarına rağmen ısrarlı direnişi ve ciddi çalışmaları nedeniyle ayakta kalabilmeyi başarmıştır. Birçok misyonerin çalıştığı bu okulda Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminde özellikle Ermenilerin ayrılıkçı çalışmalarına destek veren bu okul Cumhuriyet döneminden sonra getirilen yeni kanun ve tedbirlerle bu olumsuz özelliğinden sıyrılarak ya da en aza

¹⁰⁹ Alan A. Bartholomew, *a.g.e.*, s. 292-296.

¹¹⁰ Alan A. Bartolomew, *a.g.e.*, s. 297.

¹¹¹ Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 35.

¹¹² Brian Johnson, *a.g.e.*, s. 37.

indirgemeye çalışarak eğitim çalışmalarına daha fazla ağırlık vermiştir. İçinde Türkiye'nin tanıdığı birçok ismin okuduğu bu okul, niversite sınavlarına girişte mezunlarının birçoğunu iyi bölümlere girmelerinde ciddi ve azimli bir tavır sergilemiştir. İyi bölümleri kazanan TAL ğrencileri Türkiye'de bugün önemli mevkilere gelebilen ve uluslar arası arenada en az üç lisan bilen gençlerin olduğu bir okul olmakla birlikte aynı zamanda tercih edilmesindeki en önemli amillerden biri de bu özelliğidir. Okul, bu geleneğini kuruluş yıllarından itibaren sancılı dönemler geçirmekle birlikte bugüne ulaşmış bir Amerikan Okulu olarak hedefleri doğrultusunda çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir

SONUÇ

Toplumların ilerlemeleri için gerekli amillerden biri iktisadi unsurların güçlü olmasıyla birlikte her türlü bilgi gücünü elinde bulundurabilen donanımlı bir eğitim kadrosu ve bu unsurları sağlayacak sağlam eğitim politikasının olmasından geçmektedir. Devletlerin içindeki unsurların bir arada tutulabilmesi ve bu unsurlardan devlet ve millet adına en doğru şekilde faydalanılabilmesi devlet eliyle şekil almış, alt yapısı sağlam ve uzun soluklu hazırlanmış eğitim programlarından geçmektedir.

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemde İlimiye sınıfı içinde yetiştirilen kadro oldukça sağlam, sahasında uzman ve eğitimin bir devlet için önemini kavramış insanlardan oluşuyordu. Büyük Selçuklu Devleti zamanında İslam'a zarar veren ve halkın kafasını bulandıran Batını faaliyetlerine karşı inşa edilen medreselerde din ilimleriyle beraber fen ilimleri de önem verilmiştir. Bu süreç içinde önemli bilim adamları çıkmış ve bu gelenek Osmanlı Devleti tarafından da en doğru biçimiyle 17. yüzyılın sonlarına kadar devam ettirilmiştir.

Osmanlı Devleti, çok uluslu olmakla birlikte farklı din ve etnik kökenden insanların bir arada yaşadığı bir devlettir. Bu farklılıkları sonuna kadar kullanmak isteyen Hristiyan misyonerler, görünüşte Müslüman insanlara Hristiyanlığı yaymak için çabalamışlarsa da temsil ettikleri devletlerin Osmanlı topraklarını parçalanma planlarının gerçekleştirilmesinde yardımcı unsur olarak çalışmışları misyonerlerin en hakiki amaçları arasındadır. Hristiyan misyonerlerin Anadolu'da oldukça faal olmalarının en önemli nedeni Osmanlı Devleti'nin içindeki yabancı unsurlara göstermiş olduğu hoşgörüden kaynaklanmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin içindeki gayrimüslim tebaa misyonerler tarafından sürekli kışkırtılmış ve milliyetçilik fikrinin aşılmasıyla devletin parçalanması yoluna gidilmiştir. Bunun gerçekleşmesi için de Osmanlı Devleti'ne karşı en önemli koz olarak kurulan yabancı ve azınlık okullarıyla sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti içinde misyonerlerin mantar gibi çoğalmasında ki en önemli bir başka amil de yabancılara verilen "Kapitülasyon"lardır. Osmanlı Devleti tarafından verilen imtiyazlar başlangıçta olumluymuş gibi görünmüşse de daha sonra büyük bir sorun olarak Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkacaktır. Verilen her imtiyaz misyonerlerin çalışma alanlarını ve etkinliklerini arttırmıştır. Böylelikle bir dereceye kadar imtiyazlar sayesinde dokunulmazlık diyebileceğimiz bir gücü de elde etmiş olmaları sebebiyle Osmanlı Devleti tarafından alınan tedbir kararları pek uygulanılamamıştır. Bu da en güzel tedbirin, misyonerlere ihtiyaç duymayacak şekilde, kendi toplumuna gerekli olan tesislerin toplum hizmetine sunulmasıyla sağlanacağını göstermektedir. Çünkü Osmanlı yetkilileri düşünülen

tedbirlerin başında devlet eğitim sisteminin geliştirilmesi olduğunu belirtmiştir. Gayrimüslim cemaatlerin yöneticilerinin düşüncesi Osmanlı idarecileri ile aynıdır. Bu da misyonerlerin yaptığı faaliyetlerin, daha çok mensubu bulunduğu devletin, nüfuzunu, kendi dinlerini ve siyasi otoritelerinin gücünü tesis etmeye çalışmalarından kaynaklanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde faaliyet yürüten misyonerlerin seçmiş oldukları coğrafya da tesadüf değildir. Planlı programlı olarak seçilmiş olan bölgeleri kendi nüfuz sahaları olarak değerlendirmiş ve bu bölgelere kimsenin girmesini istememişlerdir. Aslında misyonerlerin mensubu bulunduğu devletlerin politikaları doğrultusunda seçilmiş olan bölgeler, daha sonra devletlerin nüfuz sahası olarak tespit edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri Osmanlı topraklarını paylaşmaya başlamışlardır. Osmanlı topraklarında yapılan paylaşımlar misyonerlerin mensubu buldukları devletlerin menfaatlerine göre yapılmıştır. İngilizler, petrol rezervinin bol olduğu Arap topraklarını, Fransızlar ise Güney Anadolu ve Akdeniz sahillerini işgal etmişlerdir. Bu alanlardaki işgaller ve paylaşımlar her iki devletin misyoner ve müesseselerinin çokluğu da dikkate alınarak yapılmıştır. İtalyanlar ise, bu yatırımları ve misyon kuruluşlarının ağırlığı, Batı Anadolu ile Güney Batı Akdeniz sahilleridir. Bu da yılların bir birikimi sonucu nüfuz sahası olarak seçilen bölgeye sahip olmak için yapılan son hamle olarak kabul edilir düşüncesindeyiz. Amerika'ya savaş sonrası manda tesis etmesi için teklif edilen bölgede ise, yıllardan beri en büyük yatırım Amerika tarafından yapılmıştır.

Amerika'nın Anadolu topraklarındaki en önemli misyon merkezlerinden biri de araştırma sahamız olan Tarsus Misyonudur. Misyonun görünen amacı her ne kadar bölgedeki gayrimüslim azınlıkların dini ve kültürel yönden eğitilmesi gibi insani bir görünüm arz ediyorsa da Amerika'nın Anadolu coğrafyasındaki siyasi ve ekonomik amaçları için çalıştıkları dikkatli bakıldığında apaçık görünen bir gerçektir. Tarsus Misyonunda kurulmuş olan St. Paul Enstitüsü, Ermenilerin eğitime ve ayrılıkçı hareketlerine destek vermiştir. Ayrılıkçı hareketleri kontrol edecek ve Amerika'nın planlarını gerçekleştirmesi için gerekli zemini hazırlayacak liderler de Tarsus misyonu da yetiştirilmiştir.

Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkan Osmanlı Devleti'nde misyonerler işgal kuvvetleriyle birlikte bölücü çalışmalarına başlamalarına neden olmuştur. İşgal kuvvetlerinin desteklediği misyoner gruplarından biri de Amerikalı misyonerlerdi. Milli mücadele döneminde düşmana karşı Türk halkını bilinçlendirmeyi amaçlayan ve önce ulusal bağımsızlığa önem veren Mustafa Kemal azınlıkların ayrılıkçı hareketlerine destek veren Amerikalı misyonerlerin yurt dışına sürülmesini istemiştir.

Milli mücadele devam ederken dahi Türk halkının aydınlık, bilgiyle donanmış ve cehaletten uzak insanlardan oluşması için eğitim meselesine ağırlık veren Mustafa Kemal, Lozan görüşmelerine gönderdiği heyetten aynı hassasiyeti istemiştir. Bu nedenle başını Fransa'nın çektiği yabancı okullar meselesi Türk Hükümetince Türkiye'nin iç sorunu olarak görüldüğünden yabancı devletlere taviz verilmemiştir. Anadolu'da bir yandan medreselerde bir yandan yabancı okullarda bir yandan devlet okullarında farklı eğitim programlarının uygulanması halk içindeki sosyal ve kültürel birliği bozduğu için bu amaçla Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkartılmıştır. Böylelikle Tarsus'taki Amerikan Okulu, bu kanunla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak devlet kontrolünde bugün de varlığını sürdüren bir okul konumundadır.

BİBLİYOGRAFYA

I. Arşivler

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- a. Sadaret Evrakı, Tasnif Kodu: MKT. MHM, Dosya No: 616, Gömlek Sıra No: 5
- b. Elçilik ve Şehbenderlik Tahrirâtı, Tasnif Kodu: Y. PRR. EŞA, Dosya No: 22, Gömlek No: 49
- c. Hariciye Nezareti Siyasi Kısım, Tasnif Kodu: HR. SYS, Dosya No: 2792, Gömlek No: 51, Tarih: 1897.5.10, Orjinal Kayıt No: 307/ 53
- d. Zaptiye Nezareti, Tasnif Kodu: ZB, Dosya No: 705, Gömlek Sıra No: 7
- e. Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı, Maarif Nezareti Maruzatı, Tasnif No: Y.PRK. MP, Dosya No. 3, Gömlek No: 11, Tarih: 1311 . B, 2

2. American National Archives

- a. American National Archives, Record Of The Department Of State Relating To Internal Affairs Of Turkey, 1930- 1944, Microfilm Publication M1224, Rol 12

II. Araştırma ve İncelemeler

AÇIKSES, Erdal, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2003.

_____, “ Lozan'da Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında İmzalamam 6 Ağustos 1923 Tarihli Antlaşma” *Atatürk Yolu*, Yıl: 11, Cilt: 6, S: 21, Ankara, 1998, s.1-31

_____, “ Şark Meselesinin Bir Pratiği olarak Doğu Anadolu'da Misyonerlik Faaliyetleri”, *Cumhuriyet'in 75.Yılında Doğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu*, Bildiriler (17- 19 Aralık), Elazığ, 1998, s. 195-196.

AKDAĞ, Mustafa, *Celali İsyanları*, Barış Yay., Ankara, 1999.

AKGÜN, Seçil, “Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü”, *Atatürk Yolu*, Yıl 1, S: 1, Ankara, Mayıs 1988, s. 1-12.

_____, “ Tevhid-i Tedrisat”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, s. 37- 50.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yay., İstanbul, 2001.

ALAN, Gülbadi, “ Protestan Amerikan Misyonerleri Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi”, Erciyes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 10, Kayseri, 2001, s. 184- 185.

Alumni News, Tarsus American College, Vol. II, No: 1, November,1974, s. 1- 2.

Amerikan Board School İn Turkey, Annual Report From The Board Of Governors, 1981-1982 School Years, s. 5-6 (Basım yeri yoktur.).

- ARI**, Asım, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, Gazi Üniversitesi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, S: 2, Ankara, 2002, s. 189-190.
- ARMAOĞLU**, Fahir, *On Dokuzuncu Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789- 1914)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1999.
- ATATÜRK**, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Cilt: 2, Kemer Yay., İstanbul, 1999.
- BARTHOLOMEW**, Alan Alfred, *A History Of Tarsus Amerikan School (1888- 1988)*, İstanbul, 1988.
- _____, *Tarsus Amerikan School, 1888-1988: Evolution Of A Missionary Institution In Turkey*. May, 1989.
- BAYRAM**, Sadi, “Merzifon Anatolia Koleji-1”, *Türk Dünyası Dergisi*, S:229, Ocak, 2006, s. 41-42.
- Catalogue Of Saint Paul’s Institute İn Tarsus, *Asia Minor*, July, 1896, s. 1-3.
- Catalogue Of St.Paul’s Institute, Tarsus, *Asia Minor*, 1887- 1904, s. 3-4.
- Catalogue Of St. Paul’s Institute, Tarsus, *Asia Minor*, February, 1904, s. 47- 48.
- Catalogue Of St. Paul’s Institute, Tarsus, *Asia Minor*, 1914- 1915, s. 3- 5.
- COBB**, StanWood, *The Real Turk*, The Pilgrim Press, Boston (Basım tarihi Yoktur.).
- CÖHÇE**, Salim, “Büyük Ermenistan’ı Kurma Projesinde Kürtlere Biçilen Rol”, (Fırat Üniversitesinin 25. Kuruluş Yıldönümü), *1. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu*, Bildiriler (27-29 Mart), Elazığ, 2000, s. 511-514
- ÇELİK**, Kemal, *Milli Mücadele’de Adana ve Havalisi (1918- 19229)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998.
- DANACIOĞLU**, H. Esra, *Anadolu’da Amerikan Misyoner Faaliyetleri (1820- 1914)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.
- DOĞAN**, Ayhan, “Maraş’ta Misyonerlik Faaliyetleri”, *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 11, Kayseri, 2001, s. 310 -311.
- Dr. Christie., Of Tarsus, *President Of St. Paul’s Institute*, Central Turkey, s. 245 (Basım yeri ve tarihi yoktur.).
- EDDY**, David Brewer, *What Next İn Turkey*, Glimpes American Board, Work İn The Near East, Boston, 1913.
- ERDOĞAN**, Dilşen İnce, “Amerikalı Misyonerlerin Ermeni İsyanlarının Çıkmasındaki Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, *Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 9, Isparta, 2003, s.148 -161

- _____, “Amerikalı Misyonerlerin Ermeni İsyanlarının Çıkmasındaki Etkileri”, *IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu*, (16 -17 Ekim), Elazığ, 2003, s. 301.
- ERGİN**, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt: 1-2, İstanbul, 1977.
- ERGÜN**, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay., Ankara, 1997.
- ERHAN**, Çağrı, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Yay., 2001.
- EROĞLU**, Veysel, *Ermeni Mezalimi*, Sebil Yay., İstanbul (Basım tarihi yoktur).
- ERTUĞRUL**, Halit, *Kültürümüzü Etkileyen Olaylar*, Nesil Yay., İstanbul, 2005.
- FENDOĞLU**, Hasan, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı Amerika İlişkileri (1786-1829)*, Beyan Yay., İstanbul, 2002.
- FORUM**, Tarsus American College, Marc, 1966, s. 2-5.
- GATES**, Frank Caleb, *Not To Me Only*, Princeton University Press, Princeton, London: Humphrey Milford: Oxford University Press, 1940.
- GENÇ**, Mehmet, *Osmanlı'da Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul, 2002.
- GIBBONS**, Helen Davenport, *The Red Rugs Of Tarsus (A Woman's Story Of The Armenian Massacres)*, Editor: Hagop Turabian, 1918.
- GRANVILLE**, Edgar, *Çarlık Rusya'nın Türkiye'deki Oyunları*, Çev. Orhan Arıman, Yarı Yay., Ankara, 1967.
- GREW**, Joseph, *Lozan Günlüğü*, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, Multilingual Yay., İstanbul, 2001.
- GÜLER**, Yavuz, “Osmanlı Devleti Dönemi Türk Amerikan İlişkileri (1795- 1914)”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, S:1, 2005, s. 230- 238.
- _____, “İkinci Dünya Harbi Sonrası Türk Amerikan İlişkileri (1945- 1950)”, *G.Ü.K.E.F. Dergisi*, Cilt: 5, S: 2, 2004, s. 210-218.
- GÜRÜN**, Kamuran, *Ermeni Dosyası*, Remzi Kitapevi., 2005.
- HAYDAROĞLU**, İlknur Polat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar ve Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2003, s. 21- 35.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ocak Yay., Ankara, 1993.
- HÜLAGÜ**, Metin, “Osmanlı'dan Cumhuriyete Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye”, *E.Ü.S.B.E. Dergisi*, S: 10, Kayseri, 2001, s. 57-67.
- İLERİ**, İlay, “Azınlıkların Eğitimi”, *OTAM*, S: 17, Ankara, 2005, s. 312-327.
- JENKINS**, Hester Donaldson, *An Educational Ambassador To The Nears East*, Printed in United States Of America, 1925.

- JOHNSON**, Brain, *Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan Miras (Tarsus Amerikan Koleji'inin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri)*, Çev. Handan Cingi, Ofset Yapımevi, İstanbul (Basım yılı yoktur.).
- KIRŞEHİRLİOĞLU**, Erol, *Türkiye'deki Misyoner Faaliyetleri*, İstanbul, 1963.
- KOCABAŞOĞLU**, Uygur, *Anadolu'daki Amerika*, İmge Kitapevi, Ankara, 2000.
- KODAMAN**, Bayram, *Sultan II.Abdulhamid Devri Anadolu Politikası*, Ankara, 1987.
- KUTAY**, Cemal, *Türk Milli Mücadelesinde Amerika*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1979.
- MATTESONS**, Roger P., *My Years In Turkey (1923- 1927)*, May, Des Plainnes, İllionis, 1982.
- MUTLU**, Şamil, *Osmanlı Devleti'nde Misyonerlik Faaliyetleri*, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2005.
- On İki Eylül ve Sonrası*, Haz. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1980 (Yazar adı yoktur.).
- ORTAYLI**, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yay., İstanbul, 2006.
- ÖGEL**, Bahaeddin- **YILDIZ**, Hakkı Dursun- **KIRZIOĞLU**, Fahrettin- **ERÖZ**, Mehmet- **KODAMAN**, Bayram- **ÇAY**, Abdulhak, *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, Ankara, 1986.
- ÖZDEMİR**, Hikmet, “ Ermenilerin Uyraklık Sorunu”, *80.Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyumu*, Ankara, 2005, s. 117-118.
- ÖZDEMİR**, Hikmet-**ÇİÇEK**, Kemal- **TURAN**, Ömer- **ÇALIK**; Ramazan- **HALAÇOĞLU** Yusuf, *Ermeniler: Sürgün ve Göç*, Türk Tarih Kurumu Yay., 2005.
- Report Of St. Paul's Collegiate Institute*, September, Tarsus, 1905- 1906, s. 2-6.
- RAMSAY**, W.M., *Tarsus (Aziz Pavlos'un Kenti)*, Çev. Levent Zoroğlu, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2000.
- SAKAOĞLU**, Necdet, *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2002.
- SANDER**, Oral- **FİŞEK**, Kurthan, *Türk Amerikan Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829- 1929)*, İstanbul, 1977.
- SELEK**, Sabahaddin, *Anadolu İhtilali*, Cilt: 1, Kastaş Yay., İstanbul, 2004.
- SEMİZ**, Yaşar, *Türk Amerikan Münasebetleri Işığında Chester Projesi*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1987.
- SEVİNÇ**, Necdet, *Ajan Okulları*, İstanbul, 1975.
- _____, *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*, Milenyum Yay., 2002.

- SEZER**, Ayten, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923- 1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- SHAW**, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (1808- 1975)*, Çev.Mehmet Harmancı, Cilt: 2, E Yay., İstanbul, 1983.
- STONE**, Frank, *Academies For Anatolia*, Boston, 1984.
- STONE**, Barbara- **STONE**, Frank, *Teaching and Being Taught In Turkey (1953- 1970)*, Recollection Of The American School For Turkish Youth İn Tarsus, Hacettepe University, Ankara, 2000.
- STRONG**, William, *The Story Of The American Board*, The Piligram Press, Boston, 1910.
- TAL NEWS**, 1st. Edition, Kemal Matbaa, Adana, s. 3-29.(Okula ait bir dergidir.).
- TAL NEWS**, 2nd. Edition, Kemal Matbaa, Adana, s. 3-34.
- Tarih Ansiklopedisi**, Cilt No: VI, Berikan Yay., Ankara, 2002, s. 334.
- Tarsus American College**, A Secondary School For Boys, Genel İnformation, Tarsus, Turkey,1964- 1965, s. 1-35.
- Tasus American College Catalogue**, For 1964- 1965, s. 1-43.
- Tarsus American College**, HandBook for New Lise Students, Tarsus, İçel, Turkey, 1964, s. 1- 22.
- TAŞDEMİRÇİ**, Ersoy, “ Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar”, S.10, *E.Ü.S.B.E. Dergisi*, S: 10, Kayseri, 2001,s. 14- 30.
- The Missionary Herald**, Vol. LXVII, No: XII, December, 1872, s. 379-381
- The Moslem Word**, “ Central Turkey İn War Time”, Vol. V, New York,1915, s. 305-306.
- TOKSÖZ**, Meltem, *The Çukurova: From Nomadic Life To Comercial Agriculture (1800- 1908) Dissertation*, 2000.
- TOPDEMİR**,Hüseyin Gazi, *İbrahim Müteferrika ve Türk Matbaacılığı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.
- TOZLU**, Necmettin, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Ankara, 1991.
- TURAL**, Sadık, *Ermeni Meselesine Dair*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2001.
- USLU**, Nasuh, *Türk Amerikan İlişkileri*, 21.Yüzyıl Yay., Ankara, 2000.
- VAHAPOĞLU**, Hidayet, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Ankara, 1990.
- WHITE**, GEORGE E., *Adventuring With Anatolia*, Paris, 1940.
- [http:// www. Sev. org.tr/ sev / default.aspx](http://www.Sev.org.tr/sev/default.aspx) (06.11.2006).

EKLER

A-BELGELER

المجلس اؤد اؤده:
 ۱۸۹۵-۱۸۹۶ (گروسکا خادتهکی) روسیه
 "Marblehead"
 ۱۸۹۵-۱۸۹۶
 ۷۸۱۵/۷۶۹
 ۱۲
 ۱۸۹۵-۱۸۹۶

۱۲۱۲ sep ۷۶

Belge 1- BOA, *Elçilik Ve Şehbenderlikler Tahriratu*, Tasnifi Kodu: Y.PRK EŞA. Dosya No: 22, Gömlek Sıra No: 49 (Tarsus'taki Amerikan Board'a bağlı okul öğretmenler ile ilgili çıkan hadise üzerine Amerika'dan gönderilen 'Marblehad' isimli Amerikan harp gemisinin Türkiye'ye gönderilişi hakkında)

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-402; State Dept. Guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Burtin NARS, Date 1-28-80

Enclosure No. 1 to Despatch No. 517
 of January 10, 1935, from the Embassy at Istanbul.

EDUCATION IN TURKEY.

I. Administration and Support of the Schools, including Organization and Powers of the Ministry of Education, the Sources and Amount of School Funds.

All educational activities in Turkey fall under the jurisdiction of the Minister of Public Instruction who is a member of the Cabinet, chosen by the Prime Minister from among the members of the Grand National Assembly. While the Council of Ministers is collectively responsible for matters relating to general policy, the Minister of Public Instruction - as every other member of the Cabinet - is individually responsible for the conduct of the affairs falling within his province. Although certain schools of superior grade are, for technical and administrative reasons, not directly subordinated to the Ministry of Public Instruction, the jurisdiction of this department extends also over these schools in regard to the elaboration of curricula, determination of scholastic standing, etc. No educational institution may be opened and operated in Turkey without the authorization of the above Ministry.

The Minister of Public Instruction exercises his powers through a central and provincial organization. The central organization, namely the "Ministry" at Ankara, consists of an Undersecretariat, the Council of Public Instruction, the National Board of Education and Training, the Board of Inspectors, the Directorates General of Superior, Secondary, Primary and Professional and Technical Education; and the Directorates of Personnel, Museums (Archaeology), Libraries, School Museums, Constructions, Equipment, and Archives.

The provincial organization consists of 59 districts into which Turkey is divided for administrative purposes. A Director of Public Instruction, appointed by the Minister of Public Instruction, represents the Minister in each province (vilayet) and exercises direct administrative jurisdiction over all elementary schools in his district, whereas the schools of a secondary and superior grade are directly administered by the central organization in Ankara.

A similar distinction is made regarding the financing of these institutions. Schools of a secondary and superior grade are financed by the State Budget, but
 primary

DECLASSIFIED E.O. 12065, Sec. 3-402; State Dept. Guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Butts NARS, Date 1-28-80

- 2 -

primary schools are maintained by provincial budgets. Revenue for the maintenance of primary schools is derived from provincial taxation in the form of an additional percentage on general taxes, the percentage being determined by each vilayet according to its needs. The annual sum set aside by each province for the maintenance of primary schools is, however, subject to the approval of the Minister of the Interior and that of the Ministry of Public Instruction. The total sums actually allotted for this purpose during the fiscal years 1929 - 1933, were as follows:

<u>Fiscal Year</u>	<u>Turkish Pounds</u>
1929 - 1930	16,517,698
1930 - 1931	15,438,014
1931 - 1932	14,152,595
1932 - 1933	12,645,169

As regards the total expenditures of the State on secondary education, comprising finishing schools, junior and senior high schools (lycées), as well as commercial and trade schools, the following figures have been given out by the Ministry:

<u>Fiscal Year</u>	<u>Turkish Pounds</u>
1929 - 1930	5,441,997
1930 - 1931	5,742,763
1931 - 1932	5,024,436
1932 - 1933	4,354,220

Adding to the above figures the sums spent by the Ministry of Public Instruction and the other Ministries for superior and professional education, (which vary between 2 and 2-1/2 million Turkish pounds per year), the total sums actually spent by the State for education in Turkey amounted to the following:

<u>Fiscal Year</u>	<u>Turkish Pounds</u>
1929 - 1930	23,760,769
1930 - 1931	23,858,895
1931 - 1932	21,794,138
1932 - 1933	19,286,435

To these figures may be added the sums spent for education by private Turkish schools, minority schools and foreign schools in Turkey which, according to official data, were as follows:

<u>Fiscal Year</u>	<u>Turk. Private schools</u>	<u>Minority Schools</u>	<u>Foreign Schools</u>	<u>Total</u>
1929 - 1930	610,607	1,485,810	2,670,915	4,767,332
1930 - 1931	670,489	1,547,495	3,474,922	5,692,906
1931 - 1932	722,778	1,599,630	2,680,262	5,002,670
1932 - 1933	683,116	851,870	2,010,273	3,545,259

II. School

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-402; State Dept. Guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Burtz NARS, Date 1-28-80

- 3 -

II. School Organization by Years
showing the Number of Years necessary to Com-
plete the Courses in Elementary, Secondary, and
Normal Schools and the Plans for Higher Institu-
tions.

The following table shows Turkish school organiza-
 tion by years as well as the years required to complete
 the different grades. In the case of superior education
 the years required to complete this stage naturally de-
 pend on the course of study selected.

<u>Age</u>	<u>Type of School</u>	<u>Education</u>	
4	Kindergarten (only in a few large cities)	Primary Education	
5			
6			
7	Elementary School (compulsory and gratuitous)		
8			
9			
10			
11			
12	High Schools		Secondary Education
13			
14			
15	Lycées		
16			
17			
18		Superior Education	
19			
20 - 22			

In addition to the regular High Schools and Lycées,
 secondary education includes Normal Schools, Village
 Normal Schools, Normal Schools for Music, Trade Schools,
 Commercial Schools, Agricultural Schools, the Naval and
 Military Academies, and professional schools maintained
 by certain Ministries to train personnel such as health
 officers, minor judicial personnel, tax officials, police-
 men, post officials, surveyors and mechanics.

Superior education comprises the institutions list-
 ed under Section VII.

The

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sup. 3-402; State Dept. Guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Dwyer NARS, Date 1-28-80

- 4 -

The period of study required to complete the courses of superior educational institutions naturally differs. However, with the exception of certain professional schools, the curriculum of the regular high school and lycee also constitutes the basis of the instruction of the other schools enumerated above under secondary education.

III. Courses of Study, Subjects offered and Time Allotments for each subject in all Grades of Educational Institutions.

The subjects taught as well as the time allotted weekly for each subject in the three essential grades of schools and in normal schools is indicated in the following tables:

ELEMENTARY SCHOOLS

<u>Subject</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>	<u>V</u>	
Turkish	12	12	10	7	7	hours
Biology	4	4	4	-	-	"
Arithmetic and) Geometry)	2	2	3	3	3	"
History	-	-	-	2	2	"
Natural Sciences	-	-	-	2	2	"
Civics	-	-	-	2	2	"
Drawing and Handi-) craft)	4	4	4	3	3	"
Music	2	2	2	2	1	"
Physical Training	2	2	2	2	1	"
Home Economics (for girls)	2	2	2	2	1	"
Sewing (for girls)	-	-	-	1	1	"

HIGH SCHOOLS

<u>Subject</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	
Penmanship	1	1	1	hours
Turkish	6	5	4	"
History	2	2	3	"
Geography	2	2	1	"
Civics	1	1	1	"
Botany and Biology	-	2	-	"
Geometry	-	-	1	"
Physiology and Hygiene	-	-	3	"
Physics	-	2	2	"

Chemistry

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-702; State Dept. guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Dutzler NARS, Date 1-28-80

- 5 -

(High Schools - cont'd)

Chemistry	-	2	2	hours
Mathematics	5	4	4	"
Science	3	-	-	"
Foreign Languages	5	5	5	"
Drawing	2	2	1	"
Music	2	1	1	"
Physical Training	2	2	1	"
Military Training	-	2	2	"
Child Care (for girls)	-	-	1	"
Home Economics	3	1	2	"

LYCEES

Subject	I	II	III		hours
			Science	Literature	
Literature	3	3	2	5	hours
Philosophy and Sociology	-	2	2	6	"
History	2	2	2	3	"
Geography	2	2	1	1	"
Mathematics	5	4	9	2	"
Geology	3	2	1	1	"
Physics	3	2	2	1	"
Chemistry	3	2	2	1	"
Foreign Languages	8	8	7	8	"
Physical Training	1	1	1	1	"
Military Training	1	2	2	2	"
Civics	1	1	-	-	"
Laboratory	2	3	3	3	"

In commercial schools the additional subjects taught are: Business correspondence, economic geography, accounting, commercial law and taxation, economics, finance, statistics and merchandising. Stenography and typing are taught in special night courses.

NORMAL SCHOOLS

Subject	I	II	III	IV	V	hours
Literature	-	-	5	3	3	hours
Turkish	6	5	-	-	-	"
Penmanship	1	1	-	-	-	"
Pedagogy, Sociology & Psychology	-	-	-	6	6	"
Methods in Teaching	-	-	-	-	9	"

History

Belge 6- *American National Archives*, Records Of The Department Of State Relating To Internal Affairs Of Turkey, 1930-1944, Microfilm Publication M1224, Rol 12 (Türkiye'deki okulların yönetimleri, parasal kaynakları ve Milli Eğitim Bakanlığının konuyla ilgili yaklaşımı hakkında)

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-402; State Dept. guidelines; 6/2/79
By Milt O. Gustafson NARS, Date 1-28-80

Ankara, March 25, 1932.

No. 1429

Subject: Problems of American Educational
Institutions in Turkey.

The Honorable
The Secretary of State,
Washington.

Sir:

There are two matters which are now troubling our Colleges. The first is the requirement that students who are not Turkish citizens must nevertheless continue to study the Turkish language and next year add Turkish History based on the new textbook compiled by the History Research Committee. As reported in the Embassy's despatch No. 1429, February 26, a more generous régime so far as foreign students were concerned had apparently been inaugurated by the Ministry of Public Instruction, but the announcement of this régime having led to criticism in the press

DECLASSIFIED BY: E.O. 12958, Sec. 3-402; State Dept. Guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Dwyer NARS, Date 1-28-80

-2-

1/ press, the Ministry hastened to modify its position with the result that a new order was issued, a copy of which I enclose.

The second matter which is giving some concern is the requirement that graduates of the American Colleges must take the Turkish Baccalaureate Examination before being allowed to carry on higher studies, notably at Istanbul University. In the case of the Woman's College, the Ministry has just granted a delay in applying this requirement until the beginning of the next academic year.

In order that the Department may gain a first-hand impression of the Turkish point of view on these two matters I am enclosing a series of translations of recent articles in the press. These articles clearly show that the Turks have in no sense relaxed their efforts at the unification and nationalisation of their educational system. There is nothing very new or startling in this point of view. It does however create a series of problems of adjustment for our institutions which were at one time and still are to a limited extent international so far as the composition of the student body is concerned. The curriculum of the Turkish lycée, furthermore, tends to be overcrowded and to cover a larger field than can be taught effectively. The adjustment of the curriculum of the American Colleges to meet this situation presents difficulties, especially if the quality of the teaching is to be maintained at a reasonably high level.

Respectfully yours,

G. Howland Shaw,
 Chargé d'Affaires a.i.

Enclosures:

1. Order, as stated.
2. Series of press articles.

360
 GHS/g

Belge 7- American National Archives, Record Of The Department Of State Relating To Internal Affairs of Turkey, 1930-1944, Microfilm Publication M1224, Rol 12 (Türkiye'deki Amerikan okullarının sorunları hakkında)

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-402; State Dept. Guidelines, 6/2/79
By Milt O. Burton NARS, Date 1-28-80

EMBASSY OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

Ankara, March 9, 1931.

DEPARTMENT OF STATE
RECEIVED
MAR 31 1931
DIVISION OF NEAR EASTERN AFFAIRS
COMMUNICATIONS AND RECORDS

INDEX + FILE
DEPARTMENT OF STATE
MAR 28 1931

Handwritten notes:
3/26/31
3/27/31
C. P. H.

My dear Mr. Murray:

Before his departure on leave of absence, the Ambassador turned over to me your letter of January 15 regarding the desire of Miss Margaret Boell to obtain employment as a teacher in a Turkish Government college for women.

I have discussed this matter with an official of the Ministry of Public Instruction and have obtained the following information: A very limited number of foreigners are being employed as teachers in Turkish schools, with salaries ranging from Ltq. 300.00 a month - in the case of teachers of languages - to Ltq. 500.00 a month - in the case of teachers whose unusual intellectual attainments as well as the advanced character of the subjects which they teach warrant such a salary. In view of the economies now being made in the budget, I fear that the number of foreign teachers employed in the future will be even more restricted than heretofore and that in order to effect a saving on

Wallace S. Murray, Esquire,
Chief, Division of Near Eastern Affairs,
Department of State,
Washington.

MAR 31 1931
FILED

0017410

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-402; State Dept. Guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Buntjen NARS, Date 1-28-80

- 2 -

travel expenses which are defrayed by the Ministry the teachers are more likely to be chosen from nearby European countries. The foreign teachers are engaged for terms varying from one to four years, the average being three years. Where teachers are engaged in European countries they are, I understand, interviewed by one or other of the inspectors of Turkish students abroad. There are two of these inspectors, one at Paris and one at Berlin. The contracts are signed at the most accessible Turkish Diplomatic Mission.

The official with whom I talked suggested that Miss Boell might make application through the Turkish Embassy at Washington. This application would in due course be considered by the Ministry of Public Instruction with a view to determining whether Miss Boell's services can be utilized.

Aside from any question of formal application, through the Embassy, it occurs to me that Miss Boell may be able to obtain valuable advice and assistance from the American Friends of Turkey, the headquarters of which organization are at 19 West 44th Street, New York. This, as you doubtless know, is an organization actively interested in a variety of forms of American-Turkish cooperation along philanthropic and educational lines.

Sincerely yours,

J. Howard Shaw

Belge 8- Amerikan National Archives, Records Of The Department Of Internal Affairs Of Turkey, 1930-1944, Microfilm Publication M1224, Rol 12 (Türkiyede'ki yabancı öğretmenlerin Türk okullarında çalışmaları ve yaşanan eğitim sorunlarına yönelik Amerikan-Türk iş birliği hakkında)

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-102; State Dept. guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Dutton NARS, Date 1-28-80

DOCUMENT FILE

NOTE

SEE 367.1164/195 FOR #506

FROM Turkey (Shaw) DATED July 13, 1933
 TO NAME 1-1127

REGARDING:

American schools in Turkey.

Informs of conference of American Board of Commissioners
 for Foreign Missions and visit to Ankara of Luther Fowle
 in connection with future policy of American schools.
 Attitude of Turkish authorities as concerns American and
 other ~~xxxx~~ foreign schools.

367.42 / 110

Belge 9 - *American National Archives*, Record Of The Department Of State Relating To Internal Affairs Of Turkey, 1930-1944, Microfilm Puplication M1224, Rol 12 (Amerikan Board'ın Türkiye'deki okulların geleceği üzerine Ankara'ya yaptığı ziyaret ve Türkiye'nin tutumu hakkında)

DECLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-402; State Dept. guidelines, 6/2/79
By Milt O. Dutton NARS, Date 1-28-80

Istanbul, Turkey, July 13, 1933.

No. 100

SUBJECT: Annual Conference of the American Board
of Commissioners for Foreign Missions,
and Policy of American Educational In-
stitutions in Turkey.

CONFIDENTIAL

The Honorable
The Secretary of State,
Washington.

Sir:

The missionaries of the American Board of
Commissioners for Foreign Missions have recently
held their annual conference. The necessity for
effecting economies was of course the central problem
considered at the conference. In order to have as
complete a picture of the situation as possible,
Mr. Luther Fowle spent a few days in Ankara before
the Conference and had conversations with officials
of the Ministry of Public Instruction, including the
Minister, Dr. Reşit Galip Bey. These conversations
developed two points of interest. In the first place
a strong preference was expressed in favor of the
American schools developing along lines of technical
and

DECLASSIFIED BY: G.O. 12065, Sec. 2-002; State Dept. Guidelines, 6/2/79
By Milt O. Gustafson NARS, Date 1-28-80

-2-

and vocational education rather than along lycée lines where the Turks feel they can more and more take care of themselves; in the second place, the idea of employing competent American teachers in Turkish schools was very well received. More significant, however, was a statement made to Mr. Fowle by the Minister himself of his general attitude towards foreign schools. Speaking from the political angle the Minister said that personally he would welcome the disappearance of the foreign schools. He explained that they recalled to the Turkish mind the Capitulations and the Lausanne Treaty and that, notably in the cases of the French and German diplomatic representatives, schools were made the subject of constant official conversations. He added, however, that Turkey's attitude towards foreign schools had always been in strict accordance with treaty obligations and that there was no intention of departing from this attitude now or in the future. Mr. Fowle tells me that these remarks were not made in any threatening or aggressive fashion. They were part of a conversation characterized by frankness and cordiality on both sides. The remarks do not really contain anything new but taken in conjunction with recent actions of the Ministry, they point the way to the progressive closing of one method of utilizing the services of foreigners in the field of education and to the opening up of a new and quite different method. The recent actions of the Ministry to which I refer are the following:

1. The

CLASSIFIED: E.O. 12065, Sec. 3-702; State Dept. Guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Gustafson NARS, Date 1-28-80

-3-

1. The appointment of Dr. Beryl Parker as an advisor to the Ministry of Public Instruction.
2. The request that when she returns to Turkey next autumn Dr. Parker will bring with her an American teacher for the Girls' School at Bursa.
3. The request of the Ministry to Dr. Monroe to recommend Americans as teachers in Turkish schools.
4. The employment of Mr. Lawrence Fawcett of Robert College to give an intensive summer course in methods of teaching English to the teachers of English in the Turkish schools throughout the country, and the intimation that henceforth English is to supplant French in the Turkish educational system.
5. The appointment of Ragip Mureddin Bey, Director of Elementary Education in the Ministry of Public Instruction, as the first Inspector of Turkish students in the United States.
6. The decision to send students of the Ministry of Public Instruction to the United States next autumn.

Clearly there is no tendency on the part of Turkey to turn away from the United States in the field of education. On the contrary, in the conversation with Mr. Fowle the Minister spoke emphatically of the importance which he attached to the teaching of English in Turkish schools and to the development of closer intellectual contact with the Anglo-Saxon countries. These ideas have been simmering at Ankara for the past three years, but in the past few months they

DECLASSIFIED BY: E.O. 12065, Sup. 3-402; State Dept. Guidelines, 6/2/79
 By Milt O. Butts NARS, Date 1-28-80

-4-

they have taken concrete shape.

There will be no interruption in the cooperation between American and Turkish educators. We are, I believe, witnessing a marked development of that cooperation not in the form of American schools, but rather in that of individual American educators employed by the Turkish Government. As time goes on there will doubtless be fewer and fewer American schools (I am not now referring to the Colleges) in Turkey, but more and more Americans working as individuals in the Turkish educational system.

The Missionary Conference decided to effect economies of \$80,000 over the next three year period. This is being accomplished by closing immediately the school at Gedik Paşa and a small reading room in Istanbul and by a limited reduction in personnel, chiefly through retirements for age. In this connection it is of interest to note that the American Board personnel in Turkey numbers now about 80 whereas before the war it was about 250.

Respectfully yours,

G. Howland Shaw,
 Charge d'Affaires ad interim.

360.
 CHS:FM

Belge 10- *American National Archives*, Record Of The Department Of State Relating To Internal Affairs Of Turkey, 1930-1944, Microfilm Publication M1224, Rol 12 (Amerikan Board'ın yıllık toplantısı ve Türkiye'deki Amerikan Board okullarının politikaları hakkında)

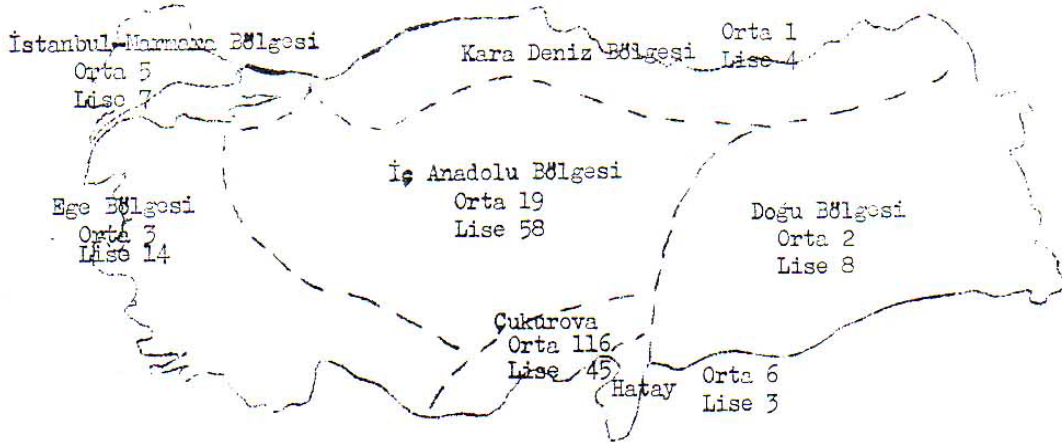
TARSUS AMERİKAN KOLEJİ 1964-65 ÖĞRENCİLERİNİN COĞRAFI DAĞILIŞI

(I)

Okulumuz Öğrencilerinin Nerelardan Geldiklerini
Gösterir Cetvel

Şehir	Orta	Lise	Toplam	Şehir	Orta	Lise	Toplam
Adana	30	11	41	Kadiri	2	1	3
Adapazarı	1		1	Karabük		2	2
Adıyaman		1	1	Kayseri		12	12
Aksaray		1	1	Kırşehir		1	1
Ankara	16	33	49	Kozan	2		2
Antakya	2	1	3	Malatya	1	1	2
Antalya	2	1	3	Mardin		1	1
Arapkir	1		1	Mersin	48	10	58
Ayvalık	1		1	Merzifon	1		1
Beyşehir		1	1	Muğla	1		1
Bursa	1	1	2	Muş		1	1
Ceyhan	2	1	3	Nazilli	1		1
Çerikli, Çorum		1	1	Nevşehir		2	2
Denizli		1	1	Polatlı	1		1
Elazığ		1	1	Samsun		2	2
Ereğli, Konya		1	1	Silifke	2		2
Ereğli, Zonguldak		1	1	Sivas		3	3
Ermek	1		1	Tarsus	30	22	52
Eskişehir	1	1	2	Tavşanlı		3	3
Gaziantep	2	2	2	Tire	1		1
Gömeç, Balıkesir		1	1	Urfa		1	1
İskenderun	4	2	6	Uşak		1	1
İstanbul	3	6	9	Yozgat	1		1
İzmir		5	5	Zonguldak		1	1
				TOPLAM	156	137	293

ÖĞRENCİLERİN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIŞI

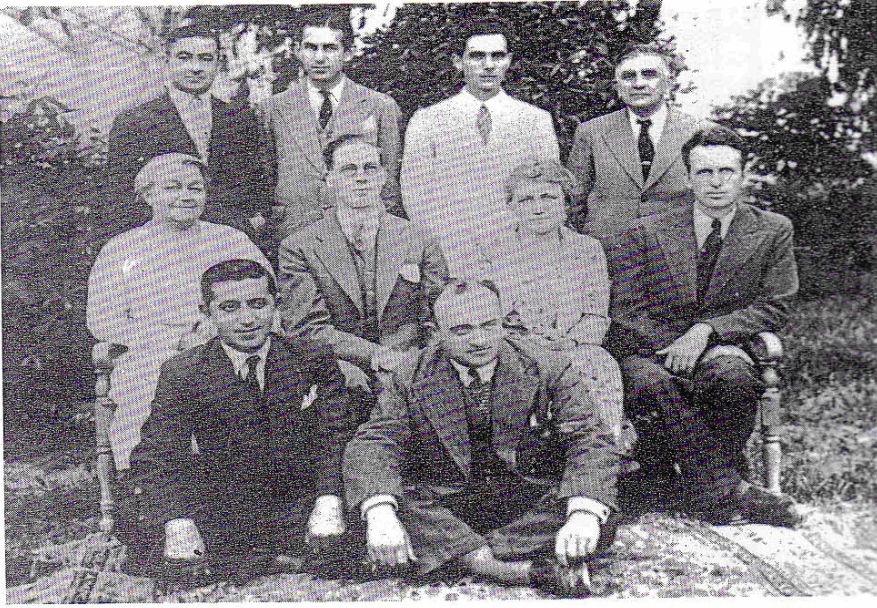

Belge 11 - Tarsus American College Catalogue, For 1964-1965 (Okul öğrencilerin coğrafi dağılışı hakkında)

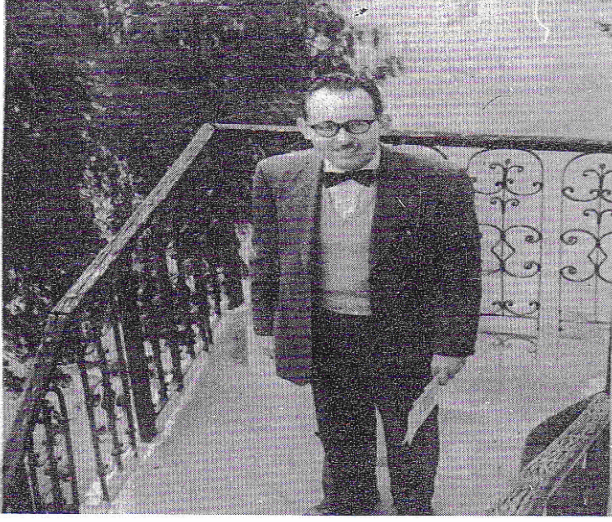
1888-89 - 33	1942-43 - 162	1961-62 - 297
1893-94 - 73	1943-44 - 169	1962-63 - 275
1902-03 - 204	1944-45 - 188	1963-64 - 283
1903-04 - 179	1945-46 - 195	1964-65 - 296
1905-06 - 158	1946-47 - 189	1965-66 - 326
1906-07 - 156	1947-48 - 188	1966-67 - 330
1907-08 - 160	1948-49 - 194	1967-68 - 398
1908-09 - 183	1949-50 - 167	1968-69 - 373
1909-10 - 158	1950-51 - 202	1969-70 - 372
1910-11 - 255	1951-52 - 207	1970-71 - 390
1911-12 - 170	1952-53 - 214	1971-72 - 394
1913-14 - 219	1953-54 - 237	1972-73 - 353
1914-15 - 260	1954-55 - 242	1973-74 - 453
1923-24 - 200	1955-56 - 213	1974-75 - 468
1928-29 - 66	1956-57 - 230	1975-76 - 502
1938-39 - 90	1957-58 - 248	1976-77 - 509
1939-40 - 110	1958-59 - 267	1977-78 - 523
1940-41 - 138	1959-60 - 281	1978-79 - 526
1941-42 - 165	1960-61 - 279	

1979-80 - 541 (506 boys, 35 girls)
1980-81 - 521 (455 boys, 66 girls)
1981-82 - 515 (427 boys, 88 girls)
1982-83 - 539 (422 boys, 117 girls)
1983-84 - 591 (452 boys, 139 girls)
1984-85 - 636 (469 boys, 167 girls)
1985-86 - 652 (444 boys, 208 girls)
1986-87 - 706 (474 boys, 232 girls)
1987-88 - 746 (491 boys, 255 girls)

Belge 12- Alan A. Bartholomew, *A History of Tarsus American Shools 1888-1988*, İstanbul, 1988 (okulun kuruluşundan başlayarak 1988 yılına kadarki öğrenci kayıtları hakkında)

B-RESİMLER

Res. 1-2- Alan A. Barholomew, *A History of Tarsus American School 188-1988*, Istanbul, 1988 (Üst resimde okul müdürlerinden olan Paul E. Nilson ve eşi Herriet F. Nilson, alt resimde ortada oturan gözlüklü okul müdürü William S. Woolworth)

Res. 3-4- Alan A. Bartholomew, *A History Of Tarsus American School 1888-1988*, İstanbul, 1988 (Üst resimde okul müdürlerinden Richard E. Maynardve eşi Georgianna Maynard, alt resimde okulda 1960'lardan sonra okulda müdürlük yapan Frank A. Stone)

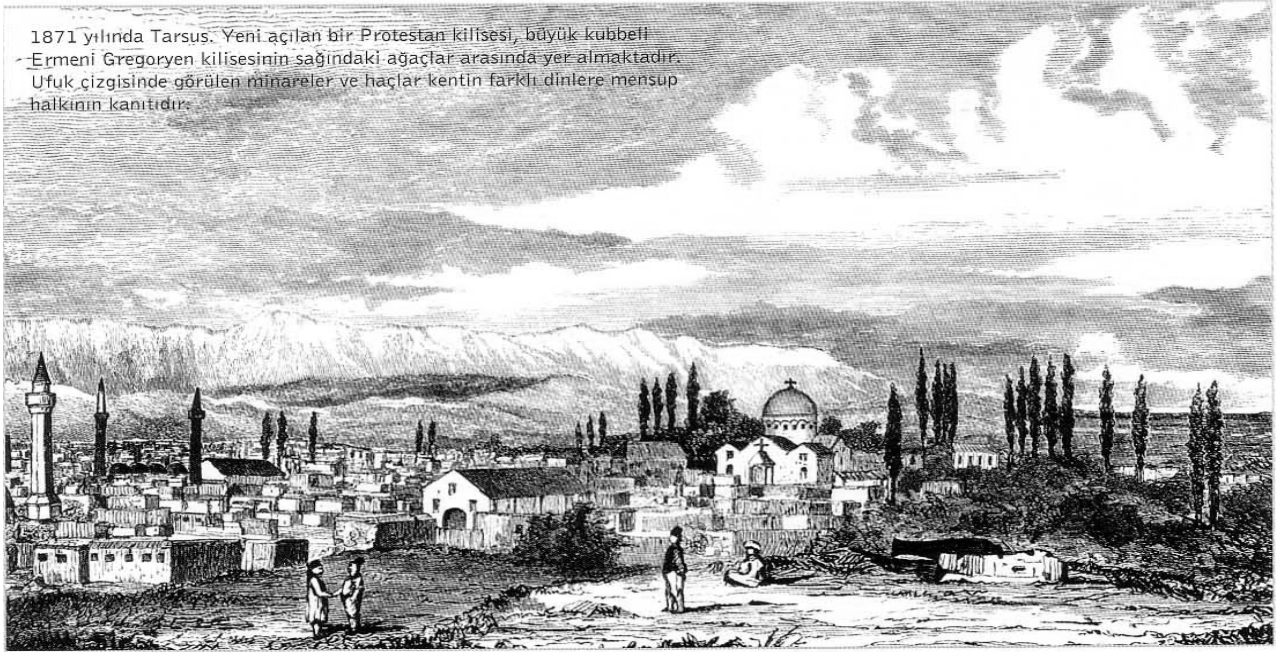
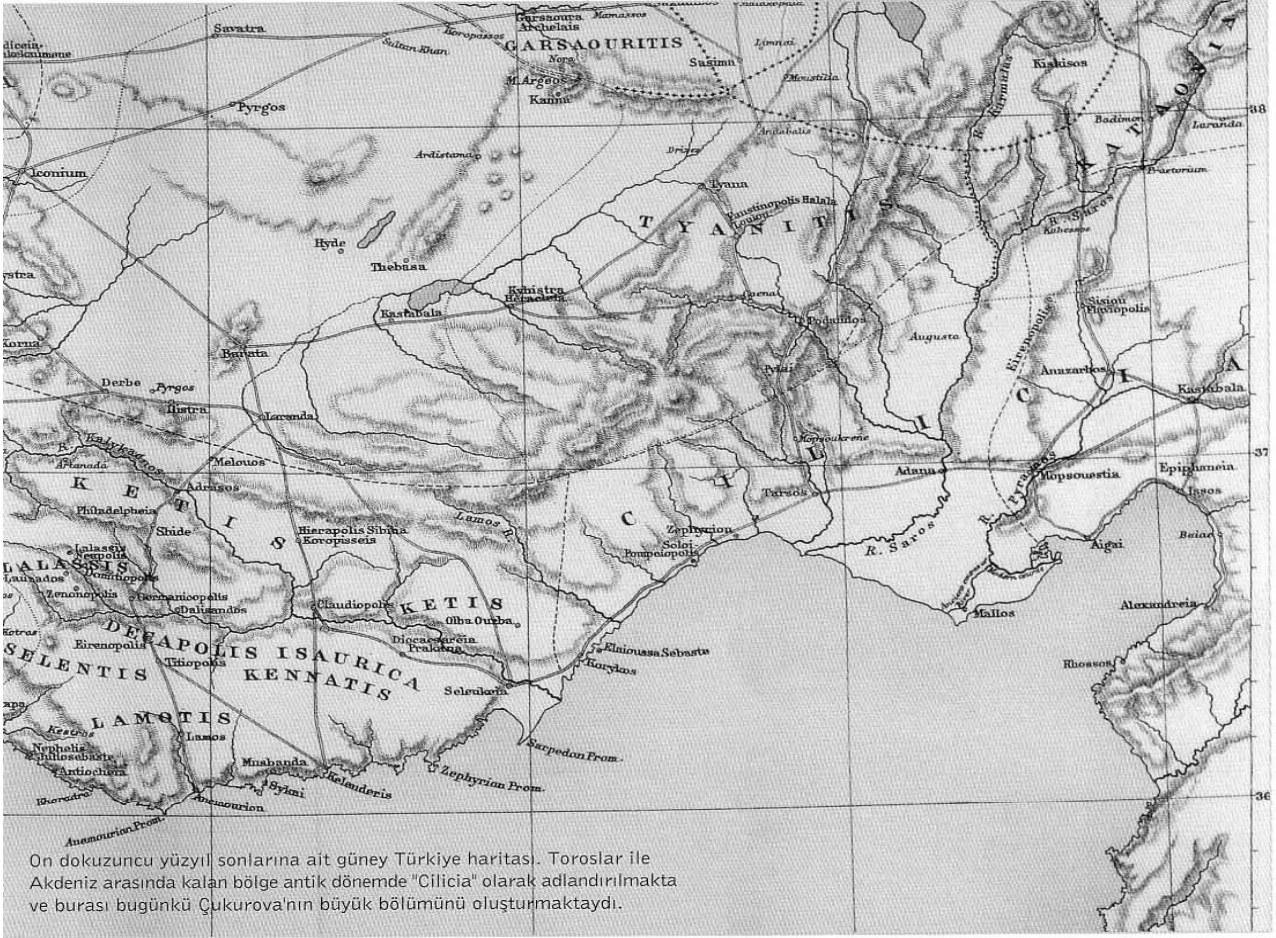
Res. 5- Alan A. Bartholomew, *A History Of Tarsus American School 1888-1988*, İstanbul, 1988 (Okul müdürlerinden biri olan Wallace Robenson)

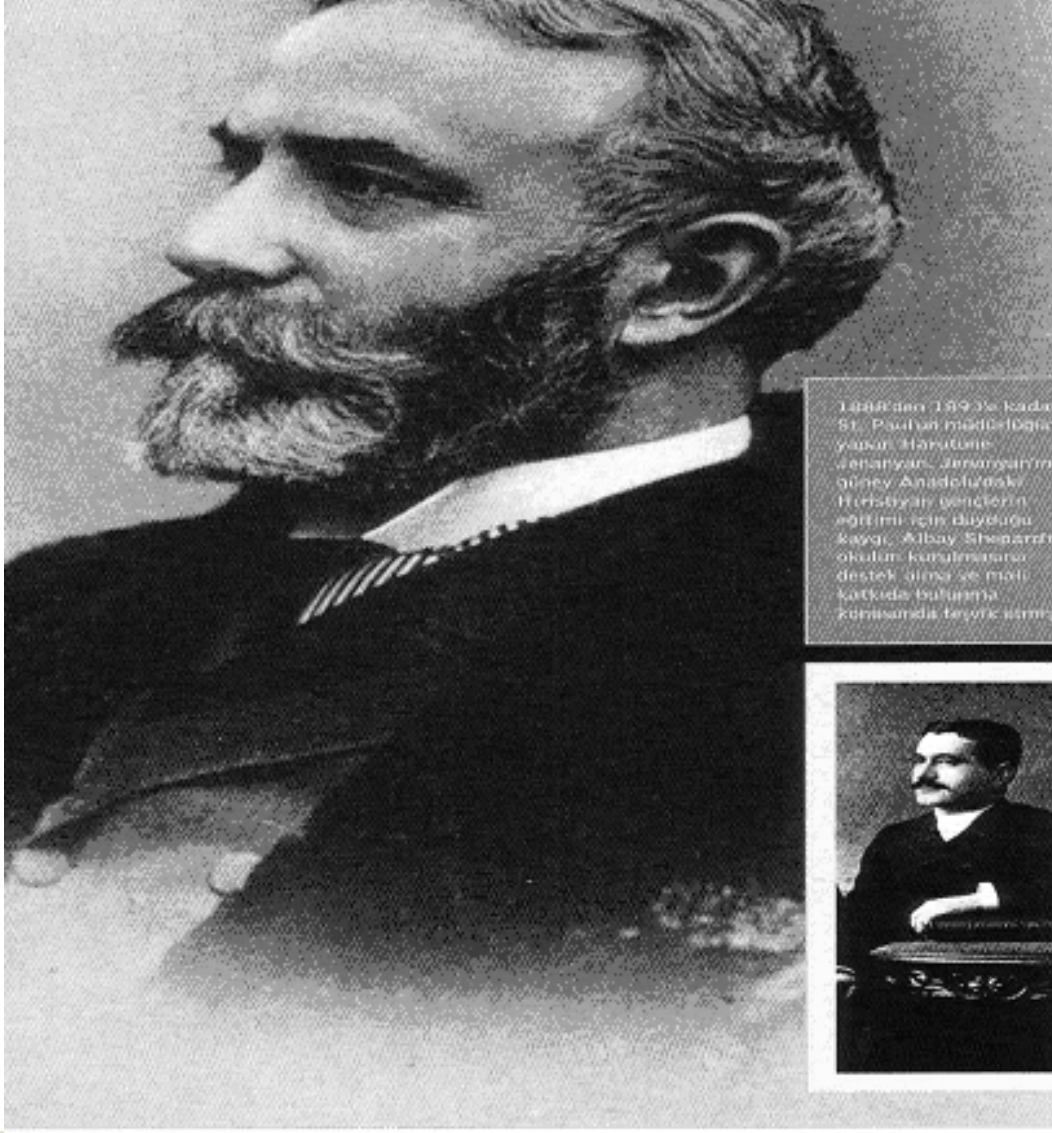
Res. 6- Alan A. Bartholomew, *A History Of Tarsus Amerikan College 1888-1988*, İstanbul, 1988 (1916 yılına ait Shepard Hall'e ait görüntüsü)

Res 7- Brian Johnson, *Tarsus Amerikan Kolej'inin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri* (Kleopatra Kapısı'nın ya da Kilikya Kapısı'nın 1920'li yıllardaki görüntüsü üzerine)

Res 8-9 – Brian Johnson, Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim Ve Dönüşüm Evreleri (19.Yüzyıl sonrası Türkiye haritası ve Tarsus şehrine ait Protestan, Ermeni Gregoryen Kiliseleri ile Tarsus'taki bir caminin görüntüsü üzerine)

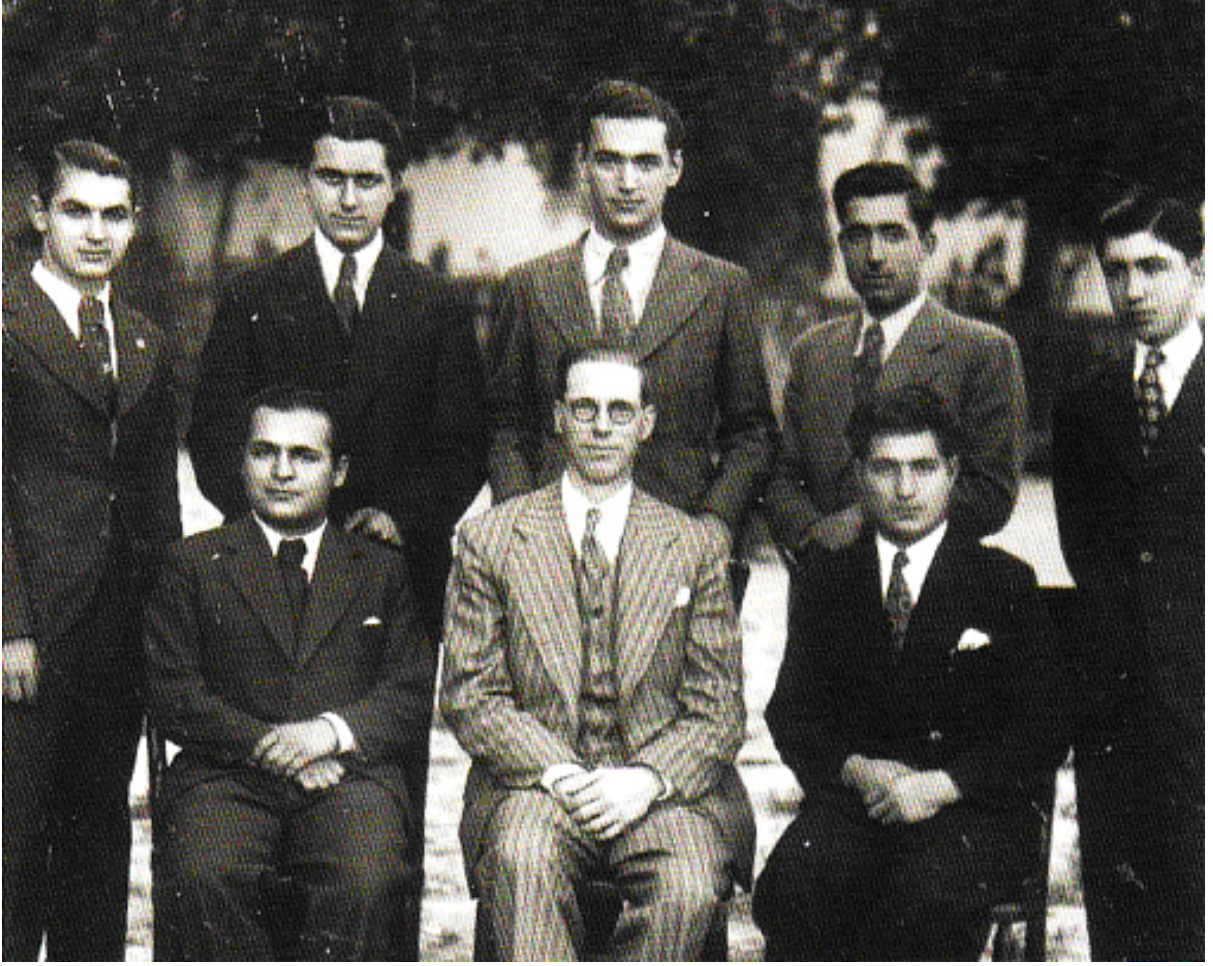
Res 10- Brian Johnson, *Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri*
 (Büyük resimde yer alan St. Paul Enstitüsünün kurucusu olan Albay Eliot Fitch Shepard ile küçük resimde yer alan okulun ilk müdürü Ermeni kökenli Harutune Jenanyan'ın görüntüleri)

Res 11- Brian Johnson, *Tarsus Amerikan Koleji'in Gelişim ve Dönüşüm Evreleri* (St. Paul okulunda 20 yıl görev yapmış olan Dr. Cristie ile eşi Sarah Brewer Christie'nin görüntüleri ile resimdeki madalya Amerikan iç savaşında görev almış olan Dr. Cristie'nin hizmetlerine karşı verilmiş olan şeref madalyasıdır.)

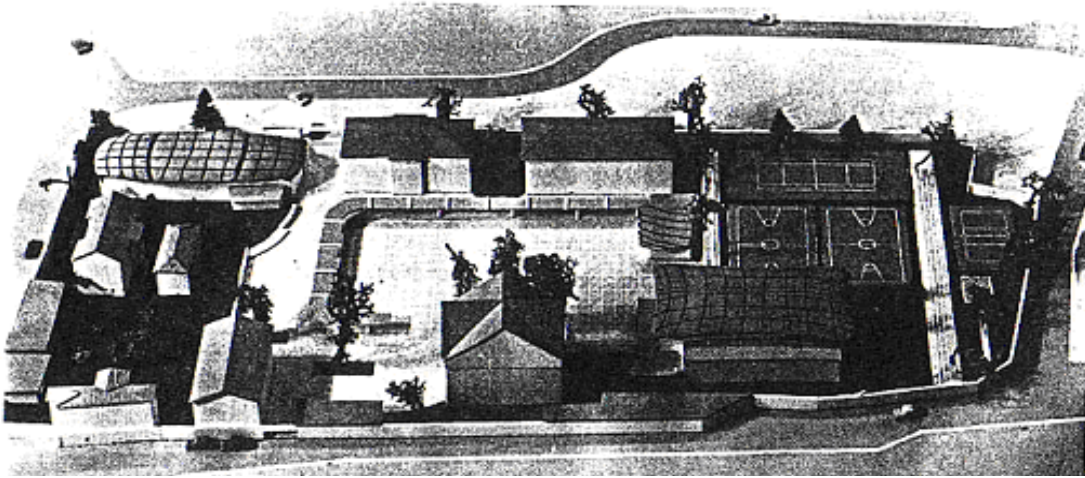
Res 12- Brian Johnson, *Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri*
(Üstte gözlüklü olan Paul E. Nilson, 1920 ile 1925 yılları arasında okul müdürü olarak çalışmıştır.)

Res.13- Brian Johnson, *Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri*
(TAC müdürü Willian Sage Woolworth (ortada oturan) 1935 yılında mezun olan öğrencilerle.)

Res. 14- Barbara and Frank Stone, *Teaching and Being Taught In Turkey* (Frank Stone ve öğrencilerine ait görüntüler)

Res. 15- *Tal News*, 1 st. Edition (Okulun üstten çekilmiş görüntüsü)

1981-1982 Schools Fees

	in TL		
	Izmir	Tarsus	Üsküdar
Tuition -- day student	58,000	72,250	71,670
Noon meals	100/meal	20,250	22,150
Full boarding	—	61,917	—
Part-time boarding	—	56,917.	65,250
Week-end boarding supplement	—	—	13,750

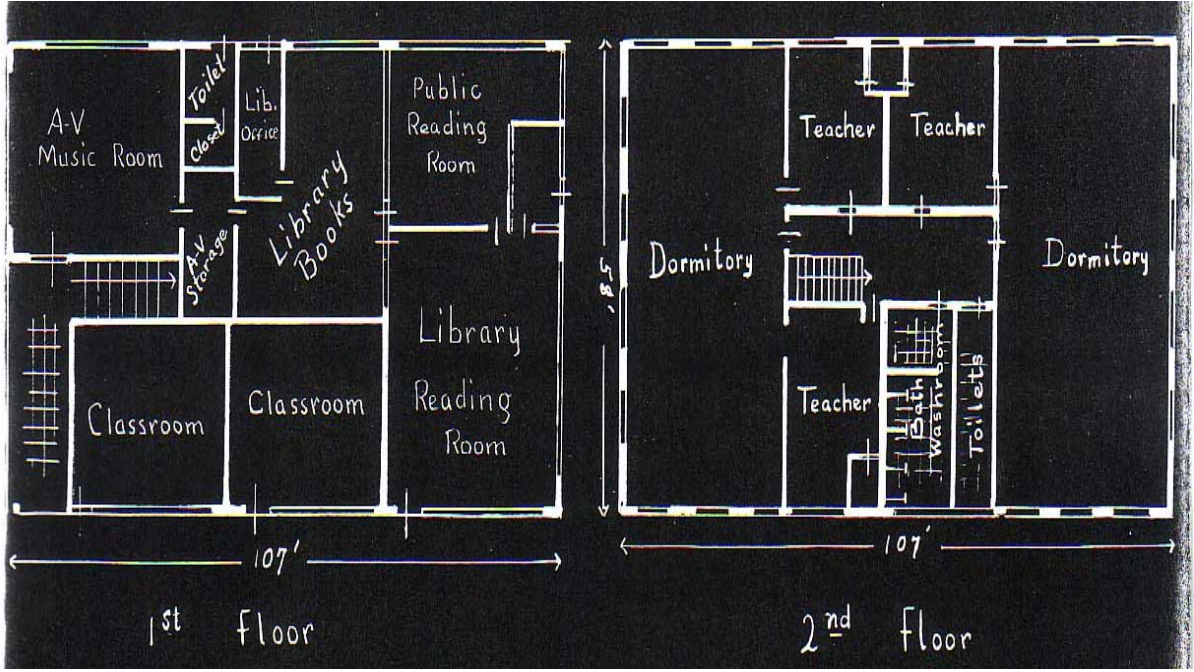
INCOME and EXPENSE STATEMENT
July 1, 1981 to June 30, 1983
(in 000 TL.)

INCOME:	İZMİR	TARSUS	ÜSKÜDAR
1. Tuition	52,083	36,992	37,740
2. Boarding	2,773	15,652	14,687
3. Interest-Investment	257	2,960	360
4. Gifts-Fund Raising	7,529	12	3,573
5. Dernek Contributions	—	—	2,391
6. Miscellaneous	3,182	1,042	52
TOTAL INCOME	65,824	56,658	58,853
Deficit	14,875	—	—
EXPENSES			
1. Administrative Salaries	7,686	3,653	5,382
2. Other Adm. Expenses	1,995	779	1,694
3. Instructional Salaries	39,281	15,804	19,516
4. Other Instr. Expenses	11,788	3,488	1,740
5. Boarding Wages	—	4,443	8,949
6. Food	2,414	7,382	6,565
7. Other Boarding Expenses	—	1,567	3,871
8. Building Grounds Wages	6,754	5,925	5,755
9. Other Building Ground expenses	10,781	2,936	5,322
TOTAL EXPENSES	80,699	45,977	58,794
Gain	—	10,681	59

BALANCE SHEET
June 30 1982
(in 000 TL)

ASSETS	İZMİR	TARSUS	ÜSKÜDAR
Cash on hand	348	537	44
Bank Accounts	9,565	2,247	4,945
Accounts Receivable	4,379	12,712	7,371
Inventories	1,190	175	3,649
	15,482	15,671	16,009
LIABILITIES			
Accounts Payable	34,524	9,677	12,031
Accumulated Profit/Loss	(19,042)	5,994	3,978
	15,482	15,671	16,009

Res. 16 -American Board Schools In Turkey, Annual Report From Bord Of Governors, 1981-1982 School Years (Okul ücretleri hakkında)

Res. 17 -*Tarsus American College Catalogue, For 1964-1965* (Okul binalarından birine ait kroki çizimi)

Res. 18- *Forum, Tarsus Amerikan College, Marc, 1966* (Okul öğrencilerin sportif faaliyetleri üzerine)

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Van- Erciş'te doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Elazığ'da tamamladıktan sonra 2000 yılında İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne kaydoldum ve 2004 yılında mezun oldum. 2005 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladım. Halen özel bir dershanede tarih öğretmeni olarak çalışmaktayım. İyi seviyede İngilizce bilmekteyim.

MERAL HALİFEOĞLU